

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

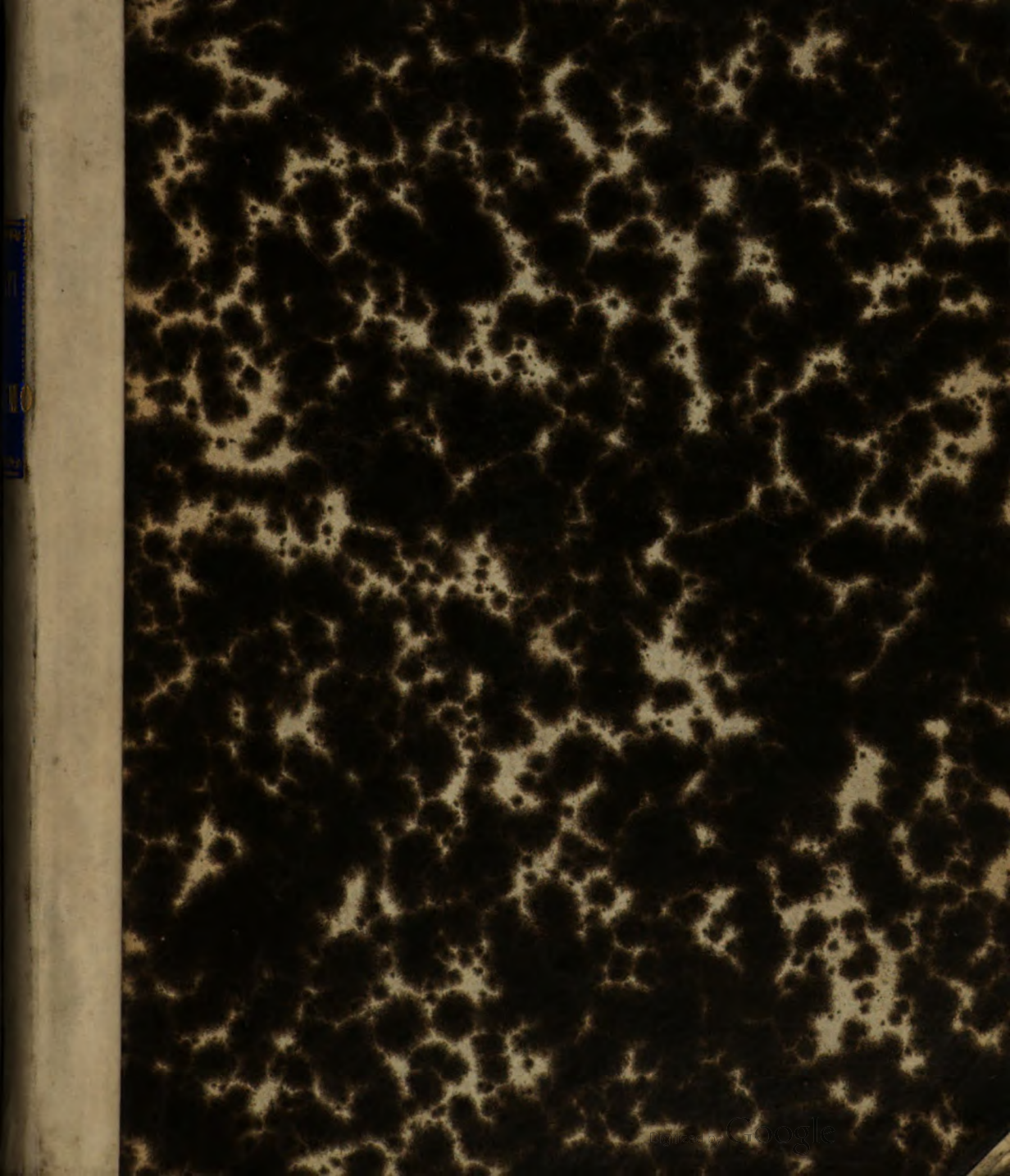
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

10

*44. T. 163.

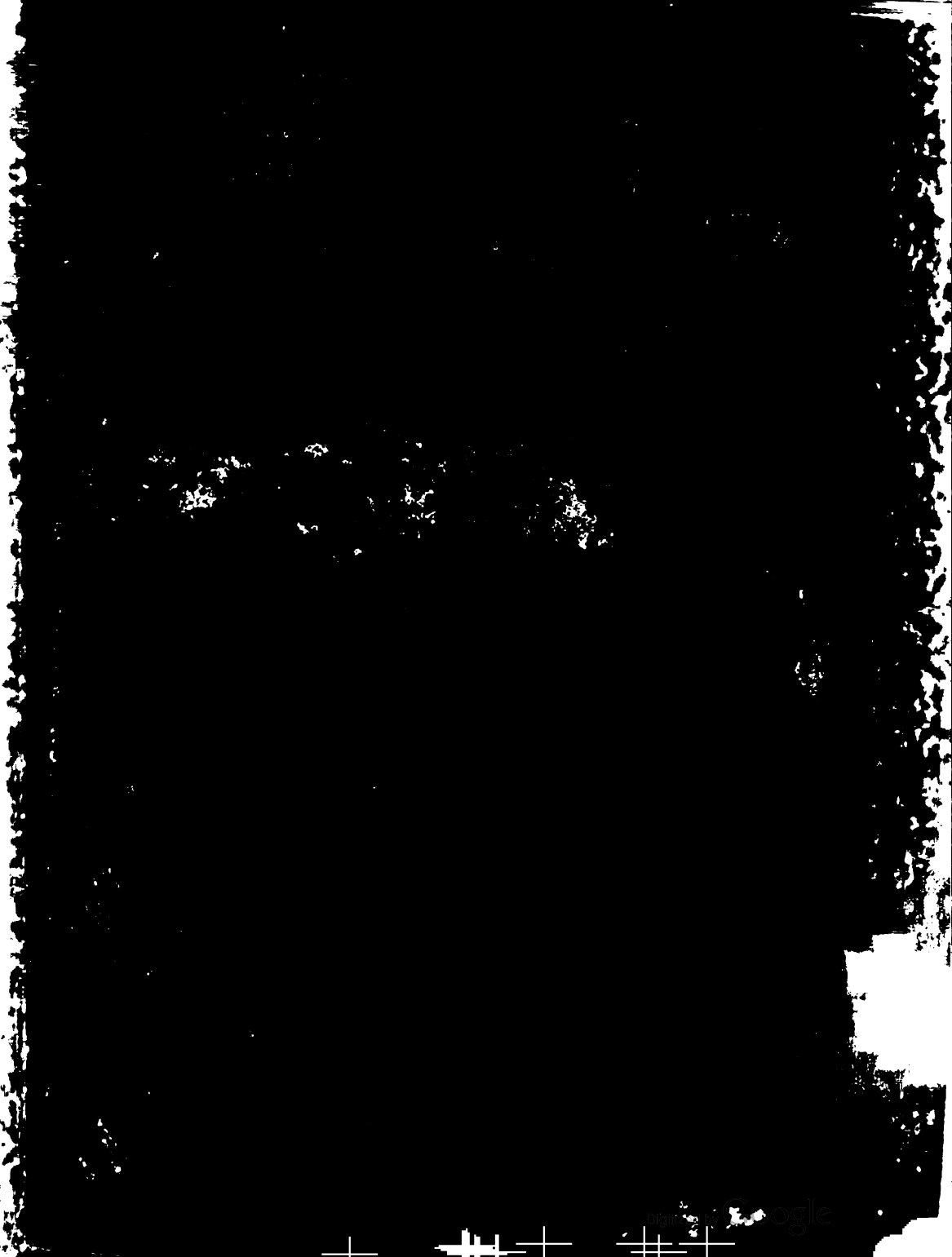
MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K. K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

---

*44. T. 163.

* 44. J. 163.

ALBANI SPINAFATI Aquitani Iure-
COVSVLTI POLITICORVM LIBRI

I I

De POLITISMO *aduersus haereses.*
DE ARTE IVRIS.

PARISIIS

*Ex officina typographica Michaëlis Vascoſani, in
uia qua est ad diuum Iacobum, sub Fontis insigni.*

M. D. XLVII.

6.

L V D O V I C I G R E N A E I I N

*supremo Parisiorum Senatu aduocati carmen
ad optimum quenque ciuem .*

SI *lustres oculis, benigne CIVIS,*
Hanc cæli faciem suis apertam
Semper luminibus, simulque cælo
Quicquid clauditur, & mouetur ipso
Expendas, tacitusque, diligensque:
Mirari poteris stupens, ferantur
Quo cuncta ordine, qua regantur arte.
Certis scilicet ut putes teneri
Mundum legibus, iisque sempiternis:
Vt iusto dominum Deumq; rerum
Hæc nutu regere, & mouere credas:
Hinc leges hominum potentiorum,
Et ius, quo populusq; ciuitasq;
Omnis stat, placida fruens quiete,
Certis aurea Regibus poëtæ
Summum sceptræ Iouem hinc dedisse tradunt.
Hinc Sparta potuit iouis Apollo,
Et Cretæ Iuppiter dedisse fingi.
Hinc & Socratici λόγοι perennes

*M anant & medium rigant Platonem.
Q uos multi ueteres nouique legum
C onsuliti studio sequuntur omni.
P ro se quisque, suo quidem labore
C ontendens hominum genus iuuare,
I n mores aliquid politioris
C onfert muneris, omnibus uidendum:
Q uod Respublica maxime iuuetur
H ac sane ratione. Et id secutus
A lbanus tuus, hos duos libellos
S ed doctos Iupiter, piósque mittit
I n uulgus: quibus explicatur omnis
I uris principium, usus, atque finis.
V erum istud nihil non noui quod affert.
Q uis non hoc nomine uolt magis probari?
T u uerò frueri, approbáque Lector.*

ELENCHVS CAPITVM LIBRI

Primi, qui est De politismi authoritate
aduersus hæreses.

POLITICEN κατ' ἄριστον, idest, per excellentiam ditam esse sapientiam.	Cap. I.
Sine uera religione πολιτικὴ, idest, uerum Reipub. genus nullum esse	Cap. II.
De origine & successu legum.	Cap. III.
De ἀνομίᾳ καὶ δυσνομίᾳ, idest, bonarum & malarum legum constitutione.	Cap. IIII.
Libertatem Euangelicam nõ uitam ineffrenem, sed εὐνομίαν esse, idest, animi sedationem & securitatem.	Cap. V.
Causam legum & fructum perpetuum esse.	Cap. VI.
De quadruplici iustitia, & Politica sanctitate.	Cap. VII.
De uita actiua & contemplatiua.	Cap. VIII.
De apolidibus, idest, uagabundis populis,	Cap. IX.
De urbium auspicijs.	Cap. X.
Ἐπιταξία, idest, rectam quandam rerum ordinationem per necessariam esse.	Cap. XI.
De bonorum æquatione.	Cap. XII.
An bellare litigareque fas sit.	Cap. XIII.
De magistratu eiusque debita obedientia.	Cap. XIII.
Quid Ciuitas & Respublica sit & quotuplex.	Cap. XV.

ΕΛΕΝΧΥΣ ΚΑΠΙΤ. ΛΙΒΡΙ

Secundi, qui est de arte iuris.

AN Ius sit ARS.	Cap. I.
Ius artem artium maximam & perfectissimam esse.	Cap. II.
Quid sit ius perpetuum, seu incommutabile, & quæ illius genera.	Cap. III.
Παράπτλα, id est prænotata ad religionem.	Cap. IIII.
Παράπτλα ad Pietatem.	Cap. V.
Παράπτλα ad Gratiam.	Cap. VI.
Παράπτλα ad Vindicationem.	Cap. VII.
Παράπτλα ad Observantiam.	Cap. VIII.
Παράπτλα ad Veritatem.	Cap. IX.
De δικαιολογία, id est, legaliū questionū cōstitutione.	Cap. X.
De statu legali εντῶ καὶ Αξιώσεως. i. dicti & sentētια.	Cap. XI.
De statu iuris ex ἀμφιβολία, id est ambiguitate.	Cap. XII.
De statu antinomico, id est legum contrapositarum contentio- so.	Cap. XIII.
De statu iuris ratiocinatio.	Cap. XIIIII.
De iure non scripto.	Cap. XV.

INDEX ORDINE LITERARIO RERVM

et uocum insignium in hisce Politicis contentatum.

<p>ABDERITAE à muribus fu- gati. Fo. 25</p> <p>Acilius sapiens cognomēto. unde lo- cus pandectarum emendatus, ubi perperam legeretur Attilius 2</p> <p>Aequitas triplex 75</p> <p>Ἀρετωνίους ius 78</p> <p>Ἀρετωνίους 67</p> <p>Ἀναρχία 34</p> <p>Ἀμειδίους 71. Ἀναξ 35</p> <p>Annulorum aureorum ius 59</p> <p>Antinomia quàm male à quibusdam usurpetur. 71</p> <p>Antiochi interdictum 8</p> <p>Antiquae leges saniores 44</p> <p>Aporitici philosophi 68</p> <p>Ἀπορίτοι 70</p> <p>Ars quid sit 51</p> <p>Ars duplex 63</p> <p>Ars scelerum medicinalis iudicium 18</p> <p>— Artes dictae quae uirtutum magistrae. 43</p> <p>Aristotechnes deus 42</p> <p>Ἀρτετεχνης 10</p> <p>Aurum coronarium 59</p> <p>Ἀυραργός 10</p> <p>Ἀρεσις poena 53</p> <p>Baylardus de quavis lege respōde-</p>	<p>re pollicitus 40</p> <p>Baldus nomotheta Papiensis 6</p> <p>Bellum pium 34</p> <p>Bellum per antiphrasim dictum. ibidem</p> <p>Bellum cum gruibus et colubis 25</p> <p>Bonus iudex quis 62</p> <p>Boni ciuis officium 21</p> <p>Bonorum uera aequatio 30</p> <p>Brachmanes 29</p> <p>Britannorum polygamia 30</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>κακοσοπία, et inde restitutus locus iurisconsulto 78</p> <p>Calingi uix decennium uiuunt 41</p> <p>Canonica illatio 48</p> <p>Capernaum ciuitas Christi 23</p> <p>Capitatio 49</p> <p>Garthagines duae 69</p> <p>καρσία 50</p> <p>Giceronis quinque libri de legibus 2</p> <p>Circūcisoria lex omnium antiquissima. 5</p> <p>Ciuitas quid 37</p> <p>Ciuicae coronae ius 59</p> <p>Ciuitas effœderata 38</p> <p>Cleonis sententia de dysnomia 8</p> <p>Critolai libra 41</p> <p>χρήματα 31</p>
---	--

I N D E X

<i>Commoda disciplina publica</i>	7	<i>Episcopatus bonum opus</i>	35
<i>Cœlibatus pœna</i>	49	<i>Eryctheus Athenarũ extructor.</i>	26
<i>Cõditores urbiũ Saturni & Dij.</i>	25	<i>Essæorum confusio</i>	29
<i>Corpus humanum harmonicum.</i>	29	<i>Excessus tres Rerumpubl.</i>	38
<i>Constitutio iuridicialis</i>	63	<i>Execrandum larium sacrum</i>	4
D			
<i>Darij uotum ad iustitiam</i>	4	<i>Exitus rebellium infelix</i>	36
<i>Democriti & Σομία</i>	11	<i>Exemplaris iustitia</i>	16
<i>Denicales feriæ</i>	47	<i>Eumenides iudiciorum Deæ</i>	54
<i>Derbices decrepitos parentes obso-</i>		<i>ἐνταξίας commoda</i>	29
<i>nabant.</i>	44	<i>Eunomiæ requisita</i>	8
<i>Διακόσια</i>	64	F	
<i>Δικαιώματα θεῶν</i>	44	<i>Feriarum tres species</i>	46
<i>Δικαιολογία</i>	63	<i>Fiduciæ formula</i>	53
<i>Deus Sabaoth</i>	34	<i>Flauij actionũ cõpositoris p̃mia.</i>	58
<i>Dictum legis</i>	64	<i>Florentinorum nomothetes P. Ca-</i>	
<i>Diuina reipub. regula</i>	3	<i>strensis.</i>	6
<i>Diffinitio</i>	65	<i>Fæciale ius</i>	48
<i>Diuina prouidentia lex</i>	11	<i>Fæciales uiginti</i>	34
<i>Domitia lex</i>	45	<i>Fontis Thyanaei iudicium</i>	31
<i>Domitiani lex de uino</i>	72	<i>Formata iustitia</i>	16
<i>Duæ causæ legum ferendarum</i>	12	<i>Fortuna legum author</i>	41
<i>Δυστομία</i>	7	<i>Fortuna artis amica</i>	43
E			
<i>Edictum Claudij Cæsaris</i>	46	<i>Fulminatrix legio Christiana</i>	34
<i>Ἐγκλημα</i>	54	<i>Fulgur postularium</i>	46
<i>Effectus multiplex legis</i>	14	<i>Furti & rapinae impunitas</i>	3
<i>Ἐπιχειρᾶται probationes septem</i>	62	<i>Furtum etiam immobilium</i>	54
<i>Epaminõdæ pro ciuibus cura.</i>	35	<i>Furtum conceptum lance</i>	55
<i>Ἐπιχειρᾶται expositio</i>	67	G	
		<i>Garamantes</i>	30
		<i>Gallicus Hercules</i>	29
		<i>Germani</i>	

I N D E X

<i>Germani apolides</i>	22	<i>Iulianus apostata</i>	19
<i>Genera iuris sex</i>	45	<i>Ius ciuile quid</i>	41
<i>Genutia lex de fœnore</i>	49	<i>Iudices legum mystagogi</i>	32
<i>Gratiarum templū media urbe</i>	51	<i>Ius incommutabile</i>	44
<i>Gratiæ ius tripartitum</i>	ibidem	<i>Iurisconsulti diffinitio</i>	41
<i>Gymnosophistarum cõmunitas</i>	29	<i>Ius oppositorum magister</i>	42
H		<i>Ius Salycum</i>	6
<i>Habis Hispanorum legislator</i>	5	<i>Iustitia politica sanctissima</i>	16
<i>Hadriani Imp. epist. de Christia.</i>	20	<i>Iustitia dei filia cur dicta</i>	42
<i>Halymetus de officio Iurisconsulti.</i>	64.	<i>Ius ceu hydra</i>	41
		L	
<i>Heliogabali uestigal</i>	49	<i>Lacedæmonij brachilogi & poly-</i>	
<i>Hermodori exulis honor Ro.</i>	58	<i>nomi.</i>	78
<i>Heroica Traiani uox de p̄cipe.</i>	36	<i>Lælius sapiens cognominatus.</i>	2
<i>Homo ab òuoria dictus</i>	23	<i>Leæna fœmina constantia</i>	61
<i>Hominis origo diuina</i>	44	<i>Latitare</i>	66
<i>Honorarium aduocatorum</i>	58	<i>Leges agrariæ</i>	30
<i>Horatia lex</i>	35	<i>Leges aranearum telæ</i>	8
<i>Horæ quasi hortæ dictæ</i>	16	<i>Leges lege regendæ</i>	42
<i>Hypocentaurus uisus.</i>	57	<i>Leges ciuitatum duces</i>	7
I		<i>Leges perpetuæ</i>	43
<i>Imperium magna bellua</i>	36	<i>Leges quare inuentæ</i>	33
<i>Illex</i>	9	<i>Leges temporaneæ</i>	43
<i>Interpunctiones iuris</i>	68	<i>Legiferalia sacra</i>	5
<i>Inauguratio urbium</i>	26	<i>Legirupa</i>	15
<i>Indictio</i>	49	<i>Legum multitudo morbus Reip.</i>	63
<i>ioouia</i>	30	<i>Lex naturalis</i>	12
<i>Ita utimur, symbolum iurisconsulto-</i>		<i>Lex humana</i>	ibidem
<i>rum.</i>	65	<i>Lex corona Reip.</i>	6
<i>Iubilei libertas</i>	11	<i>Lex quid</i>	5

I N D E X

<i>Lex imperfecta qua</i>	14	<i>Muscarum depopulatio</i>	25
<i>Liburnis communes uxores</i>	30	<i>Mutiani iuriconsulti lapsus & hinc emendatus ff. locus</i>	47
<i>Libertas Cynica</i>	9	<i>Mutua seruitus Regnum</i>	35
<i>Libertas habenarū iustitia</i>	18	<i>Mutui originatio</i>	51
<i>Luciana lex de ludis</i>	46	N.	
<i>Lustrici dies</i>	<i>ibidem</i>	<i>Napaeorum inhospitalitas</i>	4
<i>Lycurgi institutum de non describendo iure.</i>	48	<i>Natalis urbium festus</i>	26
M		<i>Natura duo principia</i>	54
<i>Machildæ leges</i>	6	<i>Necessitudinum gradatio</i>	49
<i>Magistratus onus magisquam honor.</i>	35	<i>Νέμους</i>	11
<i>Magistratum officium</i>	48	<i>Neptunus & Apollo cur pœnates.</i>	26.
<i>Mahumetis axoaræ</i>	6	<i>Neuri à serpentibus pulsi</i>	25
<i>Mandrorum fœminæ septennes concipiunt.</i>	41	<i>Nexus</i>	52
<i>Massagetarum uxores cōmunes</i>	30	<i>Nili fluenta limosa & noxia</i>	65
<i>Mauri regibus sacrificabant</i>	3	<i>Νομός lex à mente</i>	75
<i>Medicorum stipendia</i>	58	<i>Nomophilaces magistratus</i>	7
<i>Mediterranea uita potior</i>	27	<i>Novendiales feriæ</i>	46
<i>Mars Tyrannus</i>	39	<i>Νοθία</i>	54
<i>Methodos</i>	63	<i>Numaria lex</i>	56
<i>Μετὰ τὴν ἰουά.</i>	55	<i>Numæ distributio</i>	30
<i>Metropolis</i>	38	<i>Numeriani Cæsaris oratoria studium.</i>	58
<i>Mysia Cereris horreum</i>	56	<i>Numerus testium</i>	61
<i>Myson unus ex septem</i>	66	O	
<i>Mos alter dæmon</i>	14	<i>Oblationis ius</i>	48
<i>Mulctarum quartæ delatoribus.</i>	56	<i>Obligationum tria genera</i>	51
<i>Muri urbium unde sancti</i>	25	<i>Oculus Iustitia hieroglyphice</i>	61
<i>Murrhina</i>	47	<i>Officium Senatus</i>	48

I N D E X

<i>Omnia in natura certa</i>	44	<i>Prædes</i>	53
<i>Omne sui similitum</i> <i>ὅλον</i>	22	<i>Prædonum uita honorata</i>	27
<i>Oraculum in dysnomicos</i>	7	<i>Primæua ecclesia possedit loca</i>	24
<i>Ordo uetus iudiciorum quando su-</i>		<i>Prima atas uitæ secunda Reip.</i>	20
<i>blatus.</i>	60	<i>Proculiani Iurisconsulti unde</i>	74
<i>ὄρμαι</i>	10	<i>Proprietas possessionum naturæ te-</i>	
<i>Oppida ab ope</i>	26	<i>stimonio.</i>	31
<i>Oppia lex</i>	75	<i>Pfalliani</i>	19
<i>Oppilij Macrimi constitutum</i>	48	<i>Pomœnia</i>	26
<i>Optimo iure prædia</i>	73	<i>Populi communiõne usi</i>	30
<i>Otrietes à scolopendris abacti</i>	25	<i>Purgatoria iustitia</i>	16
<i>ὄψιμαθία</i>	62		
P		Q	
<i>παράδειγματικὴ πᾶνα</i>	56	<i>Quæstio iuris aut facti</i>	64
<i>Pantaleonis Myrbeci ars</i>	42	<i>Quæstio iuris quadruplex</i>	ibidem
<i>Papinianus sapiens dictus</i>	2	<i>Quæstoriae leges</i>	49
<i>παραιουσία</i>	71	<i>Quibus ciuitas magna fiat</i>	7
<i>Parilia festâ</i>	26	<i>Q. Curtius de alea damnatus</i>	56
<i>Pascua in Censorijs tabulis</i>	48	<i>Q. Latorij lex de minoribus</i>	50
<i>Paupertini</i>	22	<i>Q. Metelli lex de matrimonio</i>	49
<i>Perfectio compositionis</i>	51	<i>Q. Papyrij lex de sacrandõ</i>	45
<i>Persarũ legati lactacẽ ferebãt.</i>	48	<i>Quinta uestigal</i>	46
<i>Pharisæi maledici</i>	33	<i>Qui serui hominum Euangelio</i>	37
<i>φάρσα</i>	35	<i>Quomodo leges inuentæ</i>	33
<i>Pignerii capiones</i>	52	R	
<i>Politicia</i>	3	<i>Recutita cerimonia</i>	15
<i>Politica lectio principe digna</i>	2	<i>Regnum millenarium</i>	38
<i>Politica mundi compositio</i>	27	<i>Regum coronæ spinosæ</i>	35
<i>πολιτικοί</i>	2	<i>Regum disputatio</i>	40
<i>Politismus christiano dignus.</i>	35	<i>Reipublicæ harmonia</i>	28
<i>Populi pastor rex</i>	ibidem	<i>Reip. genera tria</i>	38
		<i>Reipublica quid</i>	38

I N D E X

Religentes	45	Talionis difficultas	56
Religionis ius bipartitum	ibidem	Temerarium tributum	49
Repromissio	52	Templum iustitiæ	18
Restipulatio	ibidem	Templum maiestati	37
Rhetorum stipendia	53	Θεοσεβία	1
Romanorum patria potestas	4	τίθμος	78
Rumorum probatio	61	τιμωρία	54
Rupitias	54	Thorath	14
S.		Themis collega Iouis & unde.	
Sabbatheus fluvius	15	16. 40.	
Sacrum quid	45	Tricones	68
Sacra priuata quid Iuriscōsulto.	46	Tyrannis	38
Sagminis iusiurandum	48	V.	
Sanctiones	14	Vades	53
Sapientiæ finitio	1	Vandalica factio	39
Sapientis αὐθρομία	9	Vastatio belluarū urbium causa,	25
Sarabaitæ	22	Veritas nuda	60
Sarracenorum duo genera	ibidem	Vetus Christianorum mos	11
Scæuolæ ars iuris	45	Vicesima uectigal	49
Scopus legum	ibidem	Vindices	53
Seruilia lex	58	Vinum Aegypti frigidum	43
Scytharum impolitia	22	Volcatius Scæuolæ præceptores & in-	
Seruitus principum	36	de emēdatus Pōponij locus.	55
Sycophantia	3	Vrbum	26
Solennis politices prælectio	2	Vrbare	ibidem
Stipendiaria ciuitas	38	Z.	
Stipulationis originatio	52	Zenonis hæresis	22
T.		ζήτημα νομικόν	64
Tabellionum origo	61	Zoroaster legislator.	5

F I N I S.

Legato apud S. P. Q. R O

MANVM REGIO GEORGIO
ARMENIACO ECCLESIAE
CATHOLICAE CARDI-
NALI DIGNISSIMO,

I. ALBANVS SPINASATVS
IVRISCONSULTVS

S. P. D.

VE MADMODVM *qui Syrtium aestus, Euripi turbines, ceteraque maris pericula sunt experti,* SANCTISSIME LEGATE, *accuratius naufragiorum declinandorum rationes ora primum soluentibus recensere solēt: quod ita sit humanitatis tacito iure comparatum, ut eos impensius benevolentia prosequantur, quibus tentandos pares casus intelligant: Ita qui tam uarijs philosophiae stadijs uitae suae cursum traducunt, illos infito quodam foederis sensu complecti uidentur, qui similibus disciplinarum curricula capebant, eosque sunt praemonere soliti, quid undique praepeditum, quid salebrosum, aut tutū sit. ne forsan incauti praecipites in praerupta & imperuia barathra quaedam labantur. Sic enim ille rerum omnium parēs Opt. Max. Deus unumquemque sibi similibus deuincit ac conciliat: quemadmodum & inquit Homerus:*

ὅς αἰὲν ἔνι ὁμοίων ἄγ' θεὸς ἐς ἔνι ὁμοίων.

Ego uero quum à maioribus nostris etatem quæ sine literarum
& eruditionis cultu degatur, mortem potius aut hominis uiui se
pulturam quàm uitam iudicari meminisssem, hisque studijs addi-
ctus nonnullos philosophiæ locos diris quarumdam Harpyarum
uestigijs fœdatos comperisssem, non potui non classicos nostræ
professionis *αλοδιδασκαλος* de tanta periculi ratione diligentius cõ-
monere. Etenim cum sapientiæ quidam ueluti campus ita descri-
ptus sit, ut literis Hebræis monumentorum Theologorum glo-
ria, Physicorum Græcis, Latinis autẽ Politicorum potissima laus
omnium peritorum testimonio tribuatur: nuper autem me *mezobar-*
barica quorundam Anabaptistarum secta legum ac iuris ciuili
totiusq; Politices uim & authoritatem infringere, funditusq;
delere conata sit, iamq; quibusdam Cynicæ libertatis præstigijs
in multorum animos influxerit, adeoque præcipuam maiorum no-
strorum palmam, diuinamq; nominis Latini gloriam in discrimẽ
adduxerit, operæpretium me facturum sum arbitratus, si tanti
furoris ac delyr *υρησφελλνδι* compeffcendiq; negotium pro Repu-
susciperem. argumetosum plane, implicitum & cathenatũ opus,
& quod olim P. Nasica Marcelloq; C O S S. quum in hanc ur-
bem Carneades Academicus cum Diogene Stoico, & Critolao
Peripatetico Legatus ab Atheniensibus missus esset, magnisque
dicendi uiribus in controuersiam iura iustitiamq; reuocaret, uel
Catonem illum Censorium audiẽtẽ commouerit. Sed illo me her-
cule ponderosius operosiusq; longe mihi textitur negotium. nam
is commentitijs tantum & Academiæ more ad plausum fictis ar-
gutiolis egregium sese disputatorem uenditabat: hi uero & seria
ratione & Diuinorum Oraculorum testimonijs freti, uehemētis-
sime pugnant: & quod ille ad inanem ostentationem breui mo-
mẽto simularet, hi ad uerum pietatis cultum constantissime pro-
fitentur. Quo autem acriores illorum impetus, eo quidem mihi
durior

durior paratur conditio. Verum cum ut Heraclytus Ephesius dicitur, non minus ciues pro legibus pugnare deceat, quam pro mœnibus ciuitatis: quod absque legibus nullo modo ciuitas incolumis esse possit, absque mœnibus possit: & non minorem Reip. nauet operam, qui excubias præstet, ac ciuibus iuris, pietatis & iustitiæ munia tueatur, quã qui districtis gladijs, hastis ac clypeis inimitatur. subiui quidem audacius hoc onus (si onus dicendū est) quod cum uoluptate feras non minus mihi difficile, quam omnibus commodum atque necessarium. frustra namq; suas magistratus instruant Aulas, in cassum Prætor sua depingat alba, ne quicquã miniatas uermiculatâsq; rubricas suas Iureconsulti distingant, si non salua illesâq; sit ipsius politismi radix & scaturigo: si ad tetrum & horridū illud impoliticiæ chaos reducti fuerimus: in quo nemo ius norit, impune quis fas nefasq; confundat, legum ac sapientiæ studium ultro quisque derideat ac Politicem ipsam solio suo pulsam indigne calumniatur, quæ tam uenusto uirtutum charitumq; comitatu per urbes ac ciuitates hætenus incedere sueta sit. Quamobrẽ beatulis istis cãdidatis gloriosas forensium musarum dissertationes concedamus: suas habeant sibi iurisprudentes formularum pompas. nos pro illorum quiete. pro communi salute confragosas Reipu. partes obeamus. At quum tam arduo adeoq; , ut aiunt, Achilleo labori singulare quoddam Palladium eligendum sit, cuius præsidio tot sectatorū insultationibus obsistere possimus: unus tu mihi uisus es doctissime Pontifex, qui tantis superesse queas auspicijs, qui ceu summorum ingeniorum flos delibatus à Pientissimo Galliarum Rege delectus sis, qui cum hoc tuæ diuinæ eloquentiæ caduceo in hoc totius orbis sacratissimū antiquissimūq; consilium delegare, qui tam præclare in hoc amplissimo imperij domicilio præstantissimi Monarchæ uicibus perfungaris, tantaq; uirtutis tuæ

gloria hoc commune populorum omnium asylum Latium imple-
ueris, ut nihil iam sit nomine tuo memorabilius, nihil eximius istis
eruditionis & ingenij tui dotibus celebrius, nihil testatius, nihil
admirabilius. Testis est diuina sapientia tua Veneta Respubl.
cui tantum tui desyderium reliquisti, ut discessu tuo quasi Cato-
ne suo uideatur orbata. Testis omnis Italia, quæ se nihil hac æta-
te heroico splendore tuo magnificentius uidisse confiteatur. Te-
stis S. P. Q. Romanus, qui tam insignis & insolita legationis
gaudio purpuræ, Laticlauijque dignitatem tibi publico decreto
detulerit. Tuum est igitur, maxime uirtute uir, qui ad omnia

Reipub. componenda negotia diuino quodam consi-
lio factus uideare, hæc de Rep. lucubrationes
animo candido suscipere, & ab omni li-
uore fartas tectasq; tueri. Iam uero
cum πολιτικότρον & instituto
nostro uideatur accommoda-
tius, si dialogismo rem
exequamur, dispu-
tatores nostros
si placet au-
diamus.

Albani Spinafati Politi-

CORVM LIBER PRIMVS.

De politismi autoritate.

DISPVTATORES, CIVIS ET PEREGRINVS.

Politicen κατ' Ἠσυχὴν dictam esse sapientiam. Cap. I.

CIVIS.

PERIVCUNDVM quidem urbano defessis opere, hac ruris aura nonnunquam exhilarari, curisque pro tempore defungi: nam quis non amittat vires, ut aiunt, qui semper reditur arcus: nec mirum, quod Africanum et Lelium ciues ornatissimos traidunt, cum rus ex urbe secederent, usque adeo ad omnem animi remissionem, ludumque descendisse, ut uagas etiam littoribus conchulas, calculosque lectitarent. Sed eccum peregrinum, quid fodes noui? PEREGRINVS. Nihil ad eum incola inueterascunt enim omnia, atque adeo quidquid antiquius, quo propius a ueritatis ortu, primæuæque sapientiæ sobole fuit, eo lubentius attendimus. CIVIS. Equidem si nihil ex hoc seculo probas lepide uiator, ignosce, ut placeant plerique perisse nolint. Num uero tu quispiam es à Messanij philosophi farina, qui animum hominibus deesse putes, quo minus id ætas hæc politula cernat, quod syluestris illa quondam gætium ruditas aduerterit? Anicularum est ista fabula, solas sapuisse tritauias. uerum dum ad urbem pergimus, hoc unum si placet, paulisper excutiamus. An tibi sapientia non uidetur diuinari, humanarumque rerum cognitio, ut omnium dogma perhibuit? PEREGRINVS.

B

ALBANI POLIT.

Imò uero semper ita mihi persuasi, ita sentio, illudq; uerissimum credo, quod Socrati ferunt ab Indo quodam affirmatū, uix quēquam res humanas posse pernoscere, qui non apprime coniunctā diuinarum quoque notionē habeat. CIVIS. At hercle si uera sunt ista, minus uanum est hoc seculum, quàm ueternum ac rancidulum illud tuum, quod uel præcipua quidem sapiētiae tessera

c. qui sine. 26.
q. 2. l. 1. de sū-
ma trinit. C.

θεοσεβία scilicet, id est, uerus Dei cultus, cognitioq; diuinitatis la-
tuerit. Vnde non in sacris solum, sed & publicis in legibus habe-
mus insanos & belleborosos censendos esse, qui non rite diuinis
sunt initiati.

Quid epim tenere bonum aut uerum queant,

Qui non tenent summæ caput,

Veri bonique fomitem & fortem Deum,

Quem nemo nisi in CHRISTO uider?

Si modo tecum Diui Paulini uersiculis iocari licet. PEREGRINVS. Ego uero festiue ciuis, de recondita illa & penitus abstrusa religionis sapientia minime loqui uolui. Verum quum ciuitatibus ac rebus publicis (quas πολιτείας uocant philosophi,) nihil sit honore plenius, nihil humani generis societate cernatur illustrius: illam florentem, præpotentemque civilis societatis moderatricē, gubernatricēmq; sapientiam (quam Græci πολιτικὴν nominant) primæuis illis hominibus eo facilius dese-
rebamus, quo maior certe iuris æquitatis ac totius dignitatis que in Rep. uersari debet, in illis extitit peritia: eaque præstite-
re diligentia, ut non rerum gestarum solum gloriā omni posteri-
tati præriperint, sed nec illorum doctrinam longis interuallis assequi queamus: itaque propter summam ueterū admirabilēmq; politices peritiam, summāque prudentiæ civilis commoditatē, egregiam morum ac uirtutum civilium laudem & authoritatē, qui primi apud Græcos philosophiæ disciplinis insignes extite-
re (quos

Politice.

re (quos iam Academicos, Stoicos, alioue cuiusdam uici aut particula urbis nomine uocitamus) primum, ut Orator Arpinas refert, uniuersarum rerum publicarum nomine notati sunt ap- Politici.
 pellati. Quin etiam Septem illi Græciæ ἑπτά, nec exquisitioribus philosophiæ disciplinis instructi fuisse referuntur à Dicaërcho, qui inter Peripateticos historiæ peritissimus est habitus, sed homines alioquin egregie cordati, officijque ciuilibus perdiligentes, qui suis ciuibus consilia, leges, honesteque uiuendi documenta proponerent. Eodémque sapientiæ cognomento Septē Romanos donatos ob regundæ Reip. prudentiam fuisse reperio, nempe P. Sempronium, S. Catum, L. Acilium, Catonem, Lælium, Nasicam, Papinianum. Quapropter & ipsi iuris ciuilibus auctores per Lucium Aciliū pro P. Atilio restitue Pa-
ragr. deinde.
de orig. iur.
ex Lælio Ciceronis, & libro 3. de legibus.
 ἀπομακρύνει huius disciplinæ facultatem ueram esse philosophiam asseuerant, quemadmodum & Horatius sensit:

Fuit hæc sapientia quondam

Pubblica priuatis secernere sacra prophanis,

Concubitu probibere uago, dare iura maritis,

Oppida moliri, leges incidere ligno.

Ideo ueterum illorum summum semper circa huius publicæ disciplinæ professionem fuit studium, impēsissimūsq; labor. Apud Ptolomæum Philadelphum Aegypti regem, Demetrius Phalæreus princeps, in ciuilitatis ratione peritissimus, hoc sæpius cōmendasse fertur, ut inscriptos de regnandi ratione libros Rex sibi pararet ac lectitaret. nam quæ amici nō audent monere principes, ea in libris esse perscripta. Sic apud Persas filios principum scribit Plato à totius regni peritissimis, lectissimisque magistris quatuor, ante regis fores institui, ac summa cura informari, cū parendi, tum honeste imperandi exemplis. Apud Lacedæmonios uero (quos omnium Græcorum ἀνακράτορες fuisse constat) cau-

Politica lectio
rege digna.

Solēns politi-
ces præ-
ctio.

riatarum Rep. conscripsit, aduocata quotannis concione, in publica recitarent, omnesque iuvenes auditum conuenirent. Quanto autem Romæ in pretio fuerit semper Ciuilis sapiëntia, documēto est, quod nunquam non hominū clarissimorum domus disciplinis floruerunt. Quin etiā Octavius Augustus ex omnibus utriusque linguae authoribus studiosius excerpere solitus est, quæ ad antiquior id est Reip. curationem pertinerent. Atque Aurelius Alexander Imperator clarissimus, cum Græcorum doctrina delectaretur, fere semper decem illos Platonis de Politia libros lectitasse laudatur: cum uero Latinos legeret, nihil magis quàm sex illos de Repub. libros Ciceronis euoluebat, ut quemadmodum Reip. status beate dirigi posset, à Græco philosopho perciperet, uti autem à maioribus suis administratus fuisset, à ciue suo cognosceret. Nos uero iam pudeat. Quotus enim quisque nobilissimam banc utilissimamque sapientiæ partē profitetur? cum uel ignauia diuinos illos sex de Rep. libros amiserimus, atque eiusdem authoris illorum quinque de legibus duos postremos totius Iurisprudentiæ fontes obliuionis tenebris reliquerimus? Quis ciuium officia curat? quis magistratuum studia docet? quis Rerūpubl. inclinationes, urbium descriptiones addiscit? itaque religionis ac Theologiæ notionem excipio, hodiernam sane politicen antiqua cætero qui longe minorem esse putamus.

Quinque Ciceronis libri de legibus.

Sine uera religione πολιτικὴν nullum esse. Cap. II.

CIVIS.

SOLEM tu quidē è mundo tollis aduena charissime, qui religionis sapiëntiam à Repub. semoueas. siquidem & hoc politicus in monumentis expressum atque testatum habemus, religione magis quàm ullis hominum uiribus cōtineri Rempub. Est enim

c. in qualibet.
23. 9. 8.

enim animus ea lege hominibus ex altissimo domicilio cæli demissus, ut hunc terrarum globum colendo, cælestis patriæ uirtutes & ordinem cōtemplantes imitemur, modo, ratione atq; constantia. Itaque quod de Indo referebas, hoc quidem in communibus Indorum institutis conscriptum esse clarissimus Aristotelis auditor Aristoxenus prodit, absque uidelicet diuina regula, eaque ab ipso Deo monstrata, nihil unquam priuatim aut publice recte administrari posse. Quapropter illam quam tu Idolicis illis maioribus præcipuam arrogabas politicen, nullam, aut imperfe etiam fuisse consequens est. Quam si aliquatulam concesserimus, hodiernam multo præstantiorē fateare necessum est: cum humana solertia, uel, ut tu mauis, sapientiæ magistra atque alumna sit experientia. quemadmodum ipsa apud Afranium ait in comædia quæ Lex dicitur:

Diuina regula
la Reipub.

Vsus me genuit, mater peperit memoria,
zoaiar me uocant Grai, uos sapientiam.

Quod si ueterum Rerumpublicarum euoluere monumēta uelis, quid multis illorum institutis impudentius, ne dicam imprudentius? Quid Aegyptijs tetrius? qui quadrupedem illum Apim, obscæneq; repentem crocodilū pro numine uenerarentur, ac si liberos ab hoc rapi contingeret, magnopere gauderēt, qui gratam Deo escam se genuisse gloriarētur? quibus etiā (ut Saluius Aristo refert) omnia furta licita & impunita fuerint? at si Felē aut ibem Deum scilicet pennatū, uel imprudens quis uiolasset, nulla pœna ueniret recusanda, sed reus mortis, uarijs tormētis ab uniuersa turba obrueretur. Si uero πολιτὰ est recta, iure parēdi imperandiq; dispositio. Hic plane nulla fuit, ne quidem πολιτὰs umbra: nisi forte Thessalos πολιτικοὶδὲs fuisse atque prudentiores censeas, qui tanquam è cauea brutum pro Deo Cononiam adorarint: aut Syros, qui pisces pro diuino cælestique

Politia quid.

sanctuario religiosissime coluerint: aut Phryges, Pisidas, & Arabes, qui tanquam numinibus auibus ominosis supplices deuotique fuerint. Persarum autem impietatem, quis cum hodierna comparet modestia? quibus legitimum erat, ut ait Laertius, horrendum, matribus filiabusque misceri: nobiles autem ac patricij, uitae necisque potestatem in plebeios quosque obtinerent, & eos ad bellum sequi pedites tanquam perenni seruitio addictos cogerent, nec donis aut stipendijs aliquando fultos, quin uiuis solidas cutes uel particulatim extraherent. Reges uero suos Deos haberent, atque adorarent? Nisi forte iustiores Maurorum ritus existimas, qui non ut alij uiuis Regulis, sed iam mortuis quolibet sceleratis sacra ceu Dijs litarēt, teste Cypriano. Sed Athenas ueniamus, unde leges ethnicismi natae & in omnes terras feruntur distributae, illasque praeferamus, quibus non solum cognatas thoro sibi coniungere necessum fuisse comædijs sat est diuulgatum, sed & sorores quoque uxores fieri legitimū fuisse testis est Probus Aemilius. Quis legem illam commendabit, qua truncandi capitis (ut scribit Festus) pœna in eum esset constituta, qui tantulam ex alieno ficum sustulisset? unde iam in omnes linguas *οὐνοφαιλία* pro calumnia sit peruagatissima? Lacedæmoniorum uero legem quid attinet commemorare? qua necessitas etiam maneret, furtis pueros assuescieri, ut Xenophon scribit, ad hoc etiam magistratu constituto, cuius monitis ductūque discerent ingeniosius furari, cum foris lignando, tum intus suffurando, dummodo quibusdam quae uel lege expressa essent, abstinerent. Samijs quoque per furtorum impunitas memoratur à Plutarcho: quemadmodum & Cilicibus rapto uiuere probatissimum conditorum suorum auctoritate, id ipsumque Thracibus honoratissimum est habitum, & nobilitatis argumentum, dum latrocinijs interim adipati, ociari iudicarent æquisimum. quod non

Declaratio
 Pauli ad Ro-
 ma. cap. 1. ibi
 uolatilium &c.

Declaratio. l.
 fustibus. ex
 quibus caus.
 inf.

Furti & raptus
 impunitas.

ἀπαλιωτάτω modo, sed & odio supplicioque sit dignissimum. Porro Carthaginensium decreta quis nostris anteponet? qui iustissimum profiterentur Idolo Saturni filios impuberes imolare, ceteri uero Pæni Herculi quotannis humana sacrificarent uictima: unde apud Ennium,

Pæni soliti suos sacrificare puellos.

Proinde Tauroscytarum, Napæorum, illisque uicinorum populorum leges uix te probaturum existimem, qui aduenas imolare soliti fuerint, illorumq; capita templi ualuis prefigere legitima uenationis esse sacrificia rati. sane quãlibet phylethnicus sis, illã Aethiopiũ ceterorũq; antropophagorũ politia minime laudaris, quorũ usitatissimi fuere cibi humana uiscera: aut deterrimã illã Bactrianorum insaniam, qui canes humanis carnibus ad usum belli pascerent, senescentes homines illis obijciendo. At uero gentium commẽdatissimum ἑλίθωμα Romanorum forsan obijcias.

quasi uero compitalibus in ludis Mania deæ, matri Larium pro Execrandum sospitate familiarum pueros mactare non fuerint soliti: quod ad sacrũ Lariũ. extremum penè Reip. tẽpus perstiterit. siquidem DCLVII.

urbis anno Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo imolaretur, palámque in tempus siluit prodigiosi sacri celebratio, in quo religiosissimum habebatur hominẽ occidere. Num uero singulare iniquitatis & impolitice exemplum patria potestas illorum fuit, cum XII. tabulis sit institutum (ut inquit Halycarnasæus) ut siue necare, siue uerberare, siue rustico operi damnare innoſcentem inauditum pot.

& indefensum filium, siue uendere, patri in omne tẽpus potestas esset? uel ad tertiam usque auctiõnem, ut si semel nundinatus à patre filius, ab hero clementiore manumissus foret, iterum genitoris uenalitium, ut ante mancipium fieret? nec nisi post tertiam auctiõnem à truculentia tutus esset? quo quid inmanius? quid

Declaratio
paragr. 1. in-
sit. de patr.
pot.

Christus uera
iustitia.

ἀρετικῶν τῶν ὅτι ἔσ' à pietatis Christianæ pulchritudine remo-
tius? atqui T. Caius Iuriscōsultus id proprium ius Romanorum
esse dicit. credo, quod (ut ait Euripides) omnibus hominibus
profecto filij sunt anima. Atque celebratissimum sit de intolle-
randa iniustitia dictum, πῶς τ' ἀρελογίας Ἰησοῦ φέρει, id est, an-
te defensionem ferre iudicium. Ita plane ante Christi iustitiã re-
ligionemq; nihil huic mundo præter Cymmerias tenebras ua-
gatum est. est enim ille iustitiæ uia, omnisque sapientiæ lumen.
Quod ἔσ' Darius ille Monarcha Cyri filius ingenue confessus
est. Cum enim uitæ finem instare sentiret, ita precatus dicitur:
O domina, si qua es usquam iustitia. exoptatam quidem sibi te-
stans iustitiam, nullibi tamen gentium cum annos L. X. laudabi-
liter imperasset, inuētam. nimirum ipsa est Christus, ut est apud
Paulinum:

Hic ueritatis lumen est, uitæ uia,
Vis, mens, manus, uirtus patris:
Sol æquitatis, fons bonorum, flos Dei:
Namque argumentum mutuum est,
Pietatis esse Christianum, ἔσ' impij
Non esse Christo subditum.

De origine ἔσ' successu Legum. Cap. III.

PEREGRINVS.

NAE TV uideris urbane uir ex professo uelut è dogma-
te monetariano, legum omnium imperium totius sane politismi
summum apicem reuellere. at memor esto diuinum humanæ fra-
gilitati subsidiũ leges esse, quas merito religio sit laceffere. quo-
niam, ut aiebat Sotacus ille sapientissimus, Lex deus est: hãc ue-
nerare. Cum autem, ut ex Diuo Paulino recitabas, Deus fons bo-
norum

norum sit, & legum quoque condendarum ad humanae quietis
 tuitionem causam esse, consentaneum demonstratur. Enimvero Lex quid
 lex nihil est aliud, ut eleganter Tullius diffinit, quàm recta &
 à numine diuino tracta ratio, imperans honesta, prohibensque
 contraria. meritoque legiferum Deum sanctissimus uates Esaias ^{Esaiæ 33.}
 cognominauit. quoniam (ut ex Demostheme referunt Iuris au-
 thores) Lex inuentum atq; donum diuinum est. Et quidem si di- ^{l. 2. ff. de legib.}
 ligentius seculorum lustra, clarorumque populorum constituta
 uolueris percurrere, omnium antiquissimam legem circumcisoriam
 fuisse comperies, quæ quondam à Deo Optimo Maximo post ter-
 rarum eluionem anno CCCCCLXXII sit Abrahamo san-
 cita. Itaque ius hoc circumcidendi præputij sibi uideri per anti-
 quum Herodotus testatus est: quoniam Colchos non aliunde ab
 Aegyptijs oriundos certius colligi posset, quàm quod Aegypti
 more circumciderentur, & olim iam Aethiopes illud institutum
 in mores suos communi commercio transtulisse dicerentur. quam-
 quã Sefostorim antiquissimū in Aegypto legislatorem Aristot-
 teles asserere uoluerit. Sed pluribus medijs fidijs seculis præpu-
 tialem legem fuisse superiorem argumentum est, quòd Moses
 cœuus fuit Amasis qui Pharaon est appellatus ipsius Sefostoris
 filius à circumcisoria uero lege ad Mosaicam nomothesium,
 CCCCXXX recensentur anni. unde plane colligitur Sefo-
 storias leges haud ita multo Mosæis extitisse uetustiores. & si-
 quidem haud scriptas condidisse leges ipsum Sefostorim, sed sine
 scripto aliquo similes edicti iudicamus introduxisse: quoniam
 Solinus aliique non pauci Cretenses primos gentium iuncto lite-
 ris iure usos asserant. post Iosuem autem Mosi successorem Mi-
 nos extitit, primus Cretæ Rex & legislator. ex quo perspicuum
 est Mosem descriptas primum dedisse leges: ut uerissima memo-
 ratuq; dignissima uideatur Eusebij Cæsariensis sententia, qui

Circumciso-
 ria lex omnium
 antiquissima.

C

c. legimus.
37. distinct.

asserat quicquid prisca legum latores promulgarint, id totum à Mosæo iure seu Mosi diuinitus demisso, tanquam simiolos imitatos & mutuos esse. Nec uero illepide scientias omnes exordiū sumpsisse Ambrosius, aliique nō pauci à lege illa diuina collegerunt. Equidem ante Saturnū cum principū arbitria pro legibus haberentur, & omnia sub manu Regia essent, nullis gētes legibus instituebantur, cū & mater omniū malorū auaritia, propter bumani generis raritatem adhuc hebes esset. ideo dicit Poëta:

S aturni gentem haud uinco nec legibus æquam,

S ponte sua ueterisq; Dei se more tenentem.

P rimus ab ætherio uenit Saturnus olympo.

I s genus indocile & dispersum montibus altis

C omposuit, legēsque dedit, scilicet Italiae.

Legisferalia
sacra.

Ipsū porro Saturnū ac Minoem, ipsamque legisferam Sicularū Deam Cererē, cui sacra *ἑμιοποιεῖν*, id est legisferalia sunt nuncupata: ac Mercuriū qui Thebis, Zoroastrum qui Persis, Herculem qui Celtis, Phoroneū qui Argiuis, Amphitū qui Heniochis apud Colchos, Habidē qui Hispanis iura condiderūt, Mosæis sanctionibus multo fuisse posteriores uidere licet: quòd Saturnus totaq; illa Deorum cōmentitiorum ætas trecētos circiter annos Troica bella præcessisse memoratur: à Mosi uero seculo ad excidiū Troianum circa octingentos annos intercessisse fastis ecclesiasticis proditum est. Exemplo itaque Mosi primi Nomotheta: ceteri *Leges à Deo.* penè legum constitutores ad quoddam cælitum numen legislationes suas referre conati sunt. Sicut Lycurgus altero post Troica ruinas æuo, Lacedæmonē legibus instituens, circa primā Olympiadem leges suas ad Delphicum Apollinem retulit. Sicq; postea Solon Athenis leges ferens, eas quoq; Palladis insigniūt auctoritate. & Numa primus qui legibus urbem fundauit Romanam, Egeriæ Nympha sanxit numine, aliq; plerique omnes ad cer-

tam

tam semper legiflationes suas retulere caelestem uim: ita ut præclare Diuus Iacobus asserit, unus semper est tantum legislator, nempe Deus, quamuis uarios legum constitutores genus humanum nanciscatur, ut Scytas legibus Zamolxis Pythagoreus erudit, huius uero condiscipulus Zaleucus Locris leges dedit: Androdamus Calcidensibus qui sunt in Thracia, Phaleas Carthaginiensibus, & Phormio Philosophus Ilys, Hippodamus Milesis, Charondas Catanensis suis ciuibus, cæterisq; illi mari punico uicinis, Phido Chorinthijs, atque Chorinthius Philolaus Thebanis, Epirotis uero suis Arisbas, & insignis ille Parmenides Eleatis suis ciuibus. Huius uero discipulus Melissus Samijs, & Archita Tarētini discipulus Eudoxus Cnidijs, Aristonimus autem Platonicus Arcadibus, alijsque alijs philosophante passim Græcia. Ad exploranda cuius instituta Olympiade sexagesima profectus A. Manlius, Posthumius Albus, & Sulpitius Camerinus leges quas XII. Tabularum uocant, Romam translatas proposuere: quibus exolescentibus, collabentēque Quiritum ditione (ut ob uolubilem inconstantemq; Rerumpubl. conditionem nouis semper edictis & consilijs est opus: sicque leges humanas Deus, Augustino teste, per huius seculi moderatores humano generi tribuit, atque uelut illorū organo ac præconio promulgat) anno post Christum CCCCXXII uiguerunt in Gallia Franci, quibus Vcastius, Zocastus, Bisgatus & Solocantus noble ius Salycum sanxerunt, quod propter admirabilem æquitatis moderationē etiam in Græciam penetrauit. Gothos uero paulo post partam de Romanis uictoriam, Henricus illorum Regis frater legibus excoluit. Cui ætati successit Iustinianus, qui Byzantijs longe latēque regnantibus iura conscripsit, legumq; suarum materiē à summi numinis liberalitate collectam fuisse professus est: quem secutus est Mahumetes, qui Scenitis & Mauris

Iacob. 4.

c. quo inre.
s. distinct.

ius Salycum.

Mahumetis
azoare.

Machildæ
leges.

à Byzantiorum iurisdictione desciscētibus inauspicatissimas Alchorani quas uocat azoaras, singulari commento persuasit. Columbam enim ad aurem educatam Dei iussa sibi insufflantē Spiritum Sanctum esse Sergij monachi consilijs prædicabat. Tum & Venetijs libere sese tollentibus Glauco Fontanus & Caluus πολιτικὴ τὰ iura quadam dedere. Dein Hobertus Hortensis fuit, qui pollutibus Longobardis non illaudatas leges, quas Machildas nominarunt, digessit. Sic demum Papiēsis Baldus Perusinus philosophus nomothetes extitit, huiusque discipulus Paulus Castrensis inclytæ Florentinorum Reipublicæ, ut alios mittam, quos haud ita uetus seculum diuina quadam generis humani procuratione pro politiarum uicissitudinibus tulit. Quorū si paulo duriora, diuersaque uideantur instituta, in causa fuisse dissimiles temporum casus, uariæque rerū discrimina, sed ut plurimum nobis incognita, censeas. Est enim sæpenumero, ut Flaccus dicebat,

I ipsa utilitas iusti prope mater & æqui.

Quamobrem licet de legibus homines iudicent, cū eas instituit, tamen cum institutæ fuerūt & confirmatæ, de illis minime licet ferre iudicium, sed secūdum ipsas est opus iudicare. ne igitur (ut præclaro symbolo Pythagoras ille Samius monebat) coronā carperis: nempe legem ipsam summum sacrosanctū atque diuinum Reipub. decus & ornamentum ne subsannaris. est enim omnis in superos solertia misera, & uelis, ut ita dicā, remisq; fugienda.

Lex corona
Reipub.

De Eunomia & dysnomia.

Cap. IIII.

CIVIS.

ABSIT grate comes, ut de Politismi legumq; dignitate quicquam detractem: nam. uel ad sidera laudibus efferendā potius puto: quā & ille sapientissimus inter Hebræos habitus Salomon

lomon summam sibi sub Sole sapientiam uideri prædicarit, qua Ecclesiast. 9.
 quis oppressam, nutantem & afflictam ciuitatem periculorū im-
 munem redderet: meritoq; leges πολιται νόμοις, id est, ciuitatū
 duces, Aristides ille iustus appellatus cognominarit. nā, ut Tul-
 lius pereleganter dicebat, Lex uinculum est publicæ dignitatis, Leges Reip.
duces.
 hoc fundamentū libertatis, fons æquitatis, mens & animus, &
 consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus, utque cor-
 pora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus ut ner-
 uis ac sanguine, membrisq; uti non potest. Verūtamen & quā-
 dam esse in rebus publicis prauam ac peruersam legum disposi-
 tionem non es nescius, quam Græci δυσνομία appellant, quā sa-
 ne nostrorum decretorum pulchritudini æquitatiq; postponen-
 dam citra quodquam dogmatis delirium existimamus: nam &
 de legibus iniquis nūcupatim inscriptum librum Theophrastus
 composuit, ceu argumentum hac in philosophiæ parte cognitu
 pernecessarium, maximeq; celebrandum. Qua de re Socrates in
 libris de Repub. peius esse tradit errare circa legislationē ac po-
 sitionem, quā homicidium perpetrare: quod lapsus eiusmodi in
 numerorum uitam per multa secla præcipitē in ruinam trahat.
 Meritoque Nomophilaces magistratus fuerunt in Græcia con-
 stituti, qui an bene uel male leges euaderēt, in annos recognosce-
 rent, notatis, obseruatisq; negotiorum euentis castigarent. Nomophila-
ces. Ideo
 prudenter aduersus Leptinæ legem Demosthenes Atheniēsis
 denunciatur studiose curandū, ut omnes leges rectissime sint cōstitu-
 tæ: maxime uero, per quas ciuitas parua, magnaue fiat, nā offen-
 dunt improbæ leges, uel ciuitatem illam quæ tuto coli putetur. Quibus ciui-
tas magna
fiat.
 Cuiusmodi leges illæ sunt, quæ bene agentibus honores, con-
 trāque facientibus pœnas rependant. Si enim omnes prout san-
 ciuntur legibus pœnas ueriti male facere desierint, aut merita
 præmia consequētes probe agere persliterint, quid obesse potest,

Oraculum in
dysnomicos.
Esaie 10.

cur maxima non euadat ciuitas, omnesq; boni sint, improbus uero nullus? Sed quantis, quaque detestandis terroribus in malorum legum & constitutionum authores, Deus apud Esaia inuehitur? Væ illis, inquit, qui condunt leges iniquas, & præscribentes iniustitiam constituerunt, quo in iudicijs pauperes opprimantur, & uis fiat causis tenuium hominũ, ut sint uidua præda, orphanosque diripiãt. quid in die supremæ calamitatis, quæ iam uos manet, facietis? ad cuius confugietis auxilium? ubi tandem gloriam uestram nisi sub uinculis, & cum misere casis reponetis? Super his omnibus non est Dei furor auersus, sed iam iam extēta manus. Quo circa uides quàm acri, incensòque fulmine legum uiligatoribus, atque tortoribus iustitiæ ille interminetur, celi qui numine torquet. nec mirum, quum Ethnicorum & à Dei notitia seiunctorum dysnomiam, legesque perabsurdas, & ut ita dicam, illeges eluserimus. Nam rectam iuris, legumque cõstitutionem, quam ueteres *ἑνομίαν* dicunt, quis nisi plane uecors & insanus quærat reprehendere? cuius beneficio libero uitæ spiritu fruimur, fortunas & opes obtinemus, tutòque somnũ ipsum capimus, & qua non minus quàm cibo, hisque nostræ salutis quotidianis elementis carere possimus. Quantum autẽ ærumnarum illa iuris dissolutio conuehit, tantum iucunditatis eunomia sup-
peditat, ut luculenter Solon dicebat:

Commoda pu-
blice discipli-
næ.

ὅς καὶ πλάσα πόλις δυσνομία παρὶ χει
ἑνομία ἂ' ὀκοσμα καὶ ἀρετὰ παρὶ ἐκρφαίει.

Quàm legum improbitas urbes offendere solet,
Tam paria concinnãq; facit eunomia cuncta.

Quamobrẽ cum nihil Reip. melius sit, quàm leges recte positæ, grauißima debet apud omnes esse recti iuris & legum sanarum cura. Ad rectam porro legum cõstitutionẽ, monuit Isocrates ut prius exquiramus in summa iustas & utiles sibiq; cõsentaneas:
dein

dein, ut sint quæ quàm minimas quæstiones, solutiones autem quàm fieri possit celerrimas Reip. præsent. nihil enim legū professioni uitiosius, quàm cæcis quæstionibus, & tanquã Dedaleis ambagibus illarum implicari ductu. Quapropter & ipse Christus tenebriones istos iuris, ac cõsufos legum disciplinae proclamatores acerbius cõdēnauit. Veh uobis, inquit, Legisperiti, quia cum sciētia clauem tulistis, ipsi non introistis: & eos qui introibant, impedistis. Quo etiam laborarūt uitio leges illius Antiochi magni Asiae Regis, qui capitali plectēdum supplicio sanxit, Antiochi in
terdictum. Si quis Mosaicum uolumen, prophetarūue libros haberet, nīue Deorum simulachra ueneraretur. & illa Sophoclis quam Athenis rogauit, Ne quis philosophus studiorū gymnasia regeret. & si quæ similes, quibus iustitiæ lux, ueritatisq; uia præcluditur. faciles enim & perspicuas oportet omnibus esse leges. nam cum omnium uitam præcepta legum constringant, omnibus esse præptas & cognobiles decet. Ideo Seneca legē breuem esse debere monebat, uelut uocem diuinitus emissam, quo facilius teneatur & obediatur. alioquin leges quamlibet rectas & probas in dysnomiam cõuerti posse constat. nam, ut ait Aristoteles, habere bonas leges, non id est si recte sint positæ, nec eis pareatur. una itaque recta legum est censenda constitutio, ut ait philosophus, legibus parere, id est æquo ut iure in pauperes ac diuites seruetur. Leges aranea-
rum tela. Qua de re similes telis aranearum fieri leges conquebatur.

Anacharsis unus ex septem sãphis, quod quemadmodum illas muscæ grandiores facile præteruolent, minusculæ uero teneantur irretitæ, ita in praua Rep. potentiores, gratiãque multorum freti homines omne ius fãsque impune perrumpant, pauperes legum uinclis pœnisque illaqueentur indigne.

Quid tristes querimonie, ait Flaccus,
Si non supplicio culpa reciditur?

Quid leges sine moribus

Vanae proficiunt?

Cleonis uera
sententia.

Idcirco dignum animaduersione uidetur, quod apud Thucydide
Cleon protulit, melius agi cum ciuitate quae malis legibus dum
modo constanter utatur, quam cum ea quae bonis sed inconstanter:
utilioremque imperitiam esse cum modestia, quam peritiam cum
immodestia: ac tardioris ingenij homines commodius plerunque
Remp. administrare, quam solertioris. nam isti cum sapientiores
legibus uideri, tum semper in Reip. consultationibus dicendo cu
piunt, tanquam alia seges nulla sit amplior in qua uires ingenij
ostentent: unde magnis saepius incommodis afficiuntur Respubl.
Illi uero simpliciores suae diffidentes imperitiae, non abnuunt se le
gibus imperitiores esse: et cum inualidiores sint, quam ut ornate
dicentis orationem refellant, ex aequo potius et bono Iudices quam

cōcor. parag.
2. de presidib.
prouinc.

concertatores sunt: ideo plerumque illis prospere cedit. Altera
uero proba legum est constitutio, ut ne quid scelesti iuris statua
tur, sed ut leges ex uirtute sint positae, iustae, honestae, possibiles,

c. erit 4. di
stin.

ut ait Isidorus secundum naturam et consuetudinem loco tempo
rique congruetes, utiles, necessariae, manifestae, pro communi com
modo conscriptae. ideo enim Lycophron uetus philosophiae secta
tor, legem diffiniebat communem conuentionem et uelut sponsio
nem quandam cuique iuris sui inter ciues obtinendi: istaque ra
tione legum adinueta fuit scriptio, ut cum omnibus semper una
eademque uoce loquerentur. ius enim semper est quaesitum aequa
bile, quodque omnibus esset commune, neque enim aliter esset ius.
Sed o beatam ac nunquam satis commendatam Christianissimi
politice, quae tam perfectam iuris moderationem totque iusti
tiae numeris cumulatam eunomiam sit affecuta. cuius radijs tot
dysnomiae monstra fusa, fugata, deletaque fuerint. Nimirum ab

Ephes. 2.

stellanti illo calorum regno πολιτεια nostrum trahimus, ut

Tharsensis

Tharsensis Apostolus testatur, accepta scilicet internūcio Christi diuina Euangeliorum hieronomia. Is est Christus, ut apud Claudianum:

*Vox summi sensusque Dei quem fudit ab alta
Mente pater, tantique dedit consortia regni.*

Per ipsius itaque Christi tesseram ciuitatisque concessionem, accessum ad Dei Opt. Maximi Regiam habemus, Diuorum ciues & ipsius Dei familiares ac domestici sumus. Quin, ut est apud D. Iohānem, non solum ciues, sed Sotheris nostri triumpho de tenebrarū ducibus parto, omnes Reges ac antistites euasimus. per me licet itaque legum & politices authoritatem diuinā ac semper augustam asseras. uerum quod tandem bone uir Monetarium est dogma, cuius nos uisus es insimulare?

Apocal. 1.

*Libertatem Euangelicam non uitam ineffrenem,
sed diuinitatis esse. Cap. V.*

PEREGRINVS.

Noua quaedam est hac perditorum & opiniosorum hominum (quos Catabaptistas alij uocāt) hæresis, qui Thoma Monetario Thuringio duce atque authore, ceu Corybantes importunis gregibus collecti, aliquot populis concionando, pestilentissimas furoris sui tædas submiserunt, omnes in nescio quam tetram fœdāque libertatem uendicandos, sermocinati, ne quicquam inter pios ualere leges, tribunalia, iudiciāque summam esse religionis fœditatem, magistratus & imperia prorsus euāgelio contraria: Priuatorum opes omnes omnibus communes: Tributa ac uectigalia Christianorum opprobria: Leges ac Iurisprudentiæ Academiæ Tartareas officinas esse. Denique ab omni hominum consilio, cōstitutione solutos & cōuolūtos; ita esse debere, ut solo quisq; af-

*Libertate
Cynica.*

D

flatu diuino uitam regat, quod sibi inspirari & inferuescere sen-
 serit, legis censendum loco atque sit, ut apud Plautum in iure Il-
 lex, hoc est uiuens sine lege, sine iure, labes populi. CIVIS.
 Horrendam sane factionem, haud ita tamen recentem & inau-
 ditam commemoras. in eandem etenim mentis effrenationem, ut
 ethnicos multos praeteream, è nostris quondã condescẽdere Che-
 rinthiani, Manichæi, Pepusiani, & Chiliaste aliq̃ue, quorũ iã-
 diu fracta & explosa est sententia, omniumq̃; sapientum consen-
 su reprobata. quod enim tempus satis tutum, quis satis munitus
 reperiatur locus, qui mechorum latronum ac sicariorum furorem
 & audaciã à fortunis nostris, à liberis ac cõiugibus, atq; à cer-
 uice nostra possit arcere, si quod cuique collibuerit id numinis in-
 stinctu tanquam illius Arabicae columbae susurris facere creden-
 dum sit? Atqui subriles isti ex Paulo clamitant: Quæ spiritu dei
 aguntur, non subijciuntur legi, quoniam ubi spiritus domini, ibi
 libertas: & spiritus ubi uult, spirat. Quam uero libertatem illi
 accipient? num ineffrenem & exlegem degendi conditionem?
 quod si hanc interpretentur libertatem, ut omnino uelint uiuen-
 di licentiam, atque facultatem quamlibet scelerate faciendi, quæ
 pax, quæ incunditas ac uitæ securitas constabit, cum uoluntatem
 quisque suam dominari contenderit? ac euestigio contrariam cer-
 tatim innumeri proposuerint? nam

Velle suum cuique est, nec uoto uiuitur uno.

Equidem quoquo momento mille nasci dissidia, necesse ac strages
 opus erit. uerum si placet istis undique ratiocinari ubi nec spi-
 ritus domini erit, ibi nec libertatem à lege esse necessum est. cum
 autem incertæ sint hominum uoluntates, solisq̃ue Deus earum
 sit scrutator, tutius sane sit certæ legi quàm incertæ gerere mo-
 rem. itaque libertatem aliam intelligant opus est. Quod si au-

Sapientis
 àu Gromia.

Zouian sentiant illam quam cum multis philosophis Antisthe-
 nes

nes Atheniensis asserebat, qui sapientem esse dicebat *ὠτρίε-
 ρε*, id est, sibi sufficientem, atque uiuere non quidem secun-
 dum leges ab alijs hominibus positas, sed iuxta uirtutis normam
 sentiens, quid non ideo faciendum aut uitandū, quia leges id ue-
 tent aut imperent, sed quia ratio dicet hoc esse honestum, id ue-
 ro turpe? neq; enim uirtutem coactam perfectam esse uirtutem?
 sit hæc quidem acceptior ac uēdibilior interpretatio, si forte tā-
 ta omnes sanctimonie fidei ac sapientie facultate freti sint, ut
 nullis legum monitis, nullis magistratum consilijs opus uide-
 atur: uerum cum corpora nostra Adami protoplasti uitio tāquam
 fermento infecta (ut est mali corui malum ouum) ad peccandum
 natura prosapia sue imitatrice ferantur procliuiora: nec plane,
 uel prudētissimi prauas cupiditates & affectiones, quas Græci
ἐπιμας dicūt, prohibere possint, ut Chrysostomus attestatur, præ-
 stat equidem certa probata, constitutāque regula, quā propria
 appetitione gubernari. Qua de re Aristoteles qui legem, inquit,
 dominari uolunt ciuitati, uidetur iura, Deūmque dominari uel-
 le. qui uero hominem dominari forte statuunt, hi addunt, & fe-
 ram: siquidem huiusmodi quiddam est cupiditas. nam & excan-
 descentia magistratus ipsos, & uiros quālibet bonos deprauat:
 uerum lex mens est appetitione uacans. Et berce cū apud Apo-
 stolum duplex homo statuatur, interior nempe animus, atque ex-
 terior, scilicet corpus istud quod cernimus: totidē quoque seruitu-
 tis ac libertatis genera colligimus, ut corporis libertas, aut ser-
 uitus sit hominis status captiuitate, postliminio, manumissione,
 ceterisque iuria formulis introductus: mentis uero seruitus intel-
 ligatur contracti sceleris sollicitudo ac noxa, quæ noctes diēsque
 quasi furialibus igniculis male sibi consciam mentem exest, &
 excruciat. à qua perturbatione cum Christi seruatoris ergo libe-
 rati, sempiternāq; felicitatis pollicitatione sumus erecti, in li-

c. hac ratione.
 31. quest. 1.

2. Corinth. 4.

Rom. 8.

Galat. 5.

1. Petr. 2.

bertatem quidem uindicati sumus, uidelicet ἀπαρξίας, id est statum, quo mentis perturbatione, sempiternarumque tenebrarum metu uacui sumus, ceteroqui membris istis ac corporibus seruius legibus ac magistratibus. Itaque Paulus eleganter interpretatur: Lex, inquit, Spiritus uitæ per Christum, me liberū à iure peccati, mortisq; reddidit. Ego mente quidem seruius legi Dei: carne uero legi peccati. & Vos in libertatem uocati estis, tantū ne libertatem in occasionem detis carni: Caro enim aduersus spiritum concupiscit, spiritus aduersus carnem. is est enim omnibus aculeus ac fomes naturæ relictus à Deo, ut sine peccatorum & i, ceu sine pelle nascatur nemo: ut in ipsis, uel sanctissimorum uirorum membris residuam Paulus, qui etiam supra sydera sublatus fuit, conqueratur. Quod non uolo, inquit, hoc facio, cōsentio legi quòd bona sit: non tamen illud ego iam ago, sed inhabitans in me peccatum. noui enim quòd non inhabitet in me, hoc est, in carne mea bonum. ex quibus patet in omnibus quamlibet iustis & pijs propensionem, ac stimulum peccandi reliquum esse, meritoque corpora nostra, etiam num serua, & legibus esse subiecta.

Quod diuus quoque Petrus docuit: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter dominū, siue Regi quasi præexcellenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis ad uindictam malefactorū, laudem uero bonorum: quia sic est uoluntas Dei, ut stolidorum insaniam beneficientes obmutescere faciatis, quasi liberi ac nō uelut prætexitum malitiæ libertatem habentes, sed sicut serui Dei. Nec uero minus liberi, quòd serui Dei dicamur, uideri debemus, cum seruire Deo regnare sit: & ut ait Propertius,

Libertas nulla melior maiōrue potestas,

Quàm seruire Deo.

Seruit autē Deo, qui legem illius obseruat, id est, generis humani charitatem cum diuina copulat & conseruat. quum igitur illi uociferantur

nociferatur, Quia libertate Christus uos liberauit, state: nec rur-
 sus iugo seruitutis implicemini: ubi Spiritus, ibi libertas. ista qui-
 dem de animi securitate & imperturbata alacritate, ac altera
 quadam *ἀσφάλεια*, quam Democritus appellabat, intelligendū est: Democriti.
ἀσφάλεια.
 hoc est de quadam confidentia, securitate, & animi quasi tran-
 quillitate, secundū quam animus aeternae beatitudinis spe tutus,
 nullis tyrānorum minis ac imperijs, nullo tormētōrū terrore de-
 uinctus, nullo tartaræ mortis metu, aut alia perturbatiōe qua-
 titur, aut percellitur: ipsam etenim *ἀσφάλεια* Democritus summū
 esse bonū asseruit: non autē ad corpoream libertatem, quē admo-
 dum illeges isti sanntiant, est referendum. sunt enim hæc *ὑπερ-
 ῥοπα*, celsioraque quā ut de fece carnis hauriant. Nam & iu- Iubilei libera-
tas.
 ubileum apud Hebræos, quinquagesimo quoque anno in eiusmodi
 religiosa tranquillitatis & libertatis solum extitisse cele-
 bratum prodidere theologi, quo scilicet debitores à creditoribus
 laxabantur, serulque in libertatem asserebantur, ut promissam
 tandem, expectatamq; primæ uæ culpæ remissionem, & tāquam
 manumissionem à conseruatore Christo latam iri præsentirent.
 Nunquam autem nascente Christianorum ecclesia uisum, ut li-
 bertatem euangelicam legum excidium ac magistratuum inter-
 nitionē intelligerent. Quam arctiores illius fuisse leges hodiernis
 comperias. nam, ut est apud Lampridiū, cum Alexander ille Mā-
 mea natus Imperator, procuratores puinciarū, id est rationales
 creare, præfectōsue delegare uellet, illorum nomina proponebat,
 populū hortans, ut si quis contra criminis quippiā haberet, obij-
 cere liceret, si manifeste probaret: si nō probasset, capitis pœnam
 subiret: graue dices esse, cū id Christiani facerēt in sacerdotibus Vetus Chri-
stianorū mos.
 promouendis, non fieri in prouinciarum rectoribus. hociuē iam
 in faciendis sacerdotibus, in deferendis sacerdotijs, aut magistra-
 tibus obseruatur? nihil sane minus, baud ergo libertas Christia-

na dissoluta, exlex & inordinata uita uenit interpretanda: cum recens & ab Euangelistarum ore pendens ecclesia, duriores nostris ac rigidiores leges, constitutionesq; habuerit ac coluerit. Quis uero (ut apostolorum gesta subdiceam) non seuerissimas tulisse leges Clementem Petri successorem, quos canonas dicunt, cognouit: ut ceteras illorum constitutiones quae in quotidiano sunt usu praeteream. Sane si rerum omnium uniuersitatem diligentius circumspecias, cuncta legum imperio, praescriptoq; fieri, & quasi quadam legum mente dirigi uideas. Vnde legum genera uetus Academia quatuor fecit, quibus omnia quae subter & supra sint, teneri colligat. Prima $\theta\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$ νόμος, id est diuina lex, est quam Plato diuinam providentiā appellat, quae omnium mortalium & immortalium est regina, teste Pyndaro: quippe quae summi rectoris & domini sit numen, uoluntas & consiliū, ut Tullius de finibus ait, quae Deus uel supra caelos caelestem hierarchiam disponat, & diuos illos indigētes ius regū nunc quoque nactos regit, quemadmodum Psaltes attestatur: Deus stetit in synagoga deorum: in medio autē deorum deos diiudicat. ideo & Euridides ait:

Ἄλλ' οἱ θεοὶ θεοὶ καὶ ἡ κῆρυξ ἡγεῖται

νόμος νόμος γὰρ τὰς θεὰς ὑπεμύδα.

At dii ualentes, lexque Diuis imperans.

Etenim uel ipsos censemus lege Deos.

Huic igitur legi mens quoque sapientum ac Christianorum est subdita, quemadmodum & omnia illi rerum parēti & creatori subiecta sunt. Alteram esse uolunt quam $\nu\acute{\iota}\mu\alpha\tau\iota$ uocant ius sublimē numinis efficax, partilibus praesidens fati, ut ait Ammianus, quae uelut terrenorum arbitra causarumq; suarum disceptatrix urnam sortium temperet, accidentium uices alternans: statutumque intra mundi claustra rerum ordinem continuo quasi filo consequentium explicet, incepta nostra interdum alio quam quo

Diuina lex.

Psalm. 81.

Lex fati.

quo tenderent exitu terminans. à qua lege omnis anima intellectualiter uiuēs exempta sit ac libera (ut Diadochus Proclus diffinit) eaque ratione pœnis legibúsque delicta sunt subsistenda: cū mentium impetus liber, propria moderari uoluntate possit, illi tantum rerum terrestrium status subiectus est: unde apud Nasonem,

Sive ita nascenti legem dixere Sorores,

Et data sunt uitæ fila seuera mee.

Tertiam naturalem legem statuunt, qua rerum creatarum uires *Lex naturalis* in opus proprium per certa media tendunt, quæ conuexos calorum fornices, ordinatissimáq; stellarũ emblemata, tot cursus maris, tanta terrarum suspēdia regat: de qua diuina apud Salomonem *proverb. 8.* sapientia, Quando (inquit) certa lege gyróq; uallabat abyssos: cum sursum æthera stabiliebat, & librabat fontes aquarum: cum circumdabat terminum mari, & legem ponebat aquis ne transilirent fines suos, & fundamēta terræ appōdebat, sui quoq; cum eo artifex. hac autem lege non homines solum (ut aiunt iuriscōsulti) sed omnia quæ celo, terra, mariq; nascātur, censentur:

Quid enim terrisq; poloque:

Parendi sine lege manet? ait Staius.

Habent & numina legem,

Seruit & astrorum chorus & uaga seruit

Luna, nec iniussa toties redit orbita lucis.

Postremam legis speciem humanam intelligunt prudentiam, quæ *Lex humana.* ex bonorum malorumq; delectu recti sit præceptio, prauiq; depulsio, iuris & iniuriæ regula, societatisq; ciuilis compositio. Cuius quidem legis proprium sit (ut ait philosophus) honestos & bonos reddere ciues, a qua quidem, etsi liberos animos esse cōstet, corpora tamen illi serua esse necessum est. Itaque huius munus aded molestè ferre Monetarios, & commune subsidium imbecillitati humanæ postponere, satis admirari non possumus.

1. Timo. 2.

Cum (apostolo teste) lex bona sit, si quis ea probe utatur: sciens quod iusto non ponitur, sed iniustis. Quapropter cum vitæ securitas, libertasq; legum, consiliorumq; politicorum rationibus cõtineatur, idque leges ipsæ communes profiteantur libertatē vitæ nostræ lumen esse: Politicam constitutionem non modo summum orbis bonum, sed nimirum audebo vel solum dicere.

l. 1. parag. o-
ptamus. C. de
of. pref. pret.
af.

Causam legum & fructum perpetuum esse. Cap. VI.

PEREGRINVS.

ATQVI factionis istius non obscurus scriptor Scaplerus, fautoresq; non illiterati legem (apostolo teste) clamitant πωδω-
ωγια tantum ad Christi iustitiam fuisse: ad Iohannem usq; baptisten perstitisse legem. nam ubi fides Christi adoleuit, & ple-
num iustitiæ iubar illuxit, iam legum tutelam, custodiamq; re-
motam, & uelut egena infirmâque elementa leges euauuisse.

Gala. 3.

Ro. 7.

Matth. 21.

Lu. 16.

CIVIS. Imò uero continuatam perpetuatamq; legis autho-
ritatem à Christo concedent, si uerbum illius esse confiteantur.

Matth. 19.

Omnis plantatio quam non plantarit pater meus, eradicabitur.
nam cum lex Dei sit inuentio, atque plantatio, ut quæ in monte
Syna digito Dei quasi cælesti signaculo sculpta fuerit: à contra-
rio sequitur, legem reuulsum non iri. maxime uero, cum & is ipse
alibi protestetur se non uenisse ad dissoluēdam, sed ad adimplen-
dam legem. Et quidem dignius uidetur admiratione, quòd & ho-
mines literati tanto delirio suffragentur. num enim perpetuæ
sunt habendarum implorandarumq; legum rationes? quum (ut
Demosthenes diffinit) νόμοι ἃ δίκαιοι καὶ κελόν, καὶ συμφέρον
βύλονται, καὶ ἄρα ζήτῳσι, καὶ ἐπιδοῦν ἀρεθῆ, κοινὸν ἄρα πῶταγμα
ἀπειδείχθη πᾶσιν ἴσον καὶ ὁμοιον: καὶ ἄρα ὅτι νόμος: leges inquit,
quod iustum, honestum & utile sit, cupiunt, idq; ipsum quærūt.
post uero quàm inuenerint, id commune præceptum exponunt

Due cause le-
gum.

omnibus

omnibus æquabile, ac perfimile, & hoc est lex. Subinde vero duas legum sciscēdarum esse causas memorat; unā ne quod prauum sit committatur: alteram ut delinquentes castigati, ceteros exemplo reddāt meliores. quas quidem causas cum perpetuas esse uideamus, cur non perpetuatam legum uim dicere liceat? cur omnia Acthna grauius legem isti arbitretur? Quis enim (dicebat Iob) Iob 23.
 à sorde mundus? nemo me hercule nemo, & si solius diei uita sit illi. Quod si dixerimus (ait diuus ille Boanerges) quod peccatū 1. Ioan. 1.
 non habemus: ipsi nos seducimus, & ueritas à nobis abest. quod ethnicus quoque poëta Ascræus confitetur:

ὅς πῶ μὲν κακότητος καὶ ἰλαδὸν ἔστι ἰλαδου

βυδίας. λάν μὲν ὀδός, μαλάδ' ἐγγύθι ταίδ

Mortales uitium penitus labuntur in omne.

Nam uia perfacilis, quæ iam nascentibus hæret.

In tanta uero scelerum ubertate, cum tãta sint quidam arrogantia, tãtisq; ceruicibus, ut inter tot legum retinacula, tot iudiciorum formidines, tantam gehennæ interminationem, quiduis audeant perpetrare. pudorem ac temperantiã diligit, qui leges honeste uiuendi magistras, splendore conatur spoliare? uirtutem ac fidem sanctã ducit, qui coniugum ac liberorum impietatem admittat? religionis cultum ac propagationem charam habet, qui tantam impudentiam cum tanta modestia commutandam, nullos sacrorum ritus sanciendo concionetur? Ast forte Cynici Diogenis argumento, libertini isti fulciuntur: qui ita iuriconsulto cuidam ratiocinabatur, inutiles sibi uideri leges, ut quibus boni non egerēt: mali uero nibilo fierent deteriores: cuius anteriorem rationem uideatur & Xenocrates confirmasse, quem distitasse ferunt, quæ ceteri metu legum solerent inuiti facere, illa uere philosophantes sponte sua facere, soloq; officij studio conceptam uirtutis notionem obseruare: postremam autem Aristhenes cõ-

E

Leges etiam
iusto necessa-
rie.

munire possit, qui coactam uirtutem haudquaquam uirtutē esse perfectā affirmaret. Sed infirmis plane rationibus philosophaster nitebatur. nam etsi iustis & sapientibus quantum ad se attinet, non sint leges necessariae, quoniam sapiens est sibi lex, qui uirtutum summum culmen adeptus, quae uirtutis sunt, sapit & colit, & in eo legē superat, quod ea instructrice nō opus habeat: & ut ait Aristoteles, ea nullo imperante faciat, quae uulgus metu legum: at tamen ad sui tuitionem illis sunt utiles ac necessariae: malis uero maxime salutare, quod cum formidine poenae peccare timeant ac fugiant, uitae suae consulant: ita utrisque sint auxiliare. Siquidem legibus freti homines, aduersus cuncta sceleratorum & inimicorum tela ualēt obsistere, & ad hunc usum constitutae leges sunt, ut tuta sit bonorum innocentia, improborum uero coerceatur audacia. Ideoq; monebat Salomon: Custodiens legem, est filius intelligens: deserentes legem, laudabunt impium, & custodientes legem, prouocantur in illos. Autem auertens, quo minus legē audiat, oratio eius quoque abominatio. Quid enim tanto studio dignum? quid in rebus humanis tam gratum, quam legum auctoritas? quae diuinas humanasque res optime, ut ait Iustinianus, inter se componat, omnem profliget iniquitatem, uirtutem collustret, bene beatēque uiuendi libertatem, rationemque suppeditet. Quapropter illud Orphei uatis carmen iure commendatur,

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum

Di ista aures adhibete, animosque intendite uostros:

Contra, qui sacras leges contemnitis,

Hinc nos effugite procul, miseri procul ite profani.

Nec uero bonis uiris tantum ad uirtutum suarum praesidia leges prodesse, uerum pluribus etiam modis ad beatam uitae conditionem conducere sacrorum interpretes ostenderunt. Primo

Primo effe-
Das legit.

cum

*cum iucundissimus sit scientiæ fractus : per legem enim agnitio peccati. unde apud Salomonē: Lucerna est mandatū, & lex lux, & uia uitæ, increpatio disciplinæ. Ideoque & Thorat Hebræis Prouerb. 6. lex appellata fuit, quod Thorati, id est instituit & erudit. est enim rationi scilicet infirmæ faci, tâquam sol quidam legalis disciplina, ut eâ dirigat, & quasi uentis oppressam confirmet. nam, ut ait Paulus, concupiscentiam nescissemus peccatum esse, nisi lex dixisset, Non concupisces. Hinc scite Gregorius, Lyranusque legem cum speculo compararunt: ut enim speculum nœuos labeſq; nobis ut eluamus refert: nihilo secius tamen ipsum nitidum est: ita lex. etsi scelera cuncta recitat, omnia representet supplicia, nō nisi melior est ac pretiosior: reddit enim nos summissiores, implorandæq; diuinæ misericordiæ capaciores. Secundo ad quam dam uitæ securitatem conferunt leges, quoniam qui legitima ra gis effectus. tione uitam transigere sibi sit cōsciūs, certior sit (ut ait Apostolus) quod per eam uiuet. unde Baruch ait, omnes qui legem te- Baruch 4. nent, peruenient ad uitam: qui uero dereliquerint eam, in mortē. Quocirca ait Ambrosius: Lex mortis carnales occidit, id est incredulos: sed quia ad fidem prouocat, eadem credentes reformans eos gratiæ, ac præparās ad uitam, à legis dominio liberat: quin, ut iustus labor honoribus & præmijs decoratur, ita uitia supplicij multatūr. Hinc sanctiones dictæ sunt leges, seu extrema legum partes, quibus aduersus eos pœnæ constituuntur qui contra fecerint: adeo ut Macrobius illam inter leges imperfectam dici asserat, in qua deniantibus nulla pœna sanciatūr. Tertius legis effectus. Tertius est legis effectus, ad exemplum honestatēque publicam retinendam, ut aiunt Pontifices. etsi enim quis sanctissimus, torusque, ut ueteres dicebant, *ἀδύσινος*, id est diuino afflatus spiritu sit, tantumq; legi mentis subditus, cui legem terrenam negligere liceat: non tamen expedit, ut dicere solet Paulus. quia multis infr-*

mis & inconstantibus in fide, circa negotia humana distentis & implicatis, honesta uita efficacissimū institutionis specimen exemplum præbere debeat. quemadmodum & ipse Christus cum à Casare Augusto lata lex esset Censoria, ut recensio fieret, & ipse nomen profiteri, in tabulariumq; publicum redigi uoluit: nec in ciuitatis ingressu persoluere portorium recusauit. Omnes etenim leges ab uniuersa uirtute (ut ait Aristoteles) sunt constitutæ. Siquidem lex præcipit uiuere secundum omnem uirtutem, & unumquodq; uitium prohibet. Vniuersalis autem uirtutis effectiua sunt leges illæ quæcumq; ad publicam sciscuntur institutio nem: ac profecto leges ad beatam & honestam hominum uitam, & ad ciuitatum incolunitatem inuentas esse constat: eosq; qui primum illas sanxerunt, populis ostendisse susceptis illis, beatos honestosq; uicturos. Est & quartus legis fructus, ut cupiditates ac mentis permotiones legum auctoritate domitas habere. consuescamus: nam cum nimia licentia, ut dicebat Comicus, deteriores fiamus: consuetudine uirtutis habitum imbibere, obtemperantiãq; facilem parare debemus. nempe ut Heraclytus dicebat, ἡδὸς ἀνθρώπων δαίμων ἐστίν, id est morum habitus quidã homini genius. Vt igitur pueris magistri committere solent, ut nucellis ludant, ne alioquin instabiles nonnihil suppellectilis frangant: ita & homines legum officijs intenti, cacodæmonum æstus deteriorãne fugiunt. quod commodissime dixit Mantuanus:

Sæpius à placitis mens est arcenda, diuq;

Seruitio duranda graui: nam prona sequaxq;

In peiora ruit: nisi lora retraxerit usus.

At st ubi iam legis patiens, assuetaq; uinculis

Effori parere potest, quo iusseris ibit:

Quo uirtus, quo sancta uocant oracula uertet.

Postremum legis fructum obediẽtiæ decus esse uolunt. iucundissima

Quartus legis effectus.

Mos alter
dæmon.

simā siquidem thura superis litamus, cum in gratiam & amorem iubentis & imperantis summæ legis, id est diuinæ, legibus obsequimur. nam ut aiunt sacra, melior est uictimis obedientia. 1. Reg. 15.
hinc Christus, qui habet, inquit, mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. & si quis diligit me, sermonē meum seruabit. Ioan. 14.
Cui enim quis obedit, illius & seruus est, Apostolo teste: non est autem seruus maior domino, nec delegatus delegante potentior. Rom. 6.
Cum uero legem ille non soluerit, nec nos illius clientelas derogare legum dignitati conuenit: cum legum tuendarum, colendarumq; sempiternæ causæ emolumentaq; quotidiana sint. Sed iam Legituparum istorum (ut Plautus loquitur) argumentis, commē- Legitupa.
tisq; respondeamus. Nudam illi pædagogiam ad Christum legē fuisse, iam uero cassam & mendicum rudimentū cauillantur existere. Cedo, quam hi legem intelligant? nam si morum instituta, optimèque uiuendi præcepta uolunt abrogari, ut ante de planta-
tionis diuinæ firmitate monuimus, stabilita potius credendū est: alioquin nulla salutis fit reliqua spes, si uirtutis contemptū, offi-
cij & innocentiæ oppressiōnem permiserimus: si leuissimorū quorumq; temeritati, audaciæ, periurio, uastationi cuiusque uita salusq; concedatur: & nisi legum habenis, furorem, iracundiam, ac libidinem sceleratorum coerceamus, euangelicisq; oraculis mo-
rigeros efficiamus. At quis euangelio leges abrogari sentiat, cum Mosæis legibus sanguine pene tinctis, seuiores à Christo sancitæ sint? an non coniugibus repudiij libertatem euangelium abstulit? sempiternaq; uinculi lege subdidit? quid? apostolus num 1. ad Timot. 2.
nouam mulieribus seruitutem induxit, ut in ecclesia taceant? ut 1. Corin. 14.
illas sumptuarias omittā leges, ne auro, gemmis, ueste q; pretiosa induantur? ut q; uelato sint capite? Quod si rituales ac recutitas ueterum institutiones deletas ac cassatas existiment, id quidem Recutite ceremonie ceu mæ
facile cōcesserim. Quemadmodum enim māmilla nutricis, inquit milla.

Chrysoſtomus, cum omne ſuum expleuit officium, puerumq; ad firmiorem ætatis modum adduxit: parentibus iam inutilis uideatur, qui paruulo neceſſariam prius iudicabant: illamque iam grandiuſculo, mille proſequuntur ludibrijs: nec uerbis modo faciunt horribilem, ſed amaris etiam ſuccis oblinunt, ut ineptum pueri deſyderium, quod ſermone compeſcere nequeant, ijs commẽtis extinguant: ita legem illam Cerimoniarum euangelium obſcurare ac reiſcere uidetur, quia iam ad lucem & pulchritudinẽ doctrinæ uentum ſit, ad quam illa conducebat: non quidem quòd illa mala ſit (nam & fatidica noſtræ religionis teſtimonia cõfirmat, incunabulorumq; fidei memoriam replicat & cõſeruat) ſed ut iam iam adultos & ab illa abecedaria inanitate remotos, ad ſolidam euangeliorum hieronomiam illiciat. Itaque naturæ miraculis declaratum eſt, Sabbatharias illas cerimonias eſſe deletas: cum Iosepho, Plinioq; teſtibus, fluuium in Iudæa fuiſſe certum ſit iuxta Raphanam urbem, quem ideo Sabbathæum incolæ uocarent, quòd per integros ſex dies alueo pleno flueret, ſeptimo ceu mox ſitientibus fontibus, hiantes ripas, aridumq; linqueret alueum, adeò ut ſicco pedi trãſitum præberet. quæ quidem iam dudum uelut myſterijs illis legis, & prophetiarũ expletis & exoletis ſunt intermiſſa. Quapropter à ſimbriatis & ſuperſtitioſis Iudaismi iuribus quamlibet ſeſe liberos iſti uenditent: cæterarum legum præſtantiam eleuare quæſo ſuperſedeant.

Sabbatæus
fluuius.

De quadruplici iuſtitia, & politica iuſtitia
ſanctitate. Cap. VII.

QVOD autem tribunalia ab iſtis pſeudoleuteris uilipēdi iudicia, ciuilemque iuſtitiam uituperari narras, ueterẽ planè cantilenam, multisque iam theatris exploſam recinunt. Etenim apud
Græcos

Græcos Thrasymachus Chalcedonius uir eloquentissimus, iustitiam hanc politicam inter mala connumerare dudum tentauit: & ad huius exemplum Philus in libris de Repub. Ciceronis eadem assertionem exquisitis quibusdā rationibus excitauit: ut Manichæorum, aliorumq; de hac re dissertationes omittam. Cuius opinionis leuitas, quoniam à multis philosophis theologisq; confutata est, pauciores iam orationem desiderat: tātum monendi sumus, iustitiæ quatuor esse genera: quemadmodum Aegyptius ille philosophus Plotinus in libro de uirtutibus distribuit: qua percepta distinctione, perfacilis sit erroris Monetariani confutatio. Vnam exemplarem nempe ille describit, alteram politicam, tertiam purgatoriam, postremam quam iustitiam formatam dicunt. Exemplaris est, à qua ceu Archetypo, reliquæ tres quæ sunt apud homines, proficiuntur: quæ in ipsa mente diuina consistit, & à perenni, sempiternaq; operis sui continuatione non flectitur. de qua sapiens Iudeus inquit: Scire iustitiam, uirtutem & uoluntatem Dei, radix est immortalitatis. hinc Origenes nihil aliud esse Deum, quàm uiuentem iustitiã perhibuit. Qua de re ueteres ethnici Deam Themidem collaudarunt, ius, fasq; custodientem: quam ideo in cubili, solioq; Iouis, id est uigoris uinifici collocabant, ceu cum summo diuinitatis testimonio: illiusq; tres esse filias nomine Horas cæli ianitrices Homerus tradidit, tanquam iustitiæ uiribus ascensus, & additus ad cælum pateat. Quas quidem horas quasi hortas, Antistius Labeo denominat, ab hortado, quod semper ad bene beateq; uiuendum cohortentur. Porro iustitia politica illa est, qua boni ciues civilis societatis cultum, charitatēq; suum cuique tribuendo, scelerāque corrigendo tuentur. de qua scite Salomon, iustitia exaltat populum: & miseros populos iniuria facit. quamobrem pontifex Gregorius summum in rebus humanis bonum esse colere iustitiam, ac sua cuiq; iura seruare tra-

Exemplaris
iustitia.

Sapient. 15.

Tres hore
quasi hortæ.

Iustitia po-
litica.

Proverb. 14.
c. cū deuotissi-
mam. 12. q. 2.

didit: est enim hæc una uirtus, quæ mundum ipsum omni scelerũ immundicie purget atque liberet, ut ipse testatur Hesiodus:

Iustitiæ sacra iura domant genus omne malorum.

Purgatoria iustitia. Altera est purgatoria iustitia interioris scilicet hominis, uirtus, qui diuini capax est, solumq; animum beet & expiet, qui se religionis suffumentis lustrare, & corporis contagione mundare decreuit, quæ quidem pia Christi fide quasi diuino congiario conce-

Hebr. 11. ditur. etenim iustitia dei (ut tradit apostolus) per fidẽ Iesu Christi in omnes, & super omnes eos qui credunt: iustificantur autem

Rom. 3. gratis per illius gratiam, redemptione quæ est in Christo, quem præposuit Deus reconciliatorem per fidem interueniente ipsius sanguine, ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præteritorum peccatorum, quæ Deus tollerauit, ut iustitiam suam ostenderet hac in re, ut ipse sit iustus & iustificans. ita purgatoriam quoq; iustitiam à Deo tantum impetrari Pyndarus sensit,

Formata iustitia. Ἀγαθὸν δὲ καὶ ἑστὶν ἡμεῖς τοὺς δαιμόνια ἀσπείρειν ἐν Χριστῷ. Iustitia proinde Formata dicitur animi iam purgati, defecati, & ab omni huius mundi aspergine deterfi perfectio. qua quis iam expiatus, cum

diuina mente sociatur, ut perpetuum cum illa fædus probe agendo conseruet: neque enim perfecte iusti sunt, qui tantum legem

Rom. 11. auscultant, ait Paulus, sed qui legem factis exprimunt. unde Pythagoras quoque iustitiam ita absoluendam autumauit, δι-

καλοῦσθαι ἀσπῆν ὁρῶτε λόγῳ τε commouens, id est ut opere sermonéque illam exerceamus. Id denique diuus Iohannes prædi-

1. Ioan. 3. cabat. Is iustus est, qui exercet iustitiam: quisquis autem iustitiam non facit, ex Deo non est. Hoc discrimen cum per se quidem eximium uidetur, tum ad istius disputationis conciliationem accommodatissimum. Siquidem cum sectarij tui Politicam iustitiã

animaduersionemque iudicialẽ euangelica libertate tolli cõten-

dũt: quoniam Deus dixerit, Mihi uindictam, & ego retribuam:

& ideo

& ideo iudicia, iusq; iurandū uetari, & à iudice deferri nefas: quia scriptum sit, Ne resistamus malo, ac nequaquā iurādū. atq; cum uaticinetur Abacuch, Iustum sola fide uicturum, nullis iuris Abacuch. 2.
 ac iudiciorum prasidijs ad pie iusteq; uiuendum opus esse. Illa quidem ita distincte sunt accipienda, ut iustum fide uiuere, idest sola purgatoria iustitia intelligas intus ablui & uiuificari. quod autem uindictam malique resistantiam interdici produnt, id ad formatam & particularem priuati cuiusq; iustitiam referamus: ne priuata auctoritate ultionem expetamus: neu quotidianis colloquijs execrari, detestarique consuescamus: quia uir multum iurans, replebitur iniquitate. uerum ad Politicam iustitiam nihil eiusmodi referendum est, quam omnis sacrorum commendet auctoritas, omnis ratio probet ac fulciat. hinc Moses admonuit iudices, ne timeant ab ullo homine, quia iudiciū Dei est: nō enim lex, Deutero. 1.
 non iudex delinquentes punit, (ut iurisperiti declarant) sed ipsum delictum publica satisfactione culpam expiat, & tanquam debitum dissoluit. Quinimo Deus ipse iudicis personam peragit, ut Psaltes diuinus attestatur: Latabitur, inquit, iustus, gl. 1. cū probatio. C. de prob.
 quum uiderit uindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris, & dicet, homo, si utique est fructus iusto, utique Deus Psal. 57.
 est iudicans in terra. Phinees equidem Iudæum contra leges, institutaque maiorum se Madianitæ immiscentem interfecisse traditur, & illi reputatum est ad iustitiam. Enimuero cum inter cætera animantia unius hominis natura ita cæcata sit ac deprauata (quod iam sæpe sumus testificati) quo in pace societateque uiuatur tuto, moderatèque degatur, Politica iustitia mortalibus est pernecessaria: bruta namque inter sua genera sempiterna concordia uersantur, uni animali simile sibi homo uenenum, ferrum, insidias struit atque dstringit. uerum, ut Iuuenalis deplorat, Nu. 25.
 Serpentum maior est concordia: parcit

ALBANI POLIT.

*Cognatis maculis similis fera, quando Leoni
Fortior eripuit uitam leo? quo nemore unquam
Expirauit aper maioris dentibus Apri?*

*Vnus prob dolor, homo ab uniuerſæ naturæ ſanctitate deſciſcit, & tanquam ex homine humanitatem exuens, in omnia præceps flagitia fertur: adeò, ut Pætus Thraſeas philoſophus Patauinus dicere quondam fuerit ſolitus: qui uitia odit, homines odit: quoniam omnibus ſit familiaris error ueteris illius Atis ſoboles flagitioſa. Ad temeritatē itaq; reprimendam, extirpandamq; ſcelerum perniciem, tribunalia diuinitus, iudiciaq; ſunt cõſtituta. hoc enim Dei oraculum refert eſſe Hieremias: Facite iudicium & iuſtitia, & liberate ui oppreſſum de manu calumniatoris. Idemq; beatus ille Samuel hortabatur: Iudica iuſtitiam, & uindica pau-
perē & inopem. Adde quod & id nominatim Apoſtolus doceat: Auferte malum de medio ueſtri. tum & formula iudiciaria data. Peccantem publicitus corripere, quo ceteri timorem habeant. Accuſationē admittere noli, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Equidem dignum quòd aiunt pontifices, ut quos Dei timor à malo nõ reuocat, tēporalis ſaltem pœna cohibeat à peccato. eſt enim omnium capitaliſſima delinquendi illecebra ueniae & impunitatis ſpes. Serpit enim illud inſitum & radicatū in natura malum, conſuetudine peccandi: ut in ferocem & belluinam tandē erumpat audaciã: quam alma ciuiliſ iuſtitia coërceat & exterminet: eiuitatēſque ac populos ceu heroica claua, lernæis monſtris liberet. Quemadmodū enim pardos, urſos, efferaciorēſq; belluas laqueis ac lupatis conſtringi, prohiberiq; uidemus, etiamſi cicures & manſuefactæ ſint, ne forſan ex abrupto ſæuiant, & inter hominum celebritates obuia quæque lanient: ita iura, iudicia, conſtitutioneſq; politica uinclis, flagellis, ac pœnis, quaſi quibuſdã habenis improbos mundi alumnos, & cacodæmonum aſſeclas reprimunt,*

Hiere. 22.

Prouerb. 31.

1. Timo. 5.

C. ut clericorū
de ui. & hon.

primunt, atque retinent, ne omnia temere perditum eant, illiber- Libertas ha-
benarum iu-
stitie.
raliterq; conturbent. Meritoque laudatur Senecæ dictum, frenis
iustitiæ regi, etque obtemperare, summam esse libertatem: quoniã
iudicium, iustitiæque politica obtinetur, ne quisque sui doloris
uindex sit, & in propria causa censor & arbiter. nã quid ea pe-
tulantia onerosius? quid tam seruire bonis ac moderatis, quàm le-
uissimos quosque, ius in propria causa dicere? nimirum quod ait Prouerb. 31.
Salomon, uerissimum est, Gaudium est iusto iudicium facere: at
pauor operantibus iniqua. nanque iudicium ac censuram ideo
quis refugit & improbat, quia sibi male conscius est, & iustitiæ
sue, & innocentie diffidit. quod noster Mantuanus sic uersibus
est persecutus:

- fugit impius ultro,
Iudiciũque timet: frontem pius audet apertam
Tollere, non regis uultum, non iudicis ora,
Non rigidos licitorum enses formidat.

Quamobrem & iudicia tractari nulli pie mēti graue uideri de- 35. quest. 9.
cap. graue.
bet, ut Innocentius pronunciat, cum iustitiam cuiusque & inte-
gritatem recenseri dignissimus sit fructus, reiq; publicæ decor Prouerb. 10.
non modicus. Nam (ut præclare Salomon ait) in bonitate iusto-
rum exultabit ciuitas: in impiorũ interitu laudatio. dicebat hoc
porrò, qui cætera sapienter Pythagoras, Eos qui malos non pu-
niant, uelle bonis iniuriam inferri: quoniam (ut Eleutherius ex-
ponere uidetur) negligere, cum possis perturbare peruersos, nihil
est aliud quàm fauere: nec caret occultæ societatis scrupulo, qui
manifesto facinori desinit obuiare. Celebratur Lacedæmonij cu-
iusdã apophthegma, qui cũ Charillus rex laudaretur, quoniam
modo, inquit, bonus est, qui ne in malos quidẽ acerbus sit? Equi- Litem si unus.
de recep. ar.
dem res omnes sine exitu futurae sunt (ut aiunt iuriscōsulti) nisi
sententijs iudicum & legum numine exorientes quotidie dissen-

siones atque fraudes constringatur, propter naturalem nimirum ad dissentiendum, peccandumque propensionem. Itaque sophismatis suis isti licet præuaricentur: nihil est profecto tam diligenter in beata Rep. retinendum, quam sanctissima iudiciorum ara, summumque gladii iudicialis præsidium: quum rebus iudicatis, pœnarumque authoritate status ciuitatis potissimum contineatur. Quod enim ad latrocinia, cædes, ad omnem denique nequitiam iter celerius, quæ ad innocentiam, religionisque cōtemptum facilius et expeditior porta, quam iudiciorum subuersio, ac animaduersionis publicæ dissolutio? Medicinalis profecto quædam ars scelerum, authore Platone, iudicium est. nam, ut Iustinianus inde ferme refert, quantum medicamenta morbis præstant, tantum humanis negotijs exhibet iura. Nec immerito in ipsis ecclesiæ sanctuarijs, ubi potissimum commiserationis et ueniam tibi ualent, teneri (ut diuus Ambrosius ait) iustitiæ forma debet. quandoquidem res sanctissima, sacratissimaque; sit ipsa iustitia. Quapropter ueteres illi iurisperiti, qui ciuilem hanc iustitiam, eiusque sacratissima coluerunt oracula, sacerdotes ueluti diuæ Themidis quosdam sacrificulos nuncupauerunt. Quin etiam Flauius Iustinianus legislator, proprium iustitiæ templum, ceu per quandam uirtutis dignissimam, et in rebus humanis præstantissimam exoptat, dedicandum censuit, diuinis honoribus et titulis publicæ uirtutis, et disciplinæ numen censendo.

Ars scelerum
medicinalis iu-
dicium.

23. quest. 4.
est iniusta.

De uita actiua, et contemplatiua. Cap. VIII.

AT VERO magistratuum administrationem, ipsamque uitam actiuam ceu sceleratissimæ Pandoræ nutricem, pijs et religiosis hominibus indignam euitandam, speculatiuam autem uitam colendam uociferantur, illius oraculi testimonio nixi: Operantur non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. et
ne anxij

1041. 6.

ne anxij estote, quid edatis : ecce uolucres neque serunt, neque metunt. tum quia optimam Magdalenes uitæ rationem Christus interlocutus fuerit, quæ contemplatiua fuerit, ac inde sollicitam & administratiuam post habuisse uideatur. Ardua sane dubitatio, & quæ theologos, philosophosque multum uexarit: nam inter summos ueteris philosophiæ assertores, Theophrastum & Dicaearchum acris traditur fuisse cōtrouersia: quòd Dicaearchus *ἡ πρακτικὴ βίον*, idest, uitam actiuam seu effectiuam longe omnibus anteposuerit: alter autem *ἡ θεωρητικὴ*, idest, meditatiuam seu cōtemplatiuam. post quos & è nostris Masselliani qui Psalliani & *ἡ ἄρτια* sunt inde dicti, id est præcatores, speculatiuam Psalliani à illam & otiosam tantum suscipiendam affirmarint, quoniam scriptum fuerit, *in desinēter orate*. quorum partem quòd suauior & delicatior uideatur, plures q̄ rebus publicis utile fuerit, quietis & literarum studio secuti sunt. nam & ob solam studiorum & disciplinarum iucunditatē multi Herillo suffragati, qui summū hominis bonum in scientiarum cognitione constituebat, otio sese dediderunt. Atqui Christomastix ille Iulianus inde Christiana- Iulianus apo- stata. nam uitam improbasse traditur, tanquam uecordem, flaccidam, & eneruem : quod euangelijs solam meditatiuam præcipi diceret: atque ideo, ut ille simulabat, ne Christiano publicis administrationibus fungi liceret, lege sanxit. Contra uero non pauci Dicaearchum tutati, omnem in actione laudē constituerūt: Græcorumque sapientissimum iudicatum Socratem ideo senserunt, quòd omne philosophiæ studium à penitissimis, occultissimisque illis mathematicis ad uirtutes & disciplinas istas hominibus utiles, usumq; ciuilem transtulisset. Itaque Chrysippus libro de uitis primo, accessurum ad Reipublicæ officia sapientem, nisi quid impediatur, & laudabiliter magistratus appetiturum concludit : Sapiēti ca- pessēda resp. namque & uitia propulsaturum, & ad uirtutem excitaturum

ciues suos. sunt enim homines hac lege nati (ut sentiebat Antipater) ut hominibus profint & consulant, communique societati seruiant: ideo cum illa natura principia habeamus, quæ non repugnanter sequi deceat, præstandum ut tua utilitas communis sit. Nobilis autem Academicus Polemo, quàm cæteri uehemētior, in rebus ipsis exerceri oportere, neutiquā uero in sedentarijs istis disputationibus affirmabat. Quæadmodum enim qui solis aciem assidue contemplantur, albugine uisum amittunt: & ubi Nilus ex altissimis montibus ad Cataduppa ruit, incolæ propter continuum strepitum auditu carent: ita mētis acies dum continuo se ipsam tenore contuetur, illaque incomprehensibilia meditabunda speculatur, totum hominem hebetat, inertem & attonitū reddit. Sed ut utrorumq; dissertationi simul atq; cacobaptistis tuis satisfaciam, media quædam uidetur eligenda uia: neque enim prorsus actuosam, neque prorsus somniculosam uitam amplectendam ueritas ratioque decernit: quoniam totius pietatis ac religionis summa est, ut Deum totis uiribus diligas, hominem tanquā teipsum: atque ita Dei & hominum charitate uniuersa contineatur iustitia. Itaque simul (ut Aristotelis, aliorumque multorum consensu testatur Innocentius) & πρακτικὸς & θεωρητικὸς esse possis, ac potius debeas, mixta quædam & utriusque rationis particeps eligenda uita uidetur: exemplo Moysis, qui nunc in montem illud cæleste numem consulturus ibat: nunc in castra descēdebat, ut cum utilitate maiori necessitatibus populi provide-ret. Verum & Iacob patriarcha non alio documento conscendentes ac descendentes (ut sacra narrant) uidit angelos, quàm quia rectoribus non solum contemplando, explicatam animi notionē euoluere, sed deorsum quoque ad subditorum membra miserādo, pedibus manibusque conueniat accedere. Quamobrem tertiam quandam uitæ Christianæ moderationē esse constituendum est, quæ

Luc. 10.

C. nisi de re
nunc.

C. 1. 88. distin.

*quæ uidelicet meditationem cum actione copulet: tantum enim
 ualet fides quæ per dilectionē operatur. Est enim omnis cōtem-
 platio fideiq; deuotio mortua, si facta digna non habuerit (ut ait
 Diuus Iacobus) nam quamlibet celsa fide quis fretus sit, nisi cha- Iaco. 2.
 ritatis exhibeat officia, p̄ nihilo censendus est. Quæ porro cha-
 ritas maior, quàm ut pro uicinis, proximis, amicis, & ciuibus, cu-
 ram, nauitatem & operam impendere? Quid porro stultius,
 quàm arenis dinumerādis, nubium ramis inuigilandis, lineolisq;
 dimetiendis omnem ætatem insumere, & interim proximorum
 preces superbe repudiare: ciuitatis incendium, patriæq; ruinam
 contemnere? E quidem communis oneris repudiatio, nimiam arro-
 gantiam suorum despicientia, improbam mentē coarguit. Sit igitur
 cummulata Christianismi uita, & meditationū & fructuum
 copia felix. præclare uero, quisquis eam θεοεργων cognomina- Philip. 2.
 uit. quãdoquidē is Deus est, qui agit in nobis, ut uelimus & ef-
 ficiamus pro bono animi proposito. Qui enim (ait Christus) in Ioan. 10.
 me manet, & ego in eo: hic autē uberrimū fructum feret. Quis
 uero non administratiuam, & pene classicam apostolorum uitam
 fuisse fateatur, quorum alij ad illos monendos suadendosque po-
 pulos: alij ad alios dissuadendos, increpandosque magnis itineri-
 bus laboribusque contenderint? quid laboriosius, quid pondero-
 sius, quàm cum uniuerso populo, concionibus conflictari? fuit illa
 plane inotiosa, alacris & frugifera, fidelq; (ut ita dicam) exerci-
 toria uita. Quid? an nō præcepit Apostolus, Date operã, ut quis- 2. Thessa. 4.
 que uestrum gratis negotium, manibusque uestris operemini?
 quemadmodum & ille quotidianum sibi parauit opificio nonnul-
 lo cibum: illos plane coarguens, qui sese uitæ cuidã teneritati, &
 laboris fugæ deuouerunt, quam ἐξροία Græci dicunt, & corpo-
 ris exercitia tollunt: spiritalia tantum deposcunt, longèque fal-
 luntur: non enim ieiunium uel humi cubationē operatur quis ma*

nibus sed spiritu, inquit Theophylactus, unde datur intelligi, nõ de spiritali exercitatione & mentis agitatione, sed de corporali agendi vi sensisse: quoniam & spiritus sancti sit officium alijs uictum ex manuum opera impartiri, nec ei parcendum, qui cum uiribus polleat, negotia temnat & in otio sit. At dixerit quis, ieiunijs & orationi incumbo. recte est: uerum hæc non manuum labore conficiuntur: potest namque post ieiuna & orationes manibus quis operari: quõ uero id facere respueris, pro segni & otio

P. Hadriani
epistola de
christianis.

multo torpente, damnaberis. Extat Hadriani imperatoris epistola de Ecclesiæ primoris uita apud Spartianũ, qua Seruianũ Romanorum Consulẽ de Alexandrinorum recens christianismo per Petrum institutorum ciuili ratione monet, in qua inquit: Nemo uiuat otiosus: quin potius alij uirum conslent: ab alijs charta conficiatur, habeantq; podagrosi quod agant: cæcis detur negotium quod procurent: excisi quod faciant, habeant: ne chirurgici quidem apud eos otiosi uiuant: deumq; Christicolarum, ut ait, uenerentur. usque adeo uisa, ut ait Horatius, uitanda improba Syren, desidia. Nam cum hæc mens nostra in perpetuo motu sit, necessum est, ut cum nihil quod utile sit moliat, agatue, ut superuacanea perscrutetur, & inutilia struat, in aliorumq; uitam, deinde ad detractiones & scurrilia quædam deuoluatur.

Gene. 2.

Sed meminisse debemus, ideo primum illum parentem Adamum in illo horti septo positum ut operaretur: quo in sudore & labore uesceretur pane suo: ut intelligeremus omnes posteri ei nõ manducandum, qui non operetur: ac perinde quicquid agat aut moliat, ad communem istam hominum inter homines coniunctionem innocue colendam, & infatigabili cura tuẽdam referat:

Prima tempora
uitæ, secunda
de Reip.

illudque replicet Plinianum prima tempora uitæ, patriæ secunda tribuenda, postrema nobis. idcirco rationi consentaneum fiat, ut uir pius & sapiens nullas uigilias, nullas sollicitudines, nullum laborem

laborem iuuandæ gratia ciuitatis recuset: sed,

Postrema
nobis.

F ortem poscat animum mortis terrore uacantem,

Q ui spatium uitæ extremum inter munera ponat

N autæ, qui ferre queat quoscunque labores:

N esciat irasci, cupiat nihil, & potiores

H erculis ærumnas credat, sæuósque labores,

E t uenere, & cœnis, & plumis Sardanapali.

Neque enim oportet (ut ait Lilius) bonum ac religiosum ciuem Boni cuius officium.
ulla sua de publicis secernere consilia. Quemadmodum enim ama-
rum palato pharmacum, quod toto sit corpori salubre, nihil gu-
stantes deuoramus: ita communis populo utilitas, priuato com-
modo anteferenda est. qui nanque Rempub. incommodi publici
causa deserit, par est illi qui nauem effringit, & postem cui sese
solum committat, reuellit, plusq; particularis comodi studiosus,
quam communis salutis amicus est. is enim multorum secum sa-
lutem prodit, nec ideo securior fit: sic in Reipub. naufragio nemo
non qualem cunq; iacturam subit. iam uero superest, ut istorum ra-
tunculis respondeamus. Ne anxij estote, aiunt, in crastinum quid
edatis, ecce uolucres celi non serunt, & tamen Deus pascit illas.
quasi uero id non dicatur, ne perinde anxij atque solliciti simus,
& discruciemur, quonammodo lucris hodiernis, lucris ac reliquijs
muniti, cras otiosi belluemur: sicut solent ganeones cœnati per-
cunctari, quid superest quod cras uoremus? Sed curandum, ut quo-
tidiano labore cibum lucrifacientes, nihil de crastino uereamur.
non deside illum qui describitur à Salomone, imitemur, qui tan-
quam hostium in cardine, ita is in lectulo deoluatur: & qui sub Prouerb. 26.
ascella sua manus recondat, fatigaturq; si ad os eas contulerit,
interimq; septem Graciæ sophis sapientior sibi uideatur. Quod
autem operandum tantummodo cibum ferant, qui permaneat in ui-
tam aeternam: hoc intelligas sane, non omnino uentri deditum esse

Prouerb. 3.

oportere, neque nimum quæstus incubatorem: ne continuo colligendi uictus studio, diuini uerbi proferendi tempus prodigat: alioquin sane Deus cuique de iustis suis laboribus honorandus est, ut ait Sapiens: & qui non laborat, neq; manducet (ut aiunt) quin ad calendas græcas Seruij Sulpitij Cōsulatum expectent, quo carnes pluat. Caterum quod optimam partem meditationi Magdalenes delatam diffiniunt, id quidē omnes accipiunt, quod istec uita placidior, tutior & tranquillior sit, & per seipsam excelsior: Operosa uero rudior, tædiosior & periculosior uideatur. Sed quo grauior & fructuosior, eo quidem illustrior & laude digna maiori. Præstat igitur consummata uita, que fide actionēque cumulata sit. Siquidem laboris & meriti mercedem cuique Deus retribuet. Desinant igitur libertini, que nunquā satis laudare queant, eleuare.

Sapient. 10.

De apolidibus.

Cap. IX.

PEREGRINVS.

Marc. 10.

VIX ILLI quidem desinent, quin omnē funditus ciuitatis rationem non argumētis modo, sed etiam armis Zinglianis fulti, subuertere constituūt, illud euangelicum prætendentes, nō habere nos ciuitatem permanentem, quāq; euangelij gratia patrem aut fratrem reliquerit, centuplum in futuro seculo consecuturum: tum & ut eijciamus malum de medio nostri. ideo arguantur cum impijs non negociandum, non conuersandum, non salutandum, nunquā consistendum, sed semper uagandum. quibus nanijs, quid, quā urbium direptior, erumq; publicarū uastitas inducitur? CIVIS. O plumbeum pugionem, quid enim hac argumentatione debilius? Hīsne nugis confidunt populos dissociari posse, atque adeo in belluas genus hominum efferari? Ut plane mendacium tam impudens nullum est, quod testes & assertores

tores non inueniat. quid uero tam absurdum, quam repertis domibus, oppidisque cultissimis, ad speluncas homines adigi, & in horridos solitudine saltus impelli, inuentisq; frugibus, glandem optare? Quamquã isti fere simile dogma quõdam Zenonis Cit- ^{Zenonis ha-}
 tici fuisse meminimus, qui hoc politica genus improbaret: ita ne op- ^{refis.}
 pidatim, perq; distinctos populos habitaremus, suis quisque dire-
 pti legibus, sed perinde ac mundus unus ac communis patria: ita
 una omnium esset uita, & omnes homines inter se ciues & muni-
 cipes nostros existimandos ac populares. itaque & communes
 statuendas uxores esse: neque iudicia, neque sacra, neque gym-
 nasia in urbibus construenda: omnes denique liberales discipli-
 nas inutiles esse: sed abunde quidem huius ineptias Cassius Sæ-
 ptius refutauit. Tales quoq; propemodum Germanos C. Cæsar ^{Apolides}
 fuisse descripsit, apud quos certum agri modum, finesq; proprios ^{Germani.}
 quisquam non haberet, agriculturæq; nunquam studeret, maior
 pars uictus lacte, caseo & carne consisteret: Principes autem ac
 magistratus in singulos annos gentibus ac cognationibus homi-
 num, qui una coissent, quantum eis & quo loco uisum esset agri,
 attribuerent: atque anno post aliò transire cogerent: idque ne assi-
 duitate capti, latos fines parare studerent, studiũque belligerẽ
 di commutarent, nanq; pecuniæ cupiditas oriretur, unde tot dis-
 fidia nascantur. Atque à nostris eiusdem pene conditionis Sara- ^{Sarabaitarũ}
 baita referuntur in Aegypto fuisse, qui bouum & porcorum pel- ^{secta.}
 libus induti, palmarum funibus cincti, in cauernis habitantes
 cruentati, ut qui spinas ad calciamenta portarent, paupertatem
 & abstinentiam a se seruari prædicarent, millẽque cõmentis ita
 numos à populo aruscarent. cuius quoque professionis Valdonis
 philosophi Lugdunensis, annis iam quadringentis discipuli me-
 morantur extitisse, qui Paupertini dicerentur. Sed hæc inconstãs, ^{Paupertini.}
 uentosa & uolatica uitæ ratio, non ab illo primæuo Christiani-

Saracenorum
duae sectae.

fmo solum damnata atque reiecta est : uerum ab illo totius penè orientis peruagatissimo legislatore Mahumete, in simili Saracenorum uanitate repressa. nempe (ut refert Amianus) cū duplex Saracenorum in Africa genus esset, unum eorum qui urbes inhabitarent, & alterum qui foris armenta pascerēt, quos Nomadas dixerunt, qui quotidie per agros incertis uagantes sedibus potissimum urbanis populis terrorem incuterēt: à quibus etiam tributū extorquerēt: alij qui ab Assyrijs oriūdi, ad Nili catadupa dispersi, seminudi, coloratis sagulis pubetenus amicti, omnes bellatores erant, nec quisquam unquam stiuam apprehendit, aut arando uictum parauit: sed per spatia uasta palantes, sine lare, sine legibus, sine certis sedibus errarēt, nec unius soli tractus illis placuit, sed extorris uita uxores mercenariae ad tempus pacto conductae, utque matrimonij species esset, nomine dotis hastā ac castrense tentorium coniunx marito offerebat, post diem statutum discessura si elegisset. ita discurrendo hic nubere, alibi parturire, partum dein traducere solita. Idem Marcellinus pariter in Scythia citra Costobocas refert gentes quasdam omni aetate errabundas, per uastam & scalentem regionem esse, aded neglecta soli cultura, ut ferarum ritu uesci malint : his suppellectilem, opes & habitacula plaustris cortice tectis uehi, quibus ceu domiportae cochleae quo collibitū erat, emigrarent. quo feritatis & impolitiae genere, quid à natura ratione seiunctius? quid ab honesta temperataq; ciuitatis societate abhorrentius? quid tam inhumanum, tam indignū fingi potest, quàm praecepti nemoris patientem uiuere dorso? quin etiā homines brutis ac feris deteriores illi conantur efficere. nam cum sui semper consiliatrix natura sit, ut nulla sit terra, mariq; bellua, quae non sui generis bellua maxime delectetur: atque duce sua quaeque natura sibi similiarum studio ac gaudio societatis quoddam exemplum proponant, ut in gignendo

Scythiarum
impolitiae.

Omne animal
sui similiarum
amicum.

in gignendo, & indulgenter, & cum labore educando perfacile coniunctionis uotum appareat, adeo ut quaedam cœtum quodãmodo ciuitatis imitentur: quid ab homine uno omniũ animalium maxime sociali alienius, quàm hominum segregatio? quàm ciuitatum abiectio? Quid enim gruum uicissitudinarias ordinationes, ratas & numeratas præfecturas? quid cõpositissimam elephantorũ *ἐπιτεία*? quid sectorum & agminum armentorũ ac gregum eximiam conuentionem? quid apum régias aulas augustali solio prominentes, atrióque fatali insignitas? quid illarum senatum, paruósq; Quirites attinet percensere? equidem, ut ait in Georgicis Poëta,

Urbes habent, magnisque agitant sub legibus æuum.

Præterea regem non sic Aegyptus & ingens

Lydia, nec populi Parthorum, aut Mædius Hydaspes

Observant. rege incolumi mens omnibus una est:

Amisso rupere fidem.

Iam uero cum ita sibi consentanea cuiusque indoles, & ubique blanda sui consiliatruncula natura sit, tum uero potissimũ hominibus, quos doctissimorum uirorum testimonio *ἐκ τῆς ὁμοιότητος*, id est à conuentione & societate nominatos accepimus: quid homines inter se ciuile ac sociale præstare non debeant? quid uero tam inhumanum, tam infocale, tam à *ἐλευθεροφιλία*, id est hominũ charitate & beneuolentia quam iurisconsulti usurpât, alienũ, quàm patria sua populos eijcere, ciuitates elocare, & Rempub. tanquã in exilium profugã deportare ac deformare? quid calamitosius, quàm subuersis artificijs, expulsis incolis & ciuibus, truncas & semirutas urbes iacere? miserabilius derelictas habitandas, quàm si solo æquata aut incensæ fuissent? Incredibilis equidẽ errorum istorum uideri possit opinatio: nisi forte libertatem suam interpretari uelut fugitiuos, & *αὐτὸμαχὸς* esse, id est profugos

Homo ab homonia.

Et extorres esse, ac sui furtum facientes: ne quemadmodum sibi male conscij latitare solent: ita quisquam se conuenire atque in ius uocare possit. Sed plane miselli faciunt, nã intelligendo, ut nihil intelligant. quasi uero Christus alter Timon mysantropos fuerit, patriamque Iudæam, quanquã hostilem immodum inimicam fugerit, et non quotidie cum ciuibus in medio templo, in foro, in oculis populi uersaretur, ut is etiam profiteretur: qui hominum omnium quotquot fuerunt, aut erunt, comissimus, et in priemis αλλόφρων extiterit, et ciuitatem quoque propriam sibi uelut allectione adscripserit. an non enim illud euangelia testantur, ingressum Christum in nauem, traiecisse, ac in ciuitatem suã uenisse? Ciuitatẽ suam, inquit Mattheus, scilicet Capernaum: quoniam illic quã sepißime diuersaretur et incoleret. Sic Apostoli, et si primo undequaq; dispersi excurrerint, tamen suam quisque tandem sortitus prouinciam, ciuitatem suam frequẽtauit, ac populos religionis legibus excoluit: nõ per deuias syluas tetrafque cauernas ac latibula, ceu lucifuga ac catamithi torpuerit.

Quid (inquit diuus Gregorius) solitudo corporis prodest, si mentis solitudo desit? qui enim corpore remotus est, et tumultibus humanæ cupiditatis angitur, in δυσμια non est. at contra, si quis in turba sit, nec ullos curarum mundi tumultus mente patiat, in urbe non erit. Loth quidem in flagitiosa urbe iustus fuit, in secessu peccasse notatur: est enim cacodæmon ille desertorum et tenebrionum princeps generi hominũ semper infestus, qui uel ipsum uirtutum Castalium fontem Iesum tot in solitudine, machinationibus, prestigijs, et insidijs tentauerit. tum nempe fallacissimus ille palpator insidiari atque captare quosque solet probissimos, potissime cum nudos à consultoribus, solinagos et palantes deprehendit. Quapropter Christus cum discipulos ad agritudines sanandas, euãgeliumq; propagandum emitteret, solos ire noluit, sed binos

Matth. 9.

Capernaum
ciuitas Christi.

Marci 4.

Marci 6.

sed binos sociavit: plures quidem una missurus, si copia tot in regiones suffecisset. at uero præceptum clamant, auferte malum de medio uestri. equidem, sed pœnis ac iudicijs emendandum malum accipias: aut si nulla melioris frugis spes supersit, summo supplicio auferendum. Quemadmodum enim morbidum pecus quo reliquum armētum saluum euadat, est expellendum: atque si quod in corpore membrum insanabile sit, excindendum, ne cætera putrefaciat: ita flagitiosi ne mores cæterorum deprauent, de medio tollendi, atq; perdendi ueniunt. Quod si (ut accidit humanitus) quis imperfectior uideatur, nec turbulentam degat uitam, quis conuersandum aut salutandum negat? quis, ut cum apostolo dicā, tu es, qui iudicas alienum seruum? domino stat aut cadit. noli iudicare & non iudicaberis. Atqui sanctum est aiunt, apolides isti, qui euangelij causa parentes, ac liberos reliquerit, centupla accipiet. quem sane locum Cor. Tacitus perstringere uoluit, quum exprobrat nihil prius doceri Christianos, quàm exuere patriam, patres, fratres ac liberos habere uilia. Itidemq; Iulianus Chriptomastix interpretabatur Lædorce, qui parentes ac coniuges reliquerit, centupla accipiet, nunquid & pro una, inquit, uxore cœtum ducet uxores? at quàm longe secus id dictum exponendum est: id nempe Christus pronunciauit, non quo parētes, coniuges, aut liberos contemni, auxilio destitui, deserique uoluerit, sed quo doceret pietatem erga deum, & cælestis ueritatis testationem omnibus carnalibus desiderijs & incentiuis anteferendam, quoniam odium & bellum à uicinis prædicatione inflammari uidebatur, & ob religionis amorem filij à parentibus dissensuri erant, uaticinatus est Sotber. Quisquis reliquerit quos sibi natura dederit, centupla præmio feret. quid? an tot uxores? At uero considerandum, ad frugi uitam quid uxor domui uiri possit, curat, ut is habeat quod edat, quòue induatur, quorū omnium cu-

Matth. 19.

Luc. 18.

ram marito demit. ad hæc porro quot apostolis mulieres extiterunt, dispice, quibus cura de cibo illorum esset, illisq; sedulo ministrarent, dum illi tantum Euangelicam doctrinam promulgarent, æquaque beneuolentia patres pietate, matres quam plurimas diuini muneris ergo nacti sunt. unam quidem domunculam Diuus Petrus dereliquit, omnes postea discipulorum suorum domos consecutus, ut omittam tot apostolorum nomini ubiq; terrarum dedicatas & consecratas ædes. Quantum autem attinet ad ciuitatem hæud permanētem, quis non de mortali, caduca & fragili uita ista terrestri dictū existimet? quis enim superos sibi tam propitios habuit, ut crastinum sibi polliceri posset? quam tamē tantisper colere debeamus, dum ad cælestis patriæ politiā emigremus. Enimuero nouellam quondam ecclesiam certis sedibus, fixa domicilia possedisse cum ex innumerabilibus scriptorū ecclesiasticorum monumentis, tum uel ex ethnicorū historijs perspicuum est: nam & apud Lampridium comperias, quum Christiani quendam occupassent locum, contraq; Popinarij suum esse dicerent: rescripsisse Alexandrum imperatorem satius esse ut quoquo modo Deus illic coleretur, quam Popinarijs addiceretur.

Præma ecclesia possedit loca.

De Urbium auspicijs. Cap. X.

ITA QVE fremant apolides isti licet, nihil est proculdubio societatis urbicæ conditione beatius, nihil in terris diuinius, in qua ciues bene morati, summa sapientiā præditi, concordēs & communis utilitatis studiosi uersentur, in qua laboriosi, nauis & industrij fiant artifices, in qua magistratus sancte integrēq; iustitiam administrantes, deq; Rep. bene merentes, dignis præmijs & honoribus ornentur: totaque politices ratio sapienter constituta colatur: unde & ipsos urbium multos ueteres leges sanctos esse

esse tradiderūt: ea scilicet ratione (ut ait M. Varro) quia pro mœ-
 nibus tuendis, tanquam pro aris ac focis, proq; diuorum templis
 studiose depugnent omnes, mortemque censeant oppetendam. nisi
 uero sit interior quædam, & apud ueterum sacra penitior ratio,
 si quis reconditas & priscas literas diligētius perscrutetur. nam
 id uetustas in Deorū, ac diuinitatis albi referre solita fuit, quod
 singulare quoddam inuentum, eximiūque subsidium hominibus
 attulisset. Sicuti Palladem ob inuentionem olei, Bacchum ob uini
 repertum usum, Cererem ob frugum culturam demonstratam,
 aliósque innumeros ob summum quoddam bonū humano generi
 collatum, in Deorum numerum relatos accepimus. Itaque Xeno-
 phon in libro de Aequiuocorum ratione scribit, singularum gen-
 tium uetustissimos Reges dictos esse Saturnos: maxime uero fa-
 miliarum nobiliū, qui urbes condidissent, illorūq; filios primo-
 genitos, Ioues ac Iunones appellatos: Hercules uero nepotes for-
 tissimos. Itaque & trecentos Ioues, Herculésque quàm plurimos
 scimus ueteribus dinumeratos: ut dilucidum fiat urbium constru-
 ctiones ob necessaria quædã humanæ salutis præsidia, ceu ob fe-
 rarum metum ac latronum, prædonumq; terrores, aliãq; incom-
 moda consecratas fuisse. Quum enim deriuato diluuiò ab arca
 Noëmia, tanquam ex equo Troiano familiæ certatim effluxis-
 sent, & aliæ in alias oras propagatæ, atque profeminatæ gentes
 uarias sedes, regionésque sortitæ essent. adhuc autem omnes ua-
 sti, deuij, dumus ac sentibus occupati campi essent, aduersus effe-
 raciores belluas uicinitatem homines inter se captare, sensimq;
 uallo se & fossa munire: deinde & muro circumdare, tandēque
 sodalitia tribus ac ordines excolere cœperunt: neque enim solum
 à grandioribus animalibus (ut ait Aristides) longe superaban-
 tur, ut robore à leonibus, ursis & apris, aliisq; plurimis: sed etiã
 celeritate à minutioribus, ut auibus, & id genus pernicipibus be-

Conditores
 urbium Saturni
 dicti.

Vastatio bel-
 luarum urbium
 causa prima.

H

stij infestabantur. qua incommoditate uehementer humanũ genus opprimebatur. itaq; Dicaearchus Peripateticorum copiosissimus, de hominũ commetans interitu, diluuij pestis ac belli calamitate, multos colligit homines esse deletos: at belluarũ impetu, uastationeq; gẽtes quasdam omnino consumptas esse, ut Aegyptus à uolucris, anguibus, uento ex Africa inuectis prorsus uastabatur, nisi quæ contra illos pugnarent, Ibes animalia aligera educata uel cum religione fuissent: & à locustis abactam in Africa ciuitatem, & in Campania Italica deletas à serpẽtibus Amiclas Lacedæmoniorum coloniam constat. est & in Hispania ciuitas à cuniculis subuersa, & Neuri gens Scythica à serpẽtibus sedibus pulsæ. sic Pygmæi cum gruibus immortale gessere bellum. Quin magna murium inuasiõne Abderitæ à suis sedibus profligati fuerunt, & à Scolopendis conchiliorum natatili genere Otrietes abacti fuerunt. à Ranis pulsam in Gallia ciuitatem, à Talpis uero funditus euersam urbem in Thessalia proditum est. contra locustas quoque ordine militari processisse Magnesij Ephesijque dicuntur, sicut contra colubas Illyrij Pæonijsq; quid: num Romanorum ad Ticinum castra quæ semper apud omnes terras nationesque formidatissima fuerint, secundo punico bello lupus intrauit, laniatisq; passim obuijs saluus euasit? Cyrenaicæ quidem regionis lex fuit debelladi ter in anno locustas, primo ut oua obtererẽt, deinde fœtum, postremo adultas, & pœna desertoris teneretur, qui ad opus cessasset: quod id genus infestorum omnia tactu adurerent. Quemadmodum & suis aculeis ipsæ uestiæ Phaselitas in Cilicia, & quondam muscarum multitudo Megareses est depopulata. quod si tantas humano generi plagas adeo leues & imbecillæ bestiæ intulerint, quid crocodilos, leones, centauros, hydram, aliudue quoddam erymanthæum monstrum ferasq; deterrimas non discerpisse uastasseq; credendum

Bellum cum
gruibus.

Bellum locustarum
& columbarum.

Muscarum
depopulatio.

dum est, quosque ad opem & auxilium mœnia quisque sibi populus in uicos primum sese pagatim colligendo substruxit. unde etiam sint Opida ab ope ferenda denominata, quoniam auxilio murorum nō à belluarum tantum impetu, sed ab hostium quoque prædonum & nocturnorum grassatorum insultu tuti simus, priuatasque fortunas ac sacras & publicas pecunias illorū custodia committamus. Nec mirum si Esdras ille diuinus quum ciuitas de nouo construenda sit, prius urbis muros exstruendos, quàm templum censeat: quoniam murorum præsidij ipsorum quoque sacrorū tutela comprehendatur, qua de re tota Iuuenalis appositisime:

Sensum à caelesti demissum traximus arce,
 Cuius egent prona, & terram spectantia mundi
 Principio indulsit communis conditor illis
 Animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
 Affectus petere auxilium & præstare iuberet:
 Aedificare domos, laribus coniungere nostris
 Tectum aliud, tutos uicino limine somnos
 Vt collata daret fiducia defendier iisdem
 Turribus, & una portarum clauē teneri.

A saturnia autem urbium origine usque ad eō sacros urbium muros omnis uetustas habuit, ut populi qui postea quasdam fundarent urbes, non nisi magna adhibita religione auspicato illum quantulumcunq; loci circuitum adificaturi essent, circundarent, aratro namque bobus mari & femina subiugato, tanquam socialis instituti argumento septum profcindebant, idque uomere aeneo urbium. Inauguratio quo diuinis mysterijs, sacratoribusque, exorcismis incolatus futuri sanctitatem ac religionem portenderent. quod quidem sulcandi soli sacramentū uruare maiores illi nominarunt. Sicut uruum aratri curuaturam, hincque sunt urbes ipsæ appellatæ, cautumque ne forte portarū uestigia inter uruandū aeneo illo uomere pro-

Pomœnia.

L. omnes. C.
de ferijs.

scinderentur, ut quæ quotidianis priuatorum usibus proculcarẽtur ac profanarentur. Muros autem transcendere pœna capitis interdictum, quod illi non inambulandi gratia edificati, sed quotior ab insidijs & incendijs sit ciuitas, aptior uero custodijs: ideo & interstitia inter mœnia & priuatorum aedes quindecim pedum constituta, quæ pomœnia uocitantur: nec mirum, cum ex omnibus ethnicorum fastis, unum hoc Christianæ leges colendũ, interq; sacra referendum præscribunt, ut natalitios urbium dies festos celebremus, quales Romæ fuerunt parilia ad XI. calẽdas Maij, quo die Romulus Romanam condidit urbem, ut pie, lætẽque repetitis auspicijs, felix, ac fausta populo memoria, charitãque fundatæ Reipub. obuersaretur. illo nẽpe die pastores pluribus stipulæ manipulis incensis, summa hilaritate concursantes flammam transiliebant, laudibusq; fundatorem commendabant. Sic Troiæ penates habiti, & adorati, Neptunus & Apollo, quia muros Troianos extruxissent. & Eriçtheo Athenarum extructori, annua sacra fieri solita, refert Homerus: ob eamq; causam ille, eiusque filia in Deorum numerum fuere relati, illique proprius sacerdos ac templum fuit. Sic Tenedij Tenẽ, qui Tenedom urbem condidisse dicitur, pro Deo sanctius habent, atque Alabandum conditorem suum Alabandenses, ut alios multos o-

Constructores
aut instaura-
tores ciuitatũ
Dij.

mittam. Ut enim præclare Fl. Vegetius scribit, superioribus seculis nullam maiorem gloriam principes putauerũt, quàm aut fundare nouas ciuitates, uel antea conditas in nomen suum sub quadam amplificatione transferre, quibus nomen Reipub. peperit communis utilitas: non autẽ unius qui conderet expillãtis emolumentum, aut tanquam nauis mercenariæ lucrum. Bene igitur & sapienter maiores illi senserunt, qui tutissimum moderatissimumq; uiuendi locum, plenam & excultam urbem iudicauerũt. quid enim à perniciosis Pyratice satellitibus, à bustuarijs latro-

nibus, ne dicam à lupis, ferisq; similibus, saluum atque securum alioquin esse possit? Olim quidem (ait Thucydides) quicumq; cōtinentis littora, insulasq; habitabant, ubi nauibus alij ad alios transire cœperunt sapius: cum quæstus sui causa, tum & pauperum inuitamento, ad prædam ducibus ualentioribus conuersi sunt. ita ciuitates nudas ac muris carentes, adorti, uicatim degentes homines diripiendo maximam uictus partem sine pudore, sine iudicio parabant, quin etiam id laudi summæ ducentes. Quemadmodum & uetustissimi declarât Poëta, apud quos ultro citroque nauigantes interrogantur: nunquid prædones sint, uelut minime talem operam inficiaturi ut turpem? A ciuitatibus autem quæ (inquit ille) nuperrime cōtractæ sunt, præsertim quæ pecunijs abundarent, omnibus iam rei maritimæ peritioribus urbes ad ipsa littora constructæ sunt, cum emporiorum, & negotiationis gratia, tum tutelæ aduersus finitimos. at uetustæ quidē urbes propter assiduam latronū infestationē, procul à mari sitæ fuerunt, siue in insulis, siue in continēte. Stabilior etenim, ut Ap-
Prædonū nis
bonorata.

pianus describit, in mediterraneis uita est ob agriculturam sci-
Mediterræ-
nea uita po-
tior est.

licet, laborumq; sollicitudinem, minora fortassis insunt lucra, ast firmiora certe, ac periculorū multo magis expertia, quæ ab agricolis quàm quæ à negotiatoribus tentari solent. & prorsus nauis magis q̄ terræ similis uidetur, quæ in mari sita est ciuitas: aded magnam negotiorum in se fluctuationem continet. quod autem ex telluris fructibus carpitur, securius in terra fit. mare uero & ad rapinas fere incitat, & ab illis in calamitates inducit. Ita cœtibus urbanisque custodijs & commercijs populorum securitas parta, & opulētia est amplificata. Quapropter & priscorum regia, ut plurimum à mari longe fuerūt, ob idque magis Mædorū, Assyriorum ac Persarum, aliorumq; quàm plurimorum imperia creuere. Cum igitur omnia uitæ cōmoda urbicæ coniunctionis ra-

tionibus confectatur, quis nisi plane Democriti pecus in tantâ ciuilitatis luce ruri delitescendum putet? cùmque diuinum tectoriũ & oppidorum inuentum habeamus, ad speluncas petrarumq; foramina regrediendum existim et?

Eutaxiam pernecessariam esse.

Cap. XI.

Politica mudi
compositio.

ET QUIDEM ex illis qui mundum uniuersum unam omnibus censendam urbem ad dissociandos, confundendosq; populos argumentati cum Zenone uidentur: Heliopolitanus philosophus ἑταξίαν quandam quasi ciuilem disciplinam commendabat, uniuersum nempe mundum differebat unum esse quasi templum ingenti columnæ nixum, in qua duodecim urbes sint, quarum qualibet triginta trabibus fulciretur, & harum quæq; continuo à ministris duabus circumdaretur: annum scilicet XII. mensibus cingens, mensesq; singulos diebus triginta constituens, diemq; nocte ac luce dimensus, tanquam nihil hac uniuersi figura sit ordinatius, nihil descriptius: nam & Cleanthes inter ceteras causas quibus diuinitatis notionem in hominum mentibus informatam comprehendit, hanc esse maximam prædicabat ordinatissimam cæli conuersionem, siderum interuallis proportionem rata distinctis coaptatam. quarum rerum aspectus ipse satis indicet, non esse ea fortuita, ut si quis in domum, aut in forum, aut gymnasium uenerit, cum uideat omnium rerum rationem, modum, disciplinam non possit ea sine causa fieri iudicare, sed esse aliquem intelligat, qui præsit cui pareatur: multo magis in tantis motionibus, tamq; multarum rerum ordinibus statuatur necesse est aliquam mentem gubernare. Quibus de causis & Pythagoras διαρμονίαν mundum esse dicebat, ceu terræ, lunæ, cæterorumq; siderum ac celorum imparium sonorum ac motuum æquabili concetu cunctis animalibus uitali compactum

compactum. Nimirum in hac uitæ morumq; conditione, in primis necessarius ordo, rectaque dispositio uidetur: itaque & ab Apostolo impensius præcipitur, Scribens enim ad Corinthios omnia decenter, ait, & secundum ordinem fiant: non enim Deus author cõfusionis, sed pacis. et quidem ubi non est ordo, ibi rerum omniũ corruptio & interitus. fugienda itaque cum omnis negligentia, tum potissimũ uitæ perturbatio, confusioq; uitanda. quid autem ordine concinnius, quid iucundius ac commodius? Quòd si prouidentia cælum, atque hæc uniuersi facies gubernatur, nõ autem fortuito ac temere, præclare fiant res. est & consilijs, præceptisque regendus hominũ status, multoque magis moderandæ Resp. quæ porro uitæ dispositio, quis ordo, quod decus ab his seruari queat, qui domibus careant, patriam ignorent, certas sedes uix puncto temporis tueri possint? Ac ne quis Apolidum tuorũ, uel in cælis ὡραξίαι uigere dubiter, id quidem ab oraculo iam hauriat. In domo patris mei multæ mansiones sunt, inquit Christus. In domo. de penit. dist. 4. quid uero domus Dei, quàm regnum cælorum, inquit Augustinus? Sed & politicotera munia quædam commonstrat psaltes in cælis esse, Deus in cælis, inquit, concessum & decorem induit lumine tanquã ueste amictus, facit suos nuncios spiritus. Psal. 103. Hic prætereò quàm distinctos ordines cælitum in thronos, angelos, potestates, pluresq; gradus dissimiles Dionysius Arcopagites cælestem illam hierarchiam collineãs descripserit, ad cuius instar, ecclesiasticam quoque πολιτεία informari, sacra summis expetunt notis. Nec abs re caduceator ille Euangelicus ecclesiam organico corpori conferens, nisi sonis, inquit, distinctionẽ Citharædus, 1. Corint. 14. Tibicênue reddiderit, qui cognoscetur, tibia canatur an cithara: si uagum incertumue sonum tuba dederit, quis ad præliũ parabitur aut mouebitur? Sapienter enim uero uitæ officia à musici corporis argumento distinguenda monstrauit. nam quemadmo-

dum harmonica ratio uariorum similitudine, & dissimilium cōuenientia constans, inæqualia quadam æqualitate rata conciliat, atque ita quarumcunque partium ουμοφονία parit iucundissimā. unum autem & semper eundem tinnitum quem μονοβία uocat, aures ferre non possunt: nam Citharædus

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.

Reip. harmonia. Ita munerum & personarum inter homines disparitate ac uarietate gratissimum Deo melos conficitur, multos namque gradus & ordines in hac ciuili coniunctione Deus esse uoluit, usque functionem fere dissimilem attribuit. Alios enim posuit Apostolos, alios Prophetas, alios doctores, alios potestates, & gubernationes, alios ruricolos & priuatos, qui superiorum imperijs ac consilijs obtemperent. Atque omnium animorum uis ita exerceatur, uirtutesq; probentur. quorumquidem omnium illæ partes esse debent (ut aiebat Socrates) ut ab alienis unusquisq; abstineat, suo quisque fungatur munere, ne indecore promiscuis aetibus officiorum ordo cōturbetur. Alioquin si munus incertum ceu uagum sonum emittat organicum Reip. corpus, quæ dignosci possit ciuis ab erroneo? conscriptus ab exauctorato milite? quis nō castra periclitari sinat? quis in uanum in arenam descendendū putabit? Proinde quid tam absonum, tam ridiculum, quàm ciues inordinatis partibus, incertis officijs tanquam Lymphiones errabundos uagari? non immerito itaq; Diuus Paulus. monebat, Discedatis ab inordinate ambulantiibus. nec alia quidē ratione Orpheus ille uates Treicius fide canora traditur tigres, leones, acriorésque feras leniisse, arborésque post se traxisse, quàm quòd homines ita palantes, uelut belluas humana forma indutas, in cætum ciuilem congregauit, agrestesq; mores iustitiâ perpoliuit. Nec Amphion cautes sono testudinis mouisse, præcibusque benignis deduxisse quo uellet, aliàs memoratur, q̄ quòd gentes syluestres,

2. Thef. 3.

stres, stupidas & penè saxeas ratione quadam cōpulit in unum locum, & ex feris & immanibus sociales, mitesq; reddidit: ita Thebanam urbem condidit. Nec Oginius ille Celticus immisissis ab ore in aures cathenulis, populos ad se traxisse fingitur, nisi quia dispersos homines, & passim in agris inadunatos, morèque bestiarum uagantes, ad urbaniorè honestioremq; uictum persuasit. unde tot cōpositæ fuerint urbes, in quibus sane cultioris uitæ gratia omnis percipitur facilius ordinis ac dispositiōis ratio, quam in uagis illis & tanquam dissolutis scopis. Vt enim unius humani corporis permulta membra discernimus, à singulis queq; diuersa constituta officia, quòd ordine natura compacta & disposita sint: ita in ciuitatibus bene beatèque compositis, certa atq; ordinata cuncta sunt: ut facile quisque proprium ac destinatum munus exequi possit. Quod si hoc etiam corpus nostrum Erophilus medicus ἀρμονίῳ asseuerauit, rhythmisque musicis uenarum pulsus moueri probauit: quid in hoc imaginario Reip. corpore sentiendum? num ordo quidam, distinctio ac moderatio, est adhibenda? ne misera rerum perturbatio, ac funesta coariatur ægritudo? Equidem ut neque domus ornata, neque copiosa possit esse, in qua non inter uirum & uxorem curatio rerum economicè distributa sit: nec nauis tuta, instructa & perfecta, in qua non inter naute pibatas, nauarchumque distincta, ordinataque sit rerum executio: ita nunquam incolumis, beata & (ut ita dicam) uitalis uita fuerit, nisi omnis generis personas, artificesque suscipiat: itaque & fabros, & textores, & agricolas, ceterosque id genus opifices in ciuitate esse necessum est, ut ait Plato. Quoniam & humani uictus principium fuerit (ut Ecclesiasticus testatur) aqua, panis, uestis & domus. unde textoriã artem, pistoriã, architectonicam, aliasq; ad istæc negotia accommodatas perpetuo necessarias esse constat, quibus humanum corpus

Hercules
Gallicus.

Corpus huma-
num harmo-
nicum.

l. 2. de nundi-
nis.

Eccle. 29.

*sustineatur. Si uero tam minorum opificum usu & opera care-
re non possumus, quantominus absque tribunalibus ac publicis
consilijs consistere natura possit: per quæ illorum sella, atque ta-
bernae tuta, atque labori & mercedi accommodata teneantur?
Quapropter felix est censenda ciuitas, in qua forum lectissimis
ordinibus & magistratibus ornatum: in qua partes urbis spe-
culetur, atque obsideat uindex temeritatis, & moderatrix officij
curia: in qua muri bonorum & gratiosorum ciuium pleni, porta
denique disciplinarum, uirtutum & honestarum artium custodes
sint: rectaque sit summorum cum infimis, & partium inter se qua-
rumque conuenientia. hac enim concordia Deus optimus maxi-
mus gaudet, ac tanquam in membris suis gloriatur.*

9. quest. 3. ar
chiepiscopus.

De bonorum æquatione.

Cap. XII.

*I AM uero succurrit illa quam bellos istos cõcionatores in-
uehere disputationẽ retulisti, coequandas omnium esse facultates
ac possessiones. quoniam scriptum sit, Domini esse terrã, & pleni-
tudinem eius: quodque primores illi ecclesiæ duces omnia in cõ-
mune contulerint: itaque concordissime uixerint, ideo quòd diui-
nitus cõmune datũ sit, sibi priuatim usurpare, sacrilegium: omnia
enim esse cõmunia. Quo loco Monetariani toto, quod aiunt, cæ-
lo uidentur errasse: per hanc enim confusionem religionum, sa-
crorumque neglectio contrahitur, hospitalitas dissoluitur, & in
ægrotos & tenues eleemosyna restringitur. etsi Gymnosophista,
Brachmanes, & Essei in simili bonorum confusione, permixtio-
neq; uixisse quondam referantur: hincq; fere CCC. circiter
annos Ioachimus Hetruriæ hierarchus, nuper uero Waldenses
simillimam æquilibritatem asseruerunt, talemq; ante mudi epi-
logum in terris politiam uersari debere prædicantes, in qua so-
li iusti regnent, quum regna cuncta superarint, iniquosque dele-
uerint:*

c. 1. ne sede
uaca.

uerint: quemadmodum & in oceano meridiem uersus insulam describit Diodorus Siculus, omnium rerum, uel uxorū communitate usam: nominatim uero Garamantes extremi Africae populi, ac Massagetae: uxores quoque communes habuerunt, & ueteres Britanni deni, duodeni que cōiuges tenuere cōmunes, eorūque liberi erant, qui primo uirginem abduxissent: sicut Liburnis communes fuerunt, quorum filij post quinquennium illis reddebantur ceu patribus, quibus similiores uiderentur. Attamen huius sententiae tenuitas, inanitasque seipsam prodit atque subuertit: per rerum enim incertitudinem ac contemplationem tollitur rei familiaris diligentia, cura ualitudinis abiicitur, omniaque tolluntur instrumenta, quibus uirtutis & officij laus cōtinetur. est enim naturale uitium negligere quod cōmunitate possidetur: utque se nihil habere putet, qui non proprium habeat, & partem suam corrumpi patiat, dū inuidet alienae. Equidem qui perpulchre se terrarum orbis habeat, non est negandum, si primatorum census lege certi & moderati fuerint. uelut Lacedaemone primum fuisse diuisum aequaliter agrum ferunt, & ut Numae lex sanciebat, ut possessionum termini pariter omnibus iGrouixds statuti essent, omnibusque sacri & inuiolabiles essent: ita fundum quisque suum excoleret: hanc scilicet uitae artem, morūque magis quam diuitiarum effectricem iudicabat. omnibus enim agrum in pagos ita diuisit, ut sigillatim qui illos circuiret, statueret: ipse etiam interdū circumspectans ex operibus cuiusque mores coniectaret, ita alios ad honores promouebat, alios ad secreta Reipub. consilia deligebat: quos autem inertes & negligentes ex agricolatione deprehēdisset, reijciens, uituperansque castigabat. Quid agrarijs Reip. Rom. legibus, an non concinna sit aequatio? quibus (ut ait Appianus) perscriptū sit, ut nemini ultra centū capita maiorum armentorum, minorum duntaxat quingenta liceret habere.

Populi communitate usi.

l. 2. quan. &
quib. quar.
lib. x. c.

telluris autē, ne ultra quingēta iugera possidere ius esset. Quid reliquis legibus quanta iōtus, quam magna bonorum inducitur cōmunio? an non omnia quæ cælo, terra, mariq; capias, aucupando, uenādo, piscando, hæc leges tibi concedunt? & quæcunq; itinere, naufragio derelicta, perdita, abiecta, primi sunt occupantis? quæcunq; in littore maris nanciscare metalla, gemmas, lapillos, cateraque omnia statim inuentoris sunt? Imò uero quocunq; in loco thesaurū inuenas, particula domino loci reseruata, leges tibi cedere uolunt. Ita certe quodam modo uerā inter omnes bonorum æquationem ac communionem fieri uideas. quid enim aliud contractus, aut cōmercia sunt? quid aliud iudicia uolunt, quàm quod apud me sit, tu meritis & officio accipias? hæc sana est adæquatio, cōmunicatiōque censenda, quam ueteres post Epicurum ἰσονομία, id est æquabilem & legitimam bonorū tributionē uocarunt, quæ siue cuiusquam iniuria fiat, quæ legibus, bonisq; moribus congruat. siquidē, ut in phœnissis Euripides ait:

Τὸ γὰρ ἴσον νόμων ἀρετόν ἐστιν. id est,

Aequalitas namque leges hominibus dicitur.

Vt enim catheto uel decempedā deprehenditur æqualitas, ita ad bonorum æquabilitatem tenēdam, legibus est opus. At ferus iste confususq; barbariæ uoluntarios, quid aliud quam rixas, pugnas, ac cædes adferat? qui uel inter consanguineos & amicissimos similtates ac seditiones excitare solet. Quid autem indignius, quàm quæ multo longoque labore quis parauerit, temporis puncto per uim & iniuriam à latrone diripi? quid calamitosius, quàm frugi hominem à sceleratissimo nebulone dispoliari? quid luctuosius, quàm probum & infirmum senem ab aleatore & ganeone misere nudari? Quorsum à Deo præceptū, Ne furator, neue fraudato, si rerum istam confusionem instituisset, in qua nec furtum nec fraudatio possit accipi? At uero proprias habere facultates ac posses-

l. 2. de re. diu.
diuus. de ser.
rust.

In laqueum.
de acq. re. do.
Si is qui eo.
l. 1. pro derel.
§. item lapil.
li. de re. diuif.

isonomia.

l. cum pater.
§. dulciß. de
leg. 2.

ac possessiones, diuinum quoddam munus ac donum esse intelligendum est, ut apud Ecclesiastem traditur: Omnis homo cui diuitias & facultates deus dedit, & potestatem concessit ei ut comedat de ipsis, & tollat partem suam, & gaudeat in labore suo: istud donum dei est. Quid porro Christus, an non oculos ac nuntios habuit? Equidem sufficientia possidere fas est, ad usum scilicet, non ad abusum aut luxum. illa quidem inexplebilis *πλεονεξία* iure damnatur: sed iusta dignaque; diuitiarum possessio, sancta atque; diuina iudicatur. Qui diues igitur haberi uelit, non ei accumulanda pecunia, sed minuenda sitis & cupiditas est, quemadmodum dicebat Plato. Itaque & moderata rerum proprietates naturae testimonij comprobantur. nam in Sardinia fontes esse feruntur, qui furibus caecitatem afferant, si petito iureiurando illorum aquis oculos asperserint: & in Sicilia craterarum fons celebratur iureiurando sacer: nam de quo iurant in tabella descriptum in aquam proijciunt: si fidele sit, supernatat: si falsum, submergitur: sicut & fons Thianeus epotus, fidis hominibus salubris ac dulcis est: perfidis autem insalubris, ut hydropisim etiam afferat. Plane quid tam cuique debetur, quam cum nauiter & fideliter in rem suam incubuerit, curae & industriae fructum habere, & cum sua familia fortunarum ac lucellorum solatiū percipere? Equidem si quis suorum, ait Apostolus, & maxime domesticorum curam non agit, fidem abnegat, & infideli nequior est. Optimum uero atque sanctissimum tuendae rei familiaris uidetur studium: ob eamque causam uir Christianus & religiosus ea parare studeat, quae suppediteant & ad cultum, & ad uictum: nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque quos charos habeat: tuerique ab inopia & incommodo debeat. Neque enim attenuatio, ut ait Ecclesiasticus, est in timore Domini, nec mendicare adiutorium est in eo. Filij, inquit ille, in tempore uitae tuae ne indigeas: melius est enim mori, quam

Proprietas
rerum naturae
testimonio.

Timot. 2.

Ecclesia. 40.

indigere: qui respicit in mensam alienam, à consilio uictus longe abest uita eius. alit enim animã cibis alienis, at homo instructus ac gnarus sese tutabitur. in ore uero imprudentis egestas inculcabitur, & in uentre eius ardescet ignis. quo loco miserum plane iudicari hominem cernimus, qui non alicuius artificij uiam ad uictum anquirendum parandumque deligat, sed in sola mendicitatis perfugio uitæ cursum constituat. At qui perquam difficile regnũ calorũ, aiunt illis qui diuites fuerint, assequi. uerũ subdidit Christus, tametsi summa uideatur hominibus illa difficultas, suo tamẽ numini ac congiario nihil esse facilius, nihil expeditius. & sane præclarum & generosum est animos ab opulentia delicijs liberos gerere. quapropter & monebat Christus. Ne thesaurifetis uobis thesauros super terram, ubi erugũ & tinearum corruptela, furũque suffossio contingit. ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum. quod si illi opum sollicitudini mentem tuam immerseris, lucernam tuam nempe mētem extinxiisti: quasi dicat summũ bonum illud caeleste ictis auaritiis sordibus anteferas. quo etiam allusit diuinus ille poeta David, cum ait: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Nimirum & Græcis χέρματα uocantur opes, quia sint hominibus usui, non autem retinenda sint tenacius. Quapropter diuitias, ait Cyprianus, haud malas esse, sed eos qui secus illas habeant, taxandos: non enim illas habere decet ut ijs perpetuo incubes, sed ut pro necessitatibus utamur. alioquin quid tam horrendum, tamq; pertimescendum, quàm id genus hominum qui tanta auaritia pecunias & possessiones amplexantur, ut ab ijs membra diuelli facilius posse dicas. hinc Bion philosophus uerissime dixisse memoratur, auaros non possidere substantiam ac diuitias, sed ipsos ab eis possideri. Itaque si ijs utendum putes, quæ te Deus possidere uoluit, ut Diuus Cyprianus ait, utitor: sed ad res salutare: utitor, sed ad bonas artes, ad illa

quæ

Matth. 6.

Psal. 61.

quæ deus præcepit. Te diuitem pauperes sentiât, locupletem indigentes intelligât. Deo patrimonia fœneres tua. Nã hoc ipso delinquis in Deum, si ob id datas à Deo tibi diuitias credis, ut illis insalubriter perfruare. Quemadmodum enim ferrum Deus esse uoluit ad terræ culturam, non ad homicidia patranda: ita lautũ & grande patrimonium plerisque nutu Dei obtingit: non ad cumulanda uoluptatibus scelera: sed potius ad proborum opem & subsidium. Sic & Apostolus ad Corinthios scribit: Abundantia uestra illorum suppleat inopiam, ut & illorum affluëtia sit inopiæ nostræ supplementum: ut sit æqualitas, sicut de manna scriptum est: Qui multum habuit, huic nihil superfuit: & qui modicũ collegit, non indiguit. hæc scilicet illa uera est bonorũ *ισονομία*, quæ facultates legibus partas liberalitate, charitatẽque distribuit. Atqui obiectât, Domini esse terrã, omniaq; primorẽ ecclesiam cõmunia tenuisse. quasi uero quisquam Deum rerũ omnium parentem ac principem neget, à quo mortales tãquã coloni globum istum terrarum exercendum acceptum habeant, acceptũq; ferant. quod eiusdem uatis declaratur testimonio. Cælum cæli domino, terram autem dedit filijs hominum. quum autem alius alio plura possideat, id quidem Dei donum sacra testantur esse. Nec obest ueteris ecclesiæ collatio, quoniam non ui, non necessitate illa munificentia, largitiõque fiebat (ut testis est historia) nonne, inquit Petrus, omnino tibi manebat ager, & uenundatus in tua erat potestate? Ne quis igitur rem familiarem perdẽdam, dilapidandãq; concionibus istis existimet: uerum si quæ liberaliter impendi in pios usus possint, benignius impartiatur.

2. Corint. 13.

Exod. 16.

Act. 5.

An bellare, litigareq; fas sit. Cap. XIII.

EX HIS celeberrimum illud *ἀξιομα*, num lites, bellãue fas sit gerere, ferme discerni ac enucleari posse uidetur. nam si

recte ac honeste propria tenere ac possidere Deus homines intel-
 ligat, & proprii quoque tuendi, conseruandiq; uias & rationes
 concedere uidetur. Itaq; quod tribunalia ridiculi isti cacobapti-
 sta religionis opprobria, & iurisconsultorum academias tarta-
 reas officinas dicitare solent, leguleos ac iudices nō aliud, quā
 contentionum, & tanquam zizaniarum segetem conquirere de-
 blaterāt: perniciosum sane nugacissimumq; conuictum est. Siqui-
 dem cum Deus sit iuris, æquitatis ac iustitiæ parens: Iudices au-
 tem & iurisconsulti legum ac iurium sint populo præministrati,
 quasiq; mystagogi: adeo ut uetetibus leges muti magistratus,
 magistratus uero ac iudices leges esse loquentes dicerentur, nam
 & iudicem Aristoteles ἐμψυχὸν δίκαιον, id est iustū animatū ap-
 pellauit, horum personam inter homines religiosissimam esse fa-
 tendum est. Porro uerum ac proprium iudicis officium est, lites
 ipsas dirimere, ut attestantur ipsi iurisconsulti. quorum quidem
 & omnis cura diligentia atque professio in eo sita est, ut emer-
 gentes quotidie contentiones ac quæstiones ingenij uiribus, arte
 ac studio dirimant: iustitiæ, pacisq; rationem exponant: quoniam
 & ipsa præcipua legislatorū cura sit (ut Iustinianus asseruit) li-
 tium ocissime dirimendarum uiam & consilium suggerere. itaque
 nihil est cur huius artis academias tāta criminatione perstringāt,
 quas uel ad caelestem hesperi claritatem sanctissimus Daniel lau-
 dibus extulerit: Qui ad institiā, inquit, erudiunt multos, quasi
 stellæ in perpetuas æternitates fulgebunt. Sic & ipsos iudices,
 qui satagant pauperem uindicare, & eripere atris litibus impli-
 citum, ut ait Horatius, Deus optimus maximus Deos appellauit
 apud Psalmographum. Iudicium reddite, inquit, egeno & pupil-
 lo: afflictum & pauperem iustificat: eripite tenuem, & egenum
 de manu peccatoris liberate: tum ego, inquit, dixi, uos dii estis.
 quo quidem enchomio quid honorificentius? quid augustius, iudi-
 cibus

Iudices le-
 gum mysta-
 gogi.

Lequisimū.
 de usufructu.
 1. properan-
 de iud.

Daniel. 12.

Psalm. 82.

*cibus desiderari possit? Equidem si fieri posset, ut omnium summa
 tranquillitate, morumq; sanctitate humana uita cursus traduca-
 tur, felicissimum quidem, & uere aureum seculum laudare possi-
 mus, in quo nulla fore rabie, nullis iurgijs agitemur: sed cum ita
 communis indolis labe, nimiaque exaustra sit comparatum incen-
 tium peccandi, iudicum equidem arbitrjs, cognitorumq; sub-
 sellijs opus habemus. Verum Deus, aiunt, non est author dissen-
 sionis, sed pacis. esto, sed quid tot supplicia demonstrat, quam ca-
 codæmonum affectas authores esse malorum? merito dictum est,
 Veh illi per quem offendiculum uenit. cum tamen alicunde neces-
 sari sit accidere scandala: interim omnia componenda sunt, &
 optima quaque ratione constituenda. Atqui præceptum est, Si quis
 tibi pallium abstulerit, concede illi uel tunicam: & si quis cola- Matth. 5.
 phum dederit in maxillam unam, obuerte illi & alteram. Unde
 iudicum interdicta, patratoremque clarigationes reprobari ui-
 deantur. hunc certe locum ita sapientes homines intelligunt, ut
 ab eo qui pugnum inflixerit, antequam ultionem auctoritate pri-
 uata sumas, uel alterum si sit opus, tolere. Verum ad publicam au-
 thoritatem omnia potius referas. Itaq; & Christus ipse gladios
 à discipulis assumi uoluit, ut si aliter quam iudiciario more ab illa
 Phariseorum manu illum opprimi contingeret, illi etiam cum te-
 lo præsto essent: nec alioquin restiterit, quam ut experiretur, num
 illi iudicij uia exequerentur. Nec uero intelligendum, ut sine ex-
 postulatione ferenda sit iniuria: nam & Christus de palmam se
 satellitem queribundus expostulauit, cur eum cederet. Nonnun-
 quam tamen apostolus nouella nascente ecclesia stomachatur, quod
 quidam euangelij sectatores, pro tribunali Gentilium & Iudæo-
 rum impudenter rixarentur ac litigarent. unde tum recens reli-
 gionis professio mille Phariseorum cachinnis perstringeretur. fuit Pharisei ma-
ledicti.
 enim semper gens illa Iudæorum, ut ait Cicero, maledica. quam-*

obrem apostolus eiusmodi controversias apud pios referendas, discutiendasq; potius admonebat. Caterum nusquam vetitum pio iudice uti, nusquam damnatum inter suos ius suum prosequi, cõperias. Quid enim leges in ciuitate profint, nisi sint iudices, qui eas executioni mandent. eadem scilicet, ut ueteres tradunt, causa fuit legum, quæ iudicum & principum constituendorum: iustitiæ nempe fruendæ causa. nam tenuiores, qui à potentioribus opprimabantur, ad aliquem cuius de iustitia summa esset opinio, confugiebant, qui hos cum summis pari iure retineret. quòd si consequerentur, eo principe contenti erant: cum non consequerentur, inuenta sunt passim leges, quæ una semper uoce loquerentur. harum sunt interpretes ac uicarij iudices, atque adeò principes. quæ de re & Iustinianus regiam sortem hominibus quandam quasi legem anuncitam esse testatur. Præclare uero Salomon, Rex sedens super solium iudicij, præ oculis omne malum dissipat: & uoluntas regum, labia iustitiæ. Cum igitur iure ac legibus uti per necessarium sit, & si quidem laudabile sit lites execrantium uotum, ad publicum tamen in proteruos præsidium, tribunal, malorum omnium euerticulum tuendũ est. unde lectissimi iudices sacro numine legum, lites, querimoniaſque dissoluat. Quid si propositis sacrosanctis scripturis, aliſq; ueritatis clarissimis probationibus, iudices tam causæ faciunt examinationem, quam suam proferunt iudicium: quid aliud, inquit Iustinianus, quam Deum in causis iudicem inter homines esse credendũ est? Atque ne quidquam præter ius spirent iudices, in leges quoque iurati iudices esse debent. itaque ueteri more fuerunt, quemadmodum & omnes Romæ magistratus, electi intra quinque dies in leges iurare cogebantur. sacrosanctis quippe legibus illos subiectos esse conuenit, cum & principes gubernandum secundum leges imperium suscipiant. Sed altior mouetur quæstio, num & Christianis bellare

Quomodo le-
ges inuenta.

Proverb. 20.
& 16.

l. si. de iure iu-
rando.

25. q. 1. sata-
gudũ. s. si. in
auth. in med.
lat.

bellare liceat? Equidem sanctissimis maioribus nostris bellū nisi pro religione, pro fide catholica, ac pro pace suscipiatur, impium & nefariū uisum est. illis tamen de causis iustissime geri placuit. plena siquidem est iustitia, ut diuus Ambrosius ait, patriā à Barbaris bello tueri, infirmos defendere, & à latronibus socios protegere. pro Christi uero sacris, quis mortem oppetere dubitet? Bellum piū.
 quæ enim sanctior mors, quàm pro illo uitā fundere, qui ut immortalitatem nobis pareret, non solum crudelissime cruciari non recusauit, sed etiam alacritate summa necem quæsiuerit? Prudēter itaque maiores illi nostri sensere, qui pro aris ac focis, pro patria, uel filijs in parentes, coniugibus in coniuges bellare fas putauerunt: quos alioquin omni ope ac studio tueri, colereque debeamus. quanto uero magis in prædones, in Barbaros? Nū Theodosius Imperator orthodoxus aduersus Eugeniū Regem à Christo alienissimum, parua manu ingentem Barbarorum exercitum, exorata tempestatu suppetijs miraculosa potitus uictoria narratur? uentis in hostem scæuentibus, turbineque reuoluta in hostes tela uertente. unde Claudianus exclamauit:

28. q. 1. uxor.
 l. minime. de religio.

O nimium dilecte Deo! cui fundit ab antris
 Acolus armatas acies, cui militat ather,
 Et coniurati ueniunt ad classica uenti!

Bellū diuinū.

Quid Constantini crucem attinet cōmemorare? quæ in ipsa meridiei hora superne coram omni exercitu apparuit ita inscripta? In hoc signo uinces. Quid an non fulminatricem illam Christianorum legionem, omnis ætas concelebrauit? quæ cum Aelius Verus & Antoninus imperat: res bellum in Marcomannos gererent, eamq; ad inopiam aquæ redactus esset exercitus, ut iam salus deploraretur: precibus à Christo largissimos imbres impetrarit, diuinōq; congiario lymphatum exercitum conseruari: cumq; prælium inuitum esset, fulgetra uultū hostium ita perstrinxerunt,

K ij

Fulminatrix
legio Chri-
stiana.

grādinisque lapidatio milites adeo perculerit, ut uictoriam toto celebratam orbe praestiterint: unde *κατακόλοσ* Christianorū legio, una omnium deinde uoce proclamata sit, id est fulminatrix. Quid Mosis, Dauidis, Machabaeorum, Charolorumq; tot piarum acies, sanctosq; triumphos recenseam? quibus signis satis declaratur diuino consensu bella iustis de causis moueri. Nec immerito

Deo Sabaoth.

quidem in sacris summus ille caelestis pater Deus Sabaoth, tanq; dux & signifex exercituum cognominatur. quippe qui iuste beligerantibus, praesto cum inuocetur, esse solet. Quam ob rem saepe circumspectendum, magnoq; consilio perpendendum, quibus de rebus bella suspiciantur, ne nisi iustis, probatisq; de causis inferantur. quid enim si pia ratio desit, tam tetrum & inhumanum, quam hos immanissime trucidari? illorū semiuua praecordia discerpi? istos per uia perfodi medios? hinc expirantiū sanies, hinc languentium gemitus, aliunde crepitus ossium, ut nihil tam deforme, tam exhorrescendum fingi possit. inde nimirum per aile-
gias bellum tanquam turpe & implacidum est denominatum.

Bellum per
antiphrasim.

Qua de re dignissimum laude fuit Romanorum institutum, quo nisi pium bellum (ut describit Varro) & causis perspectis prius indictum, nullum ducendum existimauerunt, negotijsq; discutiedis & causis percensendis uiginti Sacerdotes constituerunt, quos Fœciales quasi fœderum antistites cognominauerint, tanquam rem sacratissimam bellum censentes, cui sacerdotalis iurisdictio praeficienda esset.

Fœciales.

De magistratu etq; debita obedientia. Cap. XIII.

Anarchia.

SE D V T tandem bellum quod pseudolenterorum commouisti, absoluaamus: quæ reliqua sunt horre tela paucis amoliamur. quod eo fiet sane facilius, quod signa sunt cum acephalis, nulloq; duce instructis militibus conferanda. *Αναρχία* enim quam uocat

Hieronymus

Hieronymus, idest statum sine ullo principe, sine magistratu, conantur inducere. nullam magistratus prelationem inter Christianos tollerandam, nullum tributum, nullum uectigal, nullum reditum pēdendum asserentes. Quoniam scriptum sit, Nolite fieri serui hominum: & qui maior inter uos esse cupiat, fiat sicut minister uester, ac cuncti sitis inuicem subiecti. quod quidem nihil est aliud, nisi Manichæorum heresim renouare, qui reijciendam ideo ciuilem potestatem affirmarent, quod Reip. tractatio à malo esse uideretur. Quorum nugas quum pluribus ueterum argumentis refutatas esse constet, non premam hos uehemētius obedientiam tantum quæ principibus & magistratibus debeatur, quam *καταρχίας* Graij dixerunt, commendasse nobis sat esse uidebitur. docet igitur Paulus, Obedite præpositis uestris, & subiacete illis: non enim potestas est, nisi de super data sit, ut in euāgelio testatum extat. itidemque diuus Petrus admonuit, Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanq̄ præeminenti, siue Ducibus quasi ab eo cōmissis ad maleficiorum uindictā, quia sic est uoluntas Dei. unde fit perspicuū in clytam semper & intemeratā magistratuum esse dignationē & reuerentiā. hinc laudatur Horatia Romanorū lex: Qui Tribunus plebis, Aedilibus, Iudicibus, Decemuiris nocuerit, eius caput Ioni sacrum esto: eiusq; familia ad ædem Cereris uenum ito. Sacrilegij enim, aut Sacricommissi crimē esse uel ethnicus legislator existimauit, magistratui detrahere, deq; illius potestate dubitare. Nā qui potestati resistit, inquit apostolus, Dei ordinationi resistit. Minime igitur reijciendus, detestandusque politismus, idest ciuilis potestatis, reliquæ publicæ administratio: quin optimo ac pientissimo cuiq; magistratus honestissime conueniet. Proinde quid in rebus humanis tam utile, tamq; necessarium, quàm magistratus imperium? cum ut ait Salomon, sine magistratu populus corruat. Cum

igitur ad publicam administrationem te patria uocet, perabsurdum sane sit (ut ad Architam scribit Plato) non parere, cum praesertim simul accidat, ut aditus prauis hominibus relinquatur, qui nulla uirtutis ratione possint ad Remp. accedere: nam si magistratus est necessarius, meliores uiros eum assumere potius oportet, quam improbos. fieri enim non potest, ut improbi probe rem gerant: capessendus ergo pijs & sanctis est magistratus. Idcirco qui episcopatum (ait apostolus) desiderat, bonum opus desiderat: opus inquam, non otium: administrationem quippe publicam qui appetit, grauissimum negotium, & ingens onus in se suscipit, animaduersionique diuinæ subditum. nam ut ait Flaccus,

R eges in ipsos, imperium est louis,

C lari Giganteo triumpho,

C uncta supercilio mouentis.

At uero magistratus intollerandum subiectis est iugum. Imò uero magistratus ac principatus nihil est aliud, quam mutua seruitus. ut ingenue rex Antigonus fassus est, cum filium de regni cura moneret. Nihil. n. regnum esse praefatus est, quam splendendam seruitutem: quoniam non populus causa gubernatoris, sed contra gubernator causa populi fit. seruit ergo populo gubernator, tanquam pastor ouili. unde $\epsilon\pi\iota\mu\epsilon\lambda\iota\alpha\ \lambda\alpha\omega\upsilon$. i. pastorem populorum Agamemnonem Regem Homerus uocauit. Quin & ueteribus Rex $\alpha\gamma\alpha\epsilon$ dictus est, quia $\alpha\gamma\alpha\epsilon\sigma$ medella dicitur: ideo salubris subditorum cura Regibus incumbat, ut Eustathius eleganter docet, pariterque salutaris regundæ Reip. ratio, Regibus nomen imposuit: est enim Regum proprium insomnes trahere noctes, ut populi sub omni tranquillitate degant. quemadmodum Epaminondas Thebanus ciuibus infestos ludos, conuiuiaque solutis, solus arma, mœniâque lustrabat, se uigilare ac ieiunare dicens, quo alijs dormire genioque indulgere liceret. Nec immerito Regum coronas aculeatas &

spinosas

Magistratus
onus potius
quam honor.

Populi pastor
Rex.

Spinosas effingunt, ceu tristificas & anxiferas. est enim principatus cum summi laboris & periculi, tum magnæ cautionis & seruitutis. Cum ab amicis Tyberius rogaretur, ut imperium susciperet, is illos increpitabat, ut ignaros quanta bellua esset imperium. coactus tandem conquerebatur sibi miseram & onerosam imponi seruitutem. quid enim solitudinis ac periculi pro populi felicitate ac pace Reges non subeunt?

Heu tristitia Regni, ait Mæpheus,

M unera! quæ haud paruo constant, heu grandia rerum

P ondera! quæ nunquam placidam permittere quietem,

N ec requiem conferre queant, heu sortis acerbae,

E t misere regale decus! magnoque timori

S uppositos regum casus, pacisq; negatos!

Quod autē illis stipendij ac tributij pendimus, idcirco præstandū uisum est, ut illis terra, mariq; foris excubantibus, securi domisimus: & quod innumeris telis, odijs, ac casibus pro communi salute sese committant, aliquanto fortunatarum nostrarum solamine compensamus. Ideo rescripsit ad Græcos Alexander Augustus, non minorem securitatis, seu libertatis subditorū principi curam esse, quàm eorum obedientiæ ac beneuolentiæ. Magnifica plane ac principe digna sententiâ. hac enim ratione dicere solebat Aristippus regem à tyranno distare, ut libertatem à seruitute. qui enim principis ubi titur officio, in regnatorem quædam degenerat, & pro rectionis ministerio, Phalarismi præbet horrore. Quàm uero laudandus ille Traianus, qui Senatū patrem appellare solitus, se tantum laboris ministrum esse dicebat: quum uero præfectum prætorij cõstitueret, militariq; cingulo donaret, quod erat eius magistratus insigne, ita locutus fertur: hunc ensē accipe: & si quidem recte imperaro, pro me. sin secus, in me utare. quantâ hic in se suis libertatem, sibi uero quantam seruitutem honeste regē-

Imperator. de appellat.

Heroka Traiani uox.

Seruitus prin-
cipum.

di imposuit? Quis Saturninum Augustum non meminit, cum à suis purpuram imperatoriam indueretur, dixisse? Nescitis amici, nescitis, quid mali sit imperare. Gladij nostris impendent cervicibus, imminent hastæ, timentur hostes, comites formidantur: non ad uoluptatem cibus, non iter ad authoritatem, non ad studium arma: dein omnibus placere à δωαβι: senex bello inhabilis, iuuenis furiosus habetur. Quæ cum tanta sint principatus, aut magistratus incommoda: tot pro cunctis odia & pericula, quis illis obedientiæ, obseruantiaq; gratiam pius detrahat? Diuinum & mediusfidius nunquam satis laudatum oraculū est: Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. quandoquidem, ut Homerus uaticinatur,

ὄντως δ' υἱάσ' ἔσι διοσιφλος βασιλῆος,

τίμη δ' ἰν' δῖος ἔβ. i. magna quidē sacrosancti regis est ira:

eius autem dignitas à Deo est. Cum igitur à Deo magistratus authoritas profisciscatur, summum in terris est piaculum principatui, uel magistratibus immorigerum, aut infestum esse. quod (ut miserum interfectorum Iulij Casaris, ac aliorum exitū prætereamus) nobilis Aethiopum casus planissimum fecit. Nam (ut est apud Philostratum) cum partem India quādam illi ut incolæ tenerent, imperioq; Gangis Regis subiecti morem gererent, tādū felicissimam uitam, lætissimamq; duxere fortunam. post uero quā arroganti Regem suum occidere præsumpserunt, ad eō superis & inferis exosi infensiq; fuere, ut ne ipsis quidem locis ac sedibus hos tellus ferre potuerit: nā immatura sata, & siti enecta fuere, & mulieres uitij abortiuus partus perdidere, ac sanie pecus expirauit. ubicunque uero illi migrando ciuitatem constituere tentassent, subterraneo fragore succussabātur, funditúsque domicilia prosternebantur. Tāta est publica authoritatis dignitas, tanta maiestas, ut etiam præpositis dyscolis obediendum esse suadeant,

Exitus rebel-
lium infelix.

suadeant, non quidem illorum quibus sit obediendum gratia, sed ad illius summi Domini uenerationem & obtemperantiam. melior enim & acceptior, ut sacra perhibent, est uictimis obedientia. neq; uero Reges edicunt aut statuunt, sed altitonans ille Imperator, qui Regis corculum inflectit & impellit. Scitū est enim cor Regis in manu Dei, & quo uolet, inclinat illud. Frendāt igitur quālibet Libertini, immota sane perstabunt magistratuum scepra, uectigalia, tributaq; sacra tecta q; durabunt. id namq; diuus Paulus effatur, Reddite cuique debitū: cui uectigal, uecti ROMA. 13. gal: cui tributū, tributum. quia cum potestatibus omnes esse subditi iubeantur, subiectionis est probatio tributi pensatio. Si uero filius Dei censum persoluerit, edictisque Octauiani obedierit, quis tandem è genere titanum est, qui non soluendum putet? qui magistratibus aduersetur? At obiectant, Ne fiamus serui hominum. cedo, qui serui uocentur hominum? an non adultores, parasiti, lenones & amatores, idq; generis mancipia? Quod autē inuicem subiectos esse nos requirunt, quid, quā societatis charitatē c. omnis. de censib. significat, in qua magistratus mutua sit seruitus? Dum uero ministrum statuunt, qui maior esse cupiat, nihil plane præter arrogātiā Qui serui hominum. & ambitum improbari putandum est, ut quo maiores, tanto nos summissius geramus.

Quid ciuitas & Resp. sit, & quotuplex. Cap. XV.

SANCTA est igitur atque diuina ciuilitatis ratio, quæ tot cælicolarū placitis stabilita, tot seculorū iudicijs corroborata, ad tantum ornatū, splendoremq; processerit. Meritoq; sacram esse Rempub. M. Drusus senior prædicabat, ut quicumq; eam uio lasset, ab omnibus ei persoluendæ pœna uenirent. Quin etiam Reip. numen quondam maiestas Dea concelebrata fuit, ipsius Iouis custos: honoris autem filia, ut ueteres illi ingeniosi homines

L

effuxerunt, ut publicum numen rerum humanarum celsissimum
 decus, diuinis designarent encomijs. itaque & illi tēplum à Ro-
 manis in regione Capena consecratum extitit. Quid uero diuus
 ille Iohannes, an non piorum hominum ciuitatem portis, mœni-
 búsque descriptissimā diuinitus de cælo lapsam in terras est us-
 ticinatus? Quid illam porro beatam ciuitatem intelligamus? an
 non piæ multitudinis cœtum iuris consensu, diuinorumque decre-
 torum ratione sociatum & conuocatum? hic uero ciuitatem non
 luteis aut saxeis muris ualloque diffinimus. tamen Verrina
 Flaccus, & ciuitatē inter alia significata tradiderit, ipsum quo-
 que populi locum, septumq; denotare. unde perperā bardi legu-
 lei quidam ciuitatis propriam uidentur diffinitionem sumpsisse,
 cum eam esse diffiniant ciuitatem, quæ muris cingatur. quasi ue-
 ro Lacedæmon, ciuitas non fuerit, quæ sine muris sexcentos an-
 nos nō solum ciuilitate uixerit, sed etiam latissimum tenuerit im-
 periū. uel Athenæ ciuitatis nomen amiserint, cum liberis, coniu-
 gibus ac fortunis Trozenem deportatis, atticos muros æquādos
 solo reliquerunt: aut non populus ac ciuitas Israelitica gens fue-
 rit in illa Arabia peregrinatione, in qua & Moses ecclesiā Dei
 agmen illud Israeliticū uocauit: nēpe Remp. illā Iudeorum sen-
 tiens, quāuis sedes fixas, locumq; spacijs communibus distinctum,
 nedum ullum incolerent: sed desertas rupes illas præterirent. hac
 uero ætate quis nō uidet Venetias, Mediolanū, aliasq; permul-
 tas ciuitates muris nudas, clarissimum ciuitatis & Reip. titulū
 præferre? Verum ciuitatē iam accipimus, quæadmodum M. Tul-
 lius libro de Repub. primo diffinit, omnem populum iuris ciuilibus
 æquitatisq; constitutione sociatū, qui forte plures etiam in ur-
 bes coloniasq; distinctus, sed una iuris eiusdem cōsensione deuin-
 ctus sit. huius autem ciuitatis mœnia sunt leges, portæ, magistra-
 tus. neque. n. ut idem asseuerat, ciuitas est ferorum & immanū
 conuentus,

Templum di-
ue maiestati.

Ciuitates sine
muris.

Ciuitas quid.

conuētus, aut etiā multitudo fugitiuorū ac latronum in unū congregata: sed, ut ipse pro Sextio ait, ciuitates ac Respublicæ sunt hominū ac populorum in unum cōgregatorium, & ad iustitiā traductorum. uniuersitates, quæ in legum obsequium consensere: & res ad communem utilitatem pertinentes, quas inde Respublicas Respublica. nominarunt, inuento diuino & humano iure munierunt. ut intel ligere liceat, ciuitates ac Respublicas mentis oculis, potius quàm miris significari iuris ac consilij quædā esse claustra. Itaq; Pindarus illam miris cōmendat laudibus ciuitatem, quam Θέμις, θυγάτηρ τῆς Σόφιας ἀλλοτρῆς μεγαλόδοξος ἀνομιᾶς, idest ius illiusq; filia salutaris eunomia compererit. Quapropter insulsa, planēque Pbarisaica catabaptistarum est delusio, quum illam Iohannis ciuitatem, suam illam commentitiam politiam interpretātur, quod millenarium regnum uocant, in quo soli iusti fusis ac debellatis Regnum mil lenarium. iniustis omnibus, uniuerso terrarum orbi dominantur, in quo nullis iudicijs, nullis legibus, nullis denique sit opus magistratibus. Sed ô delyrationem hominum incredibilem! an non enim in sanctis peccati fomes residuus? atque septies, ut aiunt, in die peccat iustus, meritóque constitutionibus politicis omnes proficiant? an non celestis choragia præfecturis & ordinibus est distincta? hæc nos beatam sentiamus, hæc piam asseramus ciuitatem esse, in qua omnibus Resp. numeris, partibusq; perfecta sit, recte, honeste, institutóq; maiorum uiuatur. Nec uero dubium quin plures Reip. formæ, ac plures ciuitatum sint species, quarum alia quidem alia Reip. genera tria. uideatur perfectior ac beatior. Tria nempe describuntur à philo sophis Respublicæ genera: Regnū, quod unius consilio dirigatur. Aristocratiā, quæ optimatum potestate gubernetur: & Popula ris politia, quæ imperandi uicissitudinibus administratur. Sic & tres Rerumpublicarum excessus: Tyrannis, ipsius legitime monarchiæ alteratio: Oligarchia, status optimatum à paucis occupa

tus: & Democratia popularis Reipublica dissolutio. Sed quæ ad modum Regia Resp. quia paucioribus tumultibus obnoxia, & propius ad diuinæ monados instar formata sit, optima iudicatur: ita proculdubio Tyrannis omnium est pessima. inde enim Tyrannus dicitur, quod τειρῶ τῆς λαῶς idest conterit populos, ὀνίαι auferens, idest, utilia. Ciuitatum autem species ab Herēnio Modestino statuuntur tres. Maxime sunt, quæ summi imperij prærogatiuam habeant, quæq; colonias deduxerunt, quas Metropoles uocant. Maiores, quæ fora causarum habeant, quales effæderata. Tum & reliquæ, quales stipendiariæ, & quæ non sint αὐτονομος: quarum quidem beatissimæ, quæ cultissimæ sint & ornottissimæ. Sed cum longioris hæc sint argumenti, quam temporis angustia patiantur exequi, quod superest, istos Anabaptistarum suffragatores amanter exoremus, ut publice paci consulant: ciuitates ac Respublicas saluas cupiant: suæ saluti prouisum uelint: cogitēt quot decoctores, patrimonio naufragi ac desperati homines: quot latrones in ciuium honestissimorum domos irrumperere, in templorum sacra penetrare, in omnium deniq; urbium direptionē inuolare, huius opinationis colore. quod opprobrio Gothis ac Vandalis maximo uersum est: qui tot, euangelij prætextu, ruinas, tot prædas, tantas strages in beatissimam quamq; ciuitatem ediderint (quæadmodum Fla. Iustinianus attestatur) quum per similem Vandalorum hæresim latinæ gentis nimirum locupletissimæ hostem fuisse capitalissimam describit, dū ad suam perfidiā rebaptisando quosq; conuertere ac instruere simularent. Sed interim cum se religiosos in concionibus profiterētur, honestissimis quibusuis ciuitatibus uim inferre non dubitabant, quousque tandem in eam diuinitus cladem incidere, ut debitas uexato terrarum orbi pœnas exoluerint. non enim multis post Martianum imperatorem annis (ut est apud Cyprianum) circæ Iustiniani

Tyrannis
unde.

Metropolis.

Ciuitas effæderata.

Stipendiaria.

Et de off. præfecti. affr. C.

Iustiniani uero *παραπλάειν*, cum ex Africa magna hæreticorum illorum copia in Aquitaniam nauigasset, tanta celitus uictoria *vandalice factionis interitus.* Pipino Aquitanorum Regi delata est, ut ex hostium innumero exercitu, ne unus quidem superstes euaserit: quemadmodum ante Regi cælesti oraculo pronunciatum fuerat: Rex uero perpaucos exercitus sui desiderarit. Sicque undiquaque breui omnis illorum colluuiis consumpta sit. Quamobrem quid hi phanatici iam molliantur, cum dudum hæresis Anabaptistica cælesti testimonio damnata sit, quàm sine solida ratione debacchentur, animaduertant. Nos peregrine, quoniam ad suburbium uentum est, disputationi modum imponamus.

LIBRI PRIMI POLITICORVM

FINIS.

POLITICORVM LIB. SECVNDI
PRAEFATIO.

*V*M duo Reip. momenta sint, Orator Illustrissime, quibus res humanae potissimum contineantur: belli scilicet ac pacis rationibus constituta, persapiēter à maioribus est iudicatum, qui bellicis rebus, pacis, & cōcordiae studia longe praeſtātiora cēsuerunt, bellōque iustissimo pacē uel iniquissimam pretulerunt: quoniam pacis aequitatis & iustitiae conditione bene beatēq; uiuendi rationem adipiscamur: quā si diligenter coluerimus, nullis artis militaris partibus opus habituri simus. Qua de re Martē belli Deū Tyrannū Timotheū appellitasse, Legem uerò iuxta Pyndari sententiam, omnium principem & Reginā accepimus. Siquidem nihil tam horridū, nihil tam saeuum ac calamitosum, q̄ bellorum ac seditionum perturbatio: nihil uero tam populo gratum, nihil tam iucundum, quā pax ac uita securitas. Ideo Reges, inquit Homerus, non expugnatrices urbium machinas, aetasq; naues, sed iustitiam à loue sumptam exercere atque custodire cōuenit. Iustitiae uero disciplinam cum omnibus plane perspectam cognitamq; decet esse: quoniam, ut Aristippus asserbat, melius sit medicum fieri, quā indoctū: tum quidem illis praesertim oportet esse notissimam, qui in media Reipub. luce uersari, ciuitatisque muneribus fungi decreuerit. Neque enim quisquam, ut ait Aristoteles, uir bonus in Rep. esse potest, qui non sit hac ciuili prudentia perpolitus. Quum autem illam ciuitatis partem quae in armis ac praelys posita sit, uel puluerulēti & horridi milites in artem redactam dudum excolant, (siquidem Spartiata primum è uarijs euentis experimētisq; militiae disciplinam, artemq; collegisse feruntur, ac rem quae sorte cōtineri uideretur, ita constituisse, ut eius artis scholas magistrōs-

que

que docendæ iuuentuti præfecerint) insulsum quidem hoc seculo uideri possit, nonnullos qui ex professo quotidie in ciuili prudētia scholis ac buleutherijs uersentur, nulla arte exquisita, de rebus ante oculos positis disputare: sed tanquã Amaphanios quosdam amethodicos inaniter ieiunęque contendere. cogitanti uero mihi, ac animo ueterum disciplinam repetenti, perbeatum sane priscorum iuris prudentum institutum fuisse uidetur, qui tam concinna dicendi differendique ratione, tot legum interpretamēta posteritati reliquerint. quid enim illorum omnium responsis, monumētisq; congruentius? quid artificiosius? qui cum multis seculis sciuncti fuerint, persimili tamen ubique methodo iura tradant: in eandem legum æquitatem consentiāt. Nec uero tam perpetuum, tamq; compactū horum esse potuit studium, quin certis ac nunquam fallentibus artis numeris dirigeretur. Neque enim Nerva iuris scientia tam egregius ante pubertatem extitisset, nisi breuem quandam iuris prudentiæ methodon didiscisset, qui anno atatis decimo septimo de iure publice responsitarit. Nec Baylardus philosophus, quem iurisconsulti memorant, ex omni lege quæ sibi proposita esset, polliceri potuit, instar Gorgiæ, de iure se responsurum, nisi quadam artis doctrina fretus esset. Nos quidē in publica disputatione Bononiæ nuper Hispanū uidimus, qui hoc Academiæ proposuerit enunciātū, Vt qui uellet, quālibet fingeret legem, seq; de illa ratiocinaturū, atque disputaturū polliceretur, quæ certe absque artis præceptione præstari nō potuerunt. De ipsa itaque iuris arte cum eorum studiorum, eorū Reip. interesse uideatur nonnihil commentari, id totum musæo tuo consecrandum existimaui. Vale Romæ Idib. Octob.

Anno. M. D. XLIIII.

Albani Spinafati politi-

CORVM LIBER SECVNDVS,
DE ARTE IVRIS.

Interlocutores, Ciuis & Avlicus.

AN IVS SIT ARS. Cap. I.

CIVIS.

Reges dispu-
tabat de iure.

TER quaterq; beatos populos, quibus, ut ais,
tã accurate Regia philosophatur! AVLICVS.
Perbeatos equidem, mi municeps: atque adeo ut
nulla non regni gloria tãto decore prestingatur,
Persarum quidem Reges, quod semper ante sacrificium de iure
iustitiaq; disputarent, mirifice laudatos à maioribus accepimus.
atqui susceptum pridem hoc institutum, Aula longe sane red-
didit illustrius, magistratu nempe disputationi prãstituto, qui
Regius Anagnostes appellatur. ibi seu sensus theologos, seu san-
ctam Themidos artem quæras, nã tibi quædam cœlitum colonia
uideri possit. CIVIS. Sed quam tu mihi Themidos artem
narras, mi Patritie? non enim satis accipio. AVLICVS.
Illam nimirum, qua claros istos censemus Apollines,

Themis à te-
thememis. i.
statutis.

Qui iuris nodos, & legum anigmata soluunt, ut est apud Sa-
tyricum. Artis enim legalis, eximieq; iuris prudẽtia, præses ha-
betur Themis, à legum æternarum decretis nominata, quæ Græ-
ci θεμις uocant. cuius artis studio quid principi & nobili
uiro dignius? quid palatij aptius? quid rebus publicis augustius
commemorari possit? CIVIS. Ista uero pẽrmira uidetur ars,
Palatine, quum suo illo politico diuinus Plato artẽ neget ullam
quicquam

quicquam iuris in uniuersum posse ratum statuere, ob infinitam rerum humanarum uicissitudinem, gentium, morumque diuersitatem. Quis enim astutulos Pœnos & Arcadas illos stupidos eadem lege regēdos, nisi plane stupidus ipse censeat? quis nimirum eodem collyrio morbos omnes curandos, nisi uesanus & imperitus putet? Quî Calingis & Mandris nostratia iura conueniāt, quæ nuptiis bis senos annos requirāt, quum quinquennes ibi septennēsque fœminæ concipiant, decimū uitæ annum uix unquam attingant? Quorsum Aegyptiis imbrium expertibus, nostræ de aqua pluuia leges? Porro quid certi tantæ rerum humanarū uolubilitati præfinias? quando

Calingi uix
decimū uiuūt.

Nihil est quod toto perstet in orbe, inquit Naso,
Cuncta fluunt, omnisque uagans formatur imago.

Quamobrem præclare testatur in nomothesia Plato, nullum unquam hominem lege quicquam sancire, uerum fortunam, casūsq; uarios uentillare per omnia leges: aut enim bella mutant Remp. legēsq; conuellunt: aut morbus, calamitas incommodumue quoddam compluria flectere iura, uariarēque compellet. quocirca qui conetur in tam incertis & euariantibus rebus artem circumscriptam sistere, quid aliud quàm hydræ ceruices multipliciter repulantes amputare tentet? AV L I C V S. Imò uero leges consequi artem, is quem memoras, philosophus illo eodem libro tandem concludit. etsi enim aliud secunda, aliud aduersa tempestate nauibus sit usui, suborta tamen, inquit, procella, longe refert artem gubernandi calleas, nec ne. Itidēque cum perpetuum diuina prouidentia ius humanis mentibus sit stabilitum, eiusq; certa in uniuersum elementa diuturno humana uitæ cultu notata & obseruata sint, quod ad cunq; legum genus feramur, quis morum ac legum ignaro, ad respondēdum de religionum ac fœderū iuribus Scaeuolam pontificē uniuersi iuris peritissimū, aut si de pro-

Fortuna legū
author.

Ius ceu hydra.

ALBANI POLIT.

uincialium rationibus, de usucapionū, stipulationū, ceterarū-
que rerum innumerabilium iudicijs pronūciandum sit, Papinia-
num, aliūmve iurisconsultissimum non anteponat? qui uelut ad

Critolai peri-
patetici libra

Critolai libram diribeat,
Hoc puto non iustum est, illud male, rectius illud.

Scit etenim iustum gemina suspendere lance

Ancipitis libræ. ut ait Persius.

Ius ciuile
quid.

Nimirum cum & ius ciuile sit æquitas constituta ijs, qui eius-
dem sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas, ut Orator ad Tre-
batium diffinit: certam ac notam esse iuris materiem constat,
quæ si studioso & ingenioso huius disciplinæ professori impe-
proposita ac diligenter, diu, multūmq; pertractata fuerit, quid
impediat, quo minus illius peritiā, quam artem dicimus, descri-
ptam, diffinitamque consequatur? quid enim labor improbus nō
uincit? alioquin omnes prorsus sint in studijs irritæ uigiliæ. Cur
uero tot in Academijs laurea iurisprudentiæ corona decorentur,
nisi singularem quendam studiorum profectum attigisse sint iu-
dicati? Cur tot iurisconsultos prædicet, nisi quam artis & cogni-
tionis suæ fidem foro fecerint? nisi populo consilium & idoneam
operam accommodarint? Is uero iurisconsultus dici meretur, ut
Tullius ad Q. fratrem diffinit, qui legum & consuetudinis eius
qua priuati in ciuitate utantur, & ad agendum, & ad respon-
dendum, & ad cauendum peritus est. horum igitur explicatricē
intelligentiam iuris artem omnium ueterum autoritate nomina-
mus. Etenim Nomothetices totiūsq; ciuilis prudentiæ artē esse,
Cicero νομοθετικῆς nominatim de iure redigendo in artem inscri-
pto dillucide testatus est. Siquidem, ut ille ait, nullam dicere ma-
ximarum rerum artem esse, quum minimarum sine arte nulla sit,
hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis
rebus errantium. quid enim somnijs leuius? quorum tamen artem

Iurisconsulti
diffinitio.

Antiphon,

Antiphon, Aſtyampſicus, aliq; multi cōpoſuerunt? An nō Siculis olim Pantaleon Mythecus coquinandi iuris conſcripſit artem? Pantaleonis ars. Iam uero quid turpius, quàm iuriſconſulto tam glorioſæ profeſſionis inertiam & inſcientiam quam à πηχύλας Graui dicunt, exprobrari, cum iuris artē coquinula profiteatur? At qui ueriſſimū uidetur quod Androclus traditur fuiſſe dictum, ut ſale condendis piſcibus, ita lege quadam condendis legibus opus eſſe, nempe certa quadam regula & artiſcioſa quaſi lege legum. Qua de re Cato noſter dixiſſe uidetur:

Ipſæ etiam leges cupiunt, ut iuſte regantur.

Leges legg
regendæ.

Quid enim iniquius, quid intollerabilius quàm malitioſa iuris & legum interpretatio? quàm legi fraudem uaftricie facere? Canones itaque lex omnis recipit ac deſyderat: unde conſtatur que iuris ars nuncupatur. Itaq; nemo ex his qui huic præſuerunt diſciplinæ, dubitauit artem aſſerere. ut etiam ipſo ſtatim librorum ſuorum initio ius pereleganter æqui boniq; artem diffiniant. l. i. de iuſtit.

Ius artem artium maximam & perfectiſſiſſimam eſſe. Cap. I I.

NEC uero ſolum artem ius eſſe, ſed omnium etiam aliarū artium maximam ac uelut Reginā clariſſimus philoſophus Plutarchus prædicauit, interq; multos teſtem collaudans Pindarū, qui Ariſtotechnem appellet Deum, ceu uere iuſtitie artiſicem. Ariſtotechnes Deus. quod diffinire potiſſimum norit quū, quando, & quouſq; ſit iniquorū quiſque plectendus. cuius artis diſcipulum quoq; Minoem fuiſſe quāuis Regē Homeri authoritate tradidit: perinde ac nihil præclarum, nihil è Repub. decernere queat, qui non hanc artem apprime perceperit. quod enim Reipub. membrum officijs iuſtitie carere poteſt? cum nihil Reſp. ſit aliud quàm iure ac legi-

M ij

bus cōstituta societas. nec inmerito regiam disciplinā nominabat Socrates legalem peritiā: quoniā nullū tam dignū Rege sit officium, q̄ iustitiā, iurisq; dicēdi munere fungi. Vnde Iustitiā ipsam Iouis dici filiā interpretatur Diadochus Proclus, quod nomothetes ac iuris author uelut princeps & moderator sit uniuersorū. quēadmodū & Scauolæ iuriscōsulti domus uestibulum, ciuitatis oraculum uocatum est, ad quem tāquā ad Tripodē Apollinis omnes confluērēt: nimirū hoc iuris ars præstat, hoc iustitia meretur, ut quēadmodū ceteras hominū artes quasi sub signis & præsidijs suis teneat, ac custodiat: ita totius applausu populi summā laudis & gloriæ palmā præcerpat. & quidem, ut Theognis ait, Iustitia in se uirtutes complectitur omnes.

*Quin & ἡ δικαιοσύνη iuris quandam esse numeris omnibus perfectissimam Cheronensis ille philosophus comprobauit: oppositorū enim cognitionē ad se præcipue pertinere censet: quod cum artes rationales cōtineāt, ut Musice diaphona disquirat, & Medicina tam salubriū quā insalubrium aphorismos colligit, quo cognitis, uitatisq; contrarijs, congrua sibi melius eligant: tū præ ceteris maxime ius æqui, iniquiq; notionem uendicat: licitum nempe ab illicito tanquā æquilibrio disparat: iustos præmijs & honoribus, iniustos & damnis afficit ac supplicijs: atq; adeo mortales bonos & honestos non solum metu pœnarum, uerum exhortatione quoque præmiorum satagit efficere: afflictos & oppressos extollit ac liberat: arrogantes & potentiores deprimit & illaqueat: incautos subsidio iuuat: callidiores notat & implicat. Quapropter legem Chrysippus δικαιοσύνη καὶ ἀδικίω, id est iustorū & iniustorum canonem appellauit: Proclus uero Diadochus, Alcinoúsq; nobiles Platonici, iustitiam omnium rerum perfectri-
cem, cunctorum compotem bonorum, cotemq; uirtutum asseruerunt. Cæterum cum uirtutem δίδασκνύτω, id est docibilem & cō-
prehensibilem*

Vnde iustitia
Dei filia.

Ius opposito-
rum magister.

L. de iust. iu.

Iustitia omnium
perfectio.

prehenfibilem esse nobilissimus Socratis discipulus Antisthenes aduersus Amethodicos quosdam obtinuerit, studijq; diligentia affectus naturæ domari compertum sit, quis dubitet iuris ac iustitiæ artem expeditam & cognobilem esse? quum iustitia nulla uirtus sit illustrior? maxime uero cum artē ipsam ~~ex~~ ^{ἡ ἀρετή}, id est ab ipsa uirtute dictā, deriuatāq; multi iudicarint. Ex quibus fit manifestissimum iuris artem, non modo cæterarum omnium artium maximam & dignissimam, sed etiam uel rationaliū & exquisitiorum perfectissimam & consummatissimam esse. Verū tot gentium, nationumq; ^{πολυποτία}, an nō imperfectiorem quæris, ipsam artem efficiat? nihil sane minus, ut enim nō ubique par est rerum mensura uel pretium: ac ne quidem uis ipsa: nam & Macrobij æs pluris quàm aurum fit: & Indis piper est pulegio uilius: & Aegyptijs uinum fert natura frigidum, quæ tamē uniuersa quadam ratione subsistunt: ita iuris ars, quamuis in uarias legum oras religionesque delata sit, eadem perpetuo naturæ iudicio consistit: sed tanquam plumbi apud Aristotelem norma undique parabilis, & accommoda rationis ductu flectitur. Idcirco enim aurum & piper illis regionibus uiliora sunt ære ac pulegio: quoniam tanta illic æris & pulegij sit raritas, quanta nobis auri aromatumq; paupertas: contraq; iis omnis sit istorum superfluitas, quibus nos maxime indigeamus ob terræ montiumq; naturam ac sterilitatē. Ita uinum Aegypto frigidū, quod Aegypti aër semper calore exæstuat, frigus in terrarū ima demergat, quod uitiū radicibus inherens, talē succo qualitātē indat. Quæ ratione & uarij gentium mores per æquis iuris perpetui, uniuersaq; rationis obseruationibus ac perpendicularis diiudicantur. At fortuita legū, inquis, interpola num iuris ἀρχια edūt? minime uero. legum enim sunt distinguenda genera, ut apud Lium ait L. Valerius. Quædā nouum tempus aliquod, sed utilitatis per-

Artes q; uirtutum magistra.

Vinum Aegypti frigidum.

Leges perpetue.

ALBANIPOLIT.

Leges temporaneæ.

petuæ causa in æternum æditæ sunt, quarum ut abrogari nulla debet, ita stabilis sit ars necessum est. Quædã quas aliqua tēpora desiderent, quas Prothei modo ipsis quoq; occasionibus uariabiles S. Cæcilius iuriconsultus nō inficiatur. quin earum medellas pro temporum moribus ac utilitate, rerumque publicarum generibus, uitiorumque quibus medendum est, feruoribus, mutari confitetur. ut quæ pace latæ sunt, plerunque bellum abrogat: quæ bello, pax, nec suffragio solum, sed & morum deprauatione fiunt irritæ, ut Comicus conqueritur.

- Mores.

Leges perduxerunt iam in potestatem suam, magis qui sunt
Obnoxij, quam parentes liberis: eæ miseræ etiam
Ad parietem sunt fixæ clauis ferreis, ubi malos mores
Affigi nimio fuerat æquius.

Artis amica
fortuna.

l. 2. §. sed quia
diuine. C. de
uete. iu. enu.

Sed quæ lex cumq; figatur, aut refigatur, qualis sit cumq;, rationem habeat cum artis regulis coniunctam necessum est. cum ut Agatho dicebat, artis amica fortuna sit. etenim perpetui iuris coniectu ac comprehensione, immutabiliumq; legum uestigijs, quædam paratur inuoluta, quæ per æquis regulis & obseruationibus (ut ait Iustinianus) emergentes, euariantesq; leges collimet, ac in certos locos, certaque genera cludat, digitoque uelut fontium itinera demonstrat. intra quæ uenire debeas & inuestigare, quod de iure scire cupias.

Quid sit ius perpetuum seu incommutabile,
& quæ genera. Cap. III.

CIVIS.

C E D O, quod ius perpetuum, quas leges immutabiles Valerius ac Iustinianus existimēt, quorum uterq; ceu ille Virgilianus Imposuit, fixit leges pretio, atque refixit? AVLICVS.
Perpetuum

Perpetuum uerò ius ac impermutabile senserunt illi, quod Aristoteles Graeciq; reliqui dicunt ἀίμωτον, non quod tabellis, aut motum suasionem, quasiq; pactionem quadam hominum statuatur: uerū quod à perenni naturæ æquitate, ineluibilibusq; genuinæ rationis elementis, quæ Græcis σοιχῆα nominantur, apud omnes peræque gentes ac nationes diiudicetur atque probetur. Ius enim natura, non positione constare sapientum omnium fuit sententia: ut summus philosophus Chrysippus οὐδὲ κἀλλῶ περιηβηκεν. Quoniam diuinum genus est hominibus, teste Pythagora, quibus sacra quæq; parens natura patefaciat: consequens est igitur ut uim iusti, rectasque leges cælestis illa natura imbuat. Idcoque legem naturalem Zeno qui inter philosophos κρονοφῶλος est appellatus, diuinam esse uim asseuerauit, eamq; uim obtinere recta imperantem prohibentemq; contraria. Quemadmodum & antiquissimus ille uates Orpheus materiae & formæ principijs rerum tertium quoq; iunxit principium, ἁρχῆς τοῦ νόμου σφραγῖδα δὲ καίαν, id est cælestem legem sigillum iustum. quod si lex illa cælestis naturæ confirmatiua sigillum iustum sit, & ipsum ius naturæ firmamento sancitum fuisse dicendum est. naturam autem intelligamus antiquissimam illam, perfectam, illibatam, & nihil undique requirentem. ob cuius sanitatem, integritatemq; Periander unus ex septem Græciæ sapientibus dicere solitus est, Legibus antiquis utendum: obsonijs uero recentibus: nempe legibus ac moribus ueteris illius proba ac sincera naturæ uiuendum. est enim illa uera uitæ magistra. Itaq; ius ipsum naturam ipsam esse Tullianus Cato copiosissime comprobauit: argumentumque Iulio Paulo qui iurisconsultorum κρονοφῶλος instar Zenonis cognominatus est, præbuit ius diffiniendi id quod semper æquum & bonum sit, quale ius naturale: hinc igitur ius naturale perpetuum & incommutabile esse omnis doctorum & sapientum academia professa est. nam popu-

Ius immutabile.

Hominis origo diuina.

Antiquæ leges saniores.

I. ius pluribus ff. de iust.

ALBANI POLIT.

lorum placita plerumq; tumultuaria, principiumq; decreta quis non paucorum annoru desuetudine tolli, delerique cognoscit: Est uero stultissimum, ait Tullius, credere omnia quæ sunt in populorum legibus esse iusta. nam si calculis ac columnis ciuitatum, si præconum tubis iura constituerentur, ius esset proculdubio legibus Heliogabali adulterare. Ius præmij condicendi lege Cornelia patricidis, seruisque dominorum trucidatoribus. Ius Derbibus septuagenarios infantes iugulare, illorumq; carnibus uesci, nec nisi intra septuagesimum annum mortuos sepelire iustum: anus uero strangulatas tantum sepelire, non item obsonare legitimum. Siquidem leges illæ ac non feces potius, pestesq; nominandæ sunt. Atqui uera, perpetua, & incommutabilis lex est recta ratio naturali iuri congruens, cui neque prorogari, neque derogari fas est. quemadmodum Lactantius, Hieronymus, Augustinus, reliquique theologi censuerunt, ab ipso nempe edocti apostolo Paulo, qui naturalē *χρησιω δικαιοσυαι θεῶν* nūcupat. quia nihil iure naturali præcipitur, quàm quod Deus fieri uult: nihilq; prohibetur, quàm quod Deus inhibeat. Idcirco necessitudo, quæ Deo nobiscum intercedit, labefactatur, quum naturæ ius læditur, quod ille tam certa supremi numinis prouidentia sanxit, ueluti testatur Ausonius,

Lex naturali quam condidit imperio ius,

Ius gentium pietate hominum, ius certa Dei mens.

Cum igitur certum & in uniuersam rationis disquisitionem perpetuum, cunctisq; gētibus æquale ius sit, quod naturæ uis ac ratio, ipsumq; diuinum numen humanis mentibus indidit: ius pla-

ne natura, non positione constare fit consentaneum. quod si natura nihil certius, nihil descriptius, nihil sit artificiosius, quis est a-
Omnia que in rerum natura sint certa.

dedò non ab eruditione modo, sed à sensu remotus hominis, qui iuris artem neget? CIVIS. sit sane ut uis, Aulice, Sed quænam hæc est

hæc est *παιολογία* tua? AVLICVS. Meam uero ne dixeris, est enim quatum curiales aiunt, hominis omnium iuriconsultorum eloquentissimi, eloquentiumq; iuriconsultissimi Q. Mutij Scævola, quem primum ferunt in certa genera ius uniuersum redegisse, summatumq; paucos in locos distribuisse. Cuius *διδασκαλία* discipulus illius Cicero libris de inuentione (in eos enim studiorum suorum scholas redegisse traditur à Fabio) ita posteritati mādauit. Ius naturale est, quod non opinio genuit, sed innata quædam uis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obseruantiam & ueritatem. Hæc uero pauca, certa, omnibusq; innata sunt iuris genera, ad artis rationem appositissima, maximeq; necessaria. neque enim ulla ars aliter tradi, aut diffinite explicari potest, nisi subiecta disciplina materies certis ac nunquam fallentibus generibus distributa, breuiter cognoscenda proponatur. quid uero certius ac minus fallax tam elegantibus uirtutum titulis, quibus genera iuris sunt prænotata? ita nimirum leges monuit Plato ad uirtutem, seu scopum tendere atque spectare debere. quid autem sesquipartita comprehensione breuius? his itaque partitis, membratimque distributis ac declaratis, perfectam iuris artem collectumiri solitus est dicere Q. Mutius. ita ut si locus quisq; notus sit, haud difficile sit, qui dono ingenij moueri possit, quæcumq; lex, consultatione acciderit, eius tenere ius, cum scias à quo sit genere repetendum. Quorum quantum quodq; ualeat, quantumq; sit, quoniam quæstio tua desiderat, paulisper *περὶ ἁπλοῦς* iuriconsultorum more consideremus.

Scævola primus iuris artem edidit. l. 2. §. post hos. de orig.

Sex genera iuris.

Scopus legum.

ΠΡΟΪΤΛΗ AD RELIGIONEM. Cap. IIII.

RELIGIONEM præposuit uetus Academia: quoniam, ut ait Aristoteles, ea princeps est iustitia, quæ ad Deum pertinet. unde Virgilius,

Discite Iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Glo. l. de sum.
ma trini. C.

Est autem religio, ius superioris naturæ, quod Dei curâ, ceremoniamq; nobis adfert: à relegendo dicta, ut Q. Lucilius, Sex. q; Pompeius uoluerunt, tanquam à delectu rerum diuinarum faciendarum & permittendarum habendo. unde religiosi quondamque religetes, teste P. Nigidio, dicti, qui que ad diuinum cultum pertineant, diligenter retractent, & tanquam relegant. Quum autem à Tullio de arte iuris, Q. Tubero, Ser. q; Sulpitius iuriconsultis scientia iuris atq; doctrina superfuisse, ob partiendi, diffiniendiq; solertiam commendentur: quod nō solum scire aliquid

Ars duplex.

artis sit, sed quædam ars etiam docendi: nos ita redactis, & ad certum numerum, paucitatemq; reuocatis iuris generibus, quædam generum quasi membra patiamur, propriamq; cuiusq; nīm diffiniamus. Ius religionis bipartitū iuriconsulti tradiderunt, quod in sacris, & quod in sacerdotibus consistat. Sacrum est ut Trebatius, Cæciliusq; sensere, quodcunque modo institutōq; ciuitatis siue ara, siue signum, siue ædes, siue locus, siue quicquid

L. 1. §. huius studij. de iust. & iur.

l. sacrilegi. ad leg. Iul. pec.

Dei ministerio sit dedicatum. Sacrorum (ut eleganter Iul. Paulus, Labeoque distinguunt) alia publica, alia priuata sunt. Publica sacra dicuntur, quæ uniuerso populo communia, sumptūq; publico fiunt, ut sacrificia, templa, ferie, ludique superiorum honori præbiti. Iam uero de sacrificiorum iuribus, quoniam collegio tatum pōtificum arcana sacrificiorū Tribunitia Cn. Domitij lege sunt concredita, ne protrita passim mysteria uilescerēt, ac ideo sancitum sit, de summa trinitate, ne quis publicitus audeat dispu-

De sum. trini. ut nem. de e. cont.

De sacrosan. eccl. l. 1.

tare, nos supersedeamus. Templa sacraue loca dicuntur, quæ ad diuinum cultum publice dedicata sunt: conuocata namq; concione, adhibitōque tibicine fuerunt à magistratu illum præeunte pontifice solennia dicendo (ut ait Varro) dedicāda: idque tribunitia Q. Papyrii lege, qua sancitum, ne quis iniussu populi ædem terramq;

l. Papyria.

terrâmq; consecraret. quare cum Licinia uestalis ædiculam sub sacro dedicasset saxo, P. Scævola pontifex respōdit, quod iniussu populi dicatum esset, nō uideri sacrum: quoniã priuata non sufficiat authoritas, quod omnia (ut aiebat iurisconsultus) hominum causa parata sunt, sacrata uero in hominum esse commercio desinant. Qua de causa lex à Constantino in sacrorum collegiorum gratiam est lata, ut illis à priuato donari dicariq; liceat.

Feriæ, festi sunt dies, quarum tres sunt species: Statiuæ, Conceptiuæ, & Imperatiuæ. Statiuæ siue solennes, quæ statuto die obseruantur, ut Septenariæ Iudæorum, quas Solon Hetruscique laudarunt. Quid autem ferijs agere liceat, M. Varro iure Pontificio testatur, sordidatos riuos fossasq; ueteres licitum detergere, quãuis recentes fodere sit illicitum. Consultus autem Scævola quid ijs agere ius esset: Respondit quod prætermissum noceret, ideo qui trabē tecti fractam à ruina uindicat, ferias non polluit. Conceptiuæ feriæ, quæ in dies uel incertos à sacerdotibus uel magistratibus quotannis concipiuntur, ut Sementiuæ, Vindemia, Pascales, quæ nunc in Calendas, nunc in Nonas uel Idus concipiuntur. Sic Nouendiales feriæ concipiebantur, quoties grædine lapidaretur. Edicto quoque Claudij Cæsaris Conceptiuæ fuerūt, quoties in urbe terræ motus extitisset, diræue uisa essent: habebaturq; obsecratio, quam Pōtifex commonito pro rostris populo, præiret. Imperatiuæ sunt, quas princeps summusue magistratus extra ordinem pro potestatis arbitrio indicit, ut ob res prospere gestas, uel principis honorem. Sicut C. Mario, & post C. Cæsari de Gallijs domitis, XV. dies festi publice decreti: atque Pompeio cōfecta Mithridatis expeditione, X. dies. Proinde feriarum diuersa iura sunt, quia statiuis & conceptiuis, quæ superis dicantur, nihil à priuato profanari queat. Imperatiuis quæ hominibus indulgētur, renunciari possit: Porro Conceptiuæ

De ferijs.

I. si in aliquâ.
de off. procō.

Nouēdiales.

Edictum Clau
dij.Extraordina
rie ferie.c. 1. de for. ex
tra. in antiq.

à statuis discrepant, quòd cum conceptivæ denunciatione indi-
geant: alioquin facile quis operetur. minus obnoxium expiationi.
Scaevola Celsusq; senserunt, imprudens operetur. Ludi Sacri
sunt XII. Tabulis publicis, ait lex: Ludis popularem moderã-
to letitiam, eamque cum diuum honore iungunt. Maximi Cir-
cæces fuere, luctatione, curriculisque celebres, ac XXIII. co-
ronarum præmijs. unde cautum tabulis, Virtute qui coronã pa-
rit, ipse pecuniæ eius, ea ipsi mortuo parentiæ dum intus po-
situs est, forisue efficitur, sine fraude imposta esto. Virg.

Hunc morem sacrorum atque hæc certamina primus
Ascanius longam muris cum cingeret Albam, Retulit.

De expensu- Fuit & de horũ apparatu Lex Luciana, quæ modũ celebritatis,
dor. & cat. formamq; totius præscripsit actionis. Scenici cantu, saltationeq;
sunt usitatissimi, ob pestilentiã quõdã uotivi, comædia cõdecorati,
in qua sub alienis personis nostros corrigi mores sentiamus. Qua-
propter eorũ iura ad Pontificale pertinere notionẽ, ut ait Ora-
tor. nam quod tres Põtifices de Põpæ, præmiorũque iuribus ac
ceremonijs Thensarũ, quibus exuvia diuũ ad ludos ducerentur iu-
dicassent, id sanctum augustumq; habitũ est. PRIVATA

Que sint pri- Sacra sunt, quæ singulis hominibus, familijs, gẽtibus, sunt attri-
nata sacra buta: Singulorũ sunt, Natalia, Vota, Denicales, aliæq; expiation-
Paulo. nes. Religiosi quippe nascentium fuere Lustrici dies, puellarum
sic de bap- octauus, puerorum nonus, quibus ij lustrarẽtur, nominãq; impo-
simo digeri po nerentur. tametsi M. Aurelius pòst constituerit, ut intra triduiũ
test. & ne quisque natos apud arariũ profiteretur, illis imposito nomine.
sanc. bap. iter. Natalẽ deinde quisq; festũ annuo cõiuiuo coluit, unde Horatius:

Natales aliõsue dierum

Festos albatuſ celebret.

De uoto. obla. Vota quoque Iurisconsultis sunt sacra, qui & fulgur Postulariũ
L. de pollici. appellarunt, quòd spretam uotorum religionẽ reposcat. ideo ful-
guratores

gatores fuere sacerdotes, qui sacris adhibitis ad expianda procedebant loca, quæ fulmine tacta essent: extatq; lex, Qui reus uoti est, accedito ad sacra. Qui damnatus est, sacra rite persoluito.

Denicales sunt funerales nouem dierum feriae. Septem namq; dies cadauer domi deploratum, octauo efferebatur, nono tumuladum: quot diebus, propinquos, familiares, horumue fideiussores in ius uocare illicitum. Si quis mari submergeretur, C. Cotta ferias tridui tantum habendas, Scauola nullas existimauit. Sicut fulmine cæsis nullas constituit Numa, ac Neratius suspēdiosos, perduellesq; non lugendos censuit. Puerum non lugeri trimo minorem, nec natu grandiore plures menses quàm uixerit annos, ad decem usque Numa constituit, decimestrem luctum quã longissimum præscribēs. Aboleri quoque luctum ius fuit, cum liberi nascebantur, puella desponsaretur, aut pater, frater, maritus, filiúsue captus ab hostibus rediret. Sumptũ autem funerũ minueret X II. Tabulæ: Murrhina, inquit, mortuo ne inditor, id est dulcis, opiparaq; compotatio: sic enim Lælius, Scauola, Capitóq; Plauti auctoritate interpretantur. Sacra familiarum denique sunt: si quas proprias festiuitates familia quæq; usu domesticae celebritatis obseruat, ut Seruilia Trienti quotannis magnificentissima auro, argentóque confecit, ex quo diminutionem, aut honorem familiae prætenderēt. ac Potitia gens domestici quiddam sacrificij decumare Herculi uolentibus præstitit: Cuiusmodi sacra perpetua leges esse uoluerunt: ne quid de religione diminueretur. Itaque sacris familiae obligari bona quinque modis Scauola interpretatur: testamento, hæreditate, usucapione, credito & pignoratione: qui enim ita plurimum ex hæreditate possideat, familiaribus sacris perinde ac defunctus obstrictus fuit.

ALTERAM iuris religiosi partem in sacerdotibus, sacrisque personis constituuunt. Sacerdotum uero principes sunt Pō

ALBANI POLIT.

tifices, qui (authore Liuiio) religionū interpretes sunt, caelestēsq; cerimonias edoceant. Sunt autem ita appellati, à posse & facere (ut ait Scaeuola) quod cum prater legem Domitiam populus sacerdotia mandare non posset, hi soli sacerdotum faciendorum in locum demortuorum, uestaliūque sortito capiendarum potestatem haberent. hinc apud M. Lucanum:

De episcop.
audien.

Pontifices sacri quibus est permessa potestas.

Sacerdotum quoque tanta dignatio fuit, ut accessus ad eos pro asylo, securitatisque perfugio supplicibus esset, ut Cheronensis

De his qui ad
eccles. conf.

ait. Edictōque Prætoris Sacerdotes, Vestales, iusiurandum præstare non cogentur: quòd eos quorum precibus, manibúsq; quotidie sacra peragerentur, nefas ducerent ad profanorum deiuria

De cleric. non
residen.

redigere. Ideo uerò flaminibus equo uehi nõ licuit, ne si longius digrederentur, ac minus residerent, sacrorum cultus esset neglectior. Ob id cùm L. Valerio Flacco, P. Crasso Cõsulibus bellum gerendum esset, Licinius pontifex Flacco Consuli flamini Martiali multam dixit, si à sacris discessisset: quam multã Populus Ro. remisit: flamen tamen quamuis Consulem Pontifici parere

Vt determina
tus numerus
desit.

iussit. Idcirco autem à Pontificibus sacerdotes solum in demortuorum locum sufficiebantur, quòd diffinitus esse iure numerus: Põtifices octo, Flamines quindecim, Vestales fuere sex, quas nefas capi fuit decennio maiores, & quæ non patrimæ, matrimæ ue

De etæ. &
quali. presic.

De cleric. &
grot. uel de
bil.

essent: Lege Papiæ, quæq; non corpore sensuque diminuto forèt: quibus ut assidue templis essent, de publico stipendium fuit statutum. Quamobrem ut Q. Labeo in XII. Tabularum commentarijs scripsit, earum bona post mortem in publicum redigebantur: ideo neque cuiquã intestato heredes esse potuerunt.

Sacræ personæ præterea fuerunt, ut Festus, Macrobiusque testantur, homines quos Populus Ro. ob maleficiū damnasset: quorum animas Dijs esse debitas crediderunt. Hodie Sacræ censentur

tur

tur personæ, orphanorum, leproforum, cæterorumque, qui sancta De orphano
 quadam & religiosa præter alios commiseratione sunt commen- tropb. xenod.
 dati. Religionē enim puram & minime simulatam diuus Iacob. u.
 bus esse prædicauit, orphanos ac uiduas in miserijs uisitare: atq;
 ut Homerus ait, πρὸς γὰρ δὲος εἶεν ξένους, πρὸς γὰρ .i. proximi
 Deo sunt pauperes & peregrini: de quorum quidem iuribus atq;
 priuilegijs, non indiligens iuris authorum cura fuit disponere.
 Sed cum totius cognitionis huius speciatim prosequēda uerbo-
 sior sit locus, artisque tātum sit φιλιώτατα (ut aiunt Græci) ca-
 pita designare, paratitlisq; quasi summis digitis perlustrare, ad
 alterum genus iuris descendamus.

ΦΙΛΙΑΤΗΡ. D PIETATEM. Cap. V.

PROXIMA religioni pietas est: dicitur autē pietas ius,
 quo erga patriam ac parentes, aliōsque genere coniunctos offi-
 cium, cultusque seruatur ac tribuitur. eadē enim lege, ut ait Tul-
 lius, natura nos Deo, parentibus ac patriæ conciliat. nam eodem
 tempore in lucem suscipimur, & hoc cælesti spiritu augemur, &
 certam in sedem ciuitatis & libertatis adscribimur. Vnde Poe-
 ta pereleganter,

ὄνδρι γλυκίον ἢς πατέρους ἔδ' ἰχίον τίγεται.

Dulcius est patria nihil atque parentibus usquam.

Porro ius hoc bipartitum habetur: Publicum, & quod necessitu-
 dinis appellatum est. Publicum est, quod ad statum Reip. spectat, l. i. §. i. de iust.
 quod in magistratibus & rerum ad ciuitatem pertinentiū admi-
 nistratione cōsistit. Magistratus sunt, inquit Aristoteles, ad quos De dignita.
 attinet de quibusdam deliberare, iudicare & iubere. Officium
 uero magistratum est, bene de Rep. mereri, opera & diligentia
 consequi Senatus uoluntatem, ut author ad Herennium defi- De Senato.
 nit. Senatus officium est, consilio, uirtute & studio ciuitatem iu- De offic. cons.
 pret. &c.

ALBANI POLIT.

uare, & memoria uirtutem eorum prosequi, qui de Repub. bene sunt meriti, ad quæ ceu ad ciuitatis *ἔργων* pertinuit, teste Tullio, prouincias decernere imperatores, legatósque mittere iure feliciali, quod quidem belli fæderisque rationes contineret. bella enim non nisi pia, ut ait Varro de uita Populi Romani, & nulla licentia suscipiebant, priusque fæciales quatuor mittebant detestatū, ni rapta tribus & triginta diebus restituerētur, ius suum persecuturos. Si qui essent legati, uiolarentur, qui id perpetrassent: ciuitati cuius erat legatio, dedebantur. ita Carthaginensibus L. Manlius, Myrtillusque dediti sunt, aliq; alijs, quod suos legatos Romæ pulsassent. Sunt enim sancti semper habiti legati, à sagminibus etiam indito nomine: quod quemadmodum lactacem herbã legati Persarum pro tessera publica, ita Romani gramina sagminis pro iure securitatus ferrent, unde Næuius,

Ius sacratum Iouis iurandum sagmine.

Ius autem rerum ad ciuitatem pertinentium trifariam diuisum est à Pædiano, in canonem, oblationē, & indictionem. *κάρων* ordinariorum Reip. reditus significat, qui ut ait Aristoteles, ex proprijs in ipsaq; regione natis procedunt, ut ex prædijs, possessionibus, pascuisq; patrimonialibus. unde *καρώνων* dicitur illatio, certa regularis præstatio, & ut ait Orator de lege Agraria, tanquã sub signo claustrisq; posita possessio. Ita canonici prouentus, qui bello pacęque maneant, intermissisq; indictionū aut oblationū emolumentis non obsolescant. Itaque Plinius ætate sua in tabulis cęsorijs omnia pascua fuisse dicta memorat, ex quibus populus reditus haberet: quia diu hoc solum uectigal fuerit. Quæ autem eius sint generis, lege Censoria, ut in actionibus Verrinis est, plus licitanti & in conspectu populi uenire ac redimi debent, eoque tempore quo quã plurimo uenire possint, ne deterior Reipub. conditio fiat. Oblationes porro, iura lucratiua dicuntur, quod

quod Reipub. tanquam munera legibus obuenant, ceu Quinta, quæ Corn. Tacito uectigalis genus dicitur: & metallorum Decuma, uenaliūque Centesima, Manlianus legibus: & rerū peregrinarum Portorium lege Iulia. & siqua sunt triuialia, ut lege Byzãtia, funambulorum, pharmacopolarum, eorūque qui miranda factitent, tertia pars publico pensitabatur. Cuius instar Heliogabalus aurificum, bracteariorum, pellionum, uitrariorū, similiūque uectigal instituit, ad publicorum operum instaurationem, quod Theodosius abrogauit. Sic, quæ iudicio mulctantur, oblationis nomine ueniūt, ut Tribunitia L. Genutij lege, quadruplum sceneratorum ad publicas instaurationes deputatū. Quæstoria uero lege P. Valerij, pecuniam publicam in priuatā inferri domum fuit interdictum, ad peculatum auertendum: ideo Saturni templum ærarium est constitutum, quo quæstores coactas reconderent pecunias, orphanis ac uiduis remisso tributo. Itaque M. Cato Quæstor factus, non prius magistratum inire uoluit, q̄ leges omnes quæstorias recognouisset, qua quidē uia innumeras scribarū fraudes coarguit: rationes enim ciuitatū falso decretaq; pretio ac precibus admittebāt, ingentem expillantes pecuniam.

Indictio proinde tributum est quod exigitur ac confertur edito: estq; triplex, ut Festus ait, censu, capitatione, & quod temerarium tributum appellatum extitit: id est quod nec uiritim, nec ex censu fieret, ut post Romam à Gallis captam collectum fertur, ut nulla census ratio quindecim annis haberetur. Sed quisquis nummos haberet, daret. quum tamen æquissimum sit, ut ait Linius, eos qui oneri ferundo sint, stipendia pēdere. Atqui Seruij Regis instituto tributum pro modo census conferri ius fuit: omnes namq; patrimonij, dignitatis, artiumque discrimina in publicum tabularium quoquo lustro referre sanxit: Censu quinq; classibus ita digesto, ut qui plura possideret, peræquatione plus

Quand. ex quib. quar. pars. De publica. & uectigalib.

l. de excusat. artifi.

De offi. quæst.

De iure fesc.

Ad leg. Jul. repetun.

De censib. & censitor.

De collatio. fund. fisco.

De colla. fun. patri. & em.

Phi.

oneris quoque sufferrēt. Infima uero classis undecim æris milium fuit: quem censum qui non explerent, immunes erant. haud enim nisi sunt cōtribuere debere (ait Halycarnassens) qui quotidianis ad uictum egerent. unde capitatio collecta, scilicet quæ in singula indiscriminatim capita fieret, est improbata legum auctoribus.

De capita. su-
blat.

gl. l. 1. et l. of
ficio. de neg.
gest. l. si. de
inst.

SECUNDVM pietatis membrum est, ius necessitudinis, quod (ut Domitius, Martianusq; sensere) uinculū est officij, religiosæq; coniunctionis, quod inter consanguineos uel affines intercedit: à quo necessarij dicuntur teste Cæcilio. quibus præter ceteros necessaria debentur officia, et erga quos non sit cessandum. Horum autem officiorum necessitudinumque gradus, Masurio Sabino, cæterisq; distribuuntur, ut iuxta parentes proximum locum pupilli teneant. Secundum hos Patroni, tum cognati atque affines. Prima igitur necessitudo est in coniugio, quo (ut Plato, Iustinianusque testantur) quasi quodam artificio mortales immortalitatē consequantur. Ideo Q. Metellus Numidicus Censor legem tulit, ut omnes uxorem ducere cogerentur: quam ex integro Octavius Augustus grauissimis cælibatui pœnis præstituta sanxit. cuius legis origo à Rethris Lacedæmoniorum translata uidetur: illis enim pœna fuit, ut à publicis arceretur spectaculis, qui cælebs XXXVII annum excessisset: qui autem cælebs senuisset, ut nudus per forum media hyeme circumageretur.

De nupt.
De ritu nup.
etc.

de liber. agno.
De alen. parē.
De natural.
lib. l. matre.

De infir. pœn.
cælib.

Omnium autem grauissima pœna, malis maritis addita. Solon uero et in parentes constituit pœnas, ut filij quidem parentes alere cogerentur, aut uincirentur: at illegitimi filij, aut qui nullā artem illorum in curia didicissent, non tenerentur alere. Et si autē Octauia Legis pœnis infirmandis elaboratum sit, hæc tamē reliqua est, ut si spurij hæreditas relinquatur, ijs tanquam indignis auferatur, necessarijs et genere proximis deferenda. Est et pietatis officium dotare filias, ut Iulianus ait, ne cassæ dotibus puellæ,

puellæ, sint illocabiles. Proxima tutelæ necessitudo est. Tu- De tutel.
tela uero uis dicitur atque potestas in capite libero, ad tuendum
eum qui se per ætatem tueri nequit. agnati autem qui successio-
nem sperant, tutores esse debent: ideo dolus in tutela, XII Ta-
bulis ignominia uindicatus est. sicut & lege à Q. Latorio lata, De administ.
curator adolescentem circumscribens, infamatorio tenetur iudi- & peric. tu.
cio. eademq; lege (ut Capitolinus perhibet) sancitum excitandæ De his qui ue
industriæ causa, ne curatores puberibus darentur, nisi causis red ni. ata. im.
ditis, uelut dementiæ, aut lasciuiæ. Sed quia simplicior ætas mul-
torum insidijs sit obuia, M. Antoninus constituit, ut curatores
nulla quæsita causa petere possint. ueruntamen Latoria lege mi- De minor.
nores XXV annis stipulari uetiti sunt, idest promittendo obli- XXV. an.
gari, ne regendo patrimonio frugem suam forte faciant deterio-
rem: usque adeò, ut ait Scauola, ut ne fideiussor quidem datus
obligetur, si quid sine tutore, curatoræue promiserit. Sed ne gra-
uius illi ætati creetur incommodum, nemine cum eis contrahente, l. quod si mi-
interdicto prope commercio, uix in integrum restituuntur, abla- nor. de mino.
toræ legis ratione ad excitandam iuuenis industriam, nisi manife-
sta sit circumscriptio (ut aiebat Scauola) & iuuenili quadam leuita-
te dimiserint, uel repudiarint hereditatem, bonorumue possessionem.

Consequens est naturæ gradu consanguinitatis, affinitatisq; De gradib.
necessitudo. quoniam naturæ lege quam ἀρχισίας Græci dicunt, aff. & cōsag
hereditates, tutelæ, successiones, bonorumue possessiones, ad pro-
ximum quemq; deferuntur. Eademq; lege senioribus propinquis De acqui. her.
concessum auctoritate propria, iuniores leuiusculis & minus ca- De hered. ist.
pitalibus uitijs imbutos coercere, à Lacedæmonijs recepto iure, De bon. poss.
apud quos si præsens iuniorem peccantem non reprehendisset,
perinde ac si is deliquisset, plectebatur: & quisquis puerorum in-
stitutionem neglexisset, iurium ciuitatis expers erat. Quin non De emendat.
illaudata lex est, ut agnati, affinesq; dissidentes amicali arbitrio propinq.

inter se compromittere teneantur. Ideo solenne conuiuium fuit institutum, ut Valerius Maximus ait, quod Charistia dixerūt, cui præter cognatos nemo interponebatur, ut si qua inter necessarios querela esset, adhibitis arbitris apud sacra mensa tolleretur. Iurgare enim inter se propinquos, non litigare lex putauit, ut in politicis ait Cicero. à cuiusmodi arbitrio legibus Atheniēsiū prouocare non licuit: & lege Iulia iudiciorum cōtra cognatos affinesque testimonium dicere non cogimur. Sic legibus Licinia & Ebutia, qui de curatione aut potestate ad populum tulit, ei, eiusue cognato, aut affini, ea potestas curatiōne ne mandetur, cautū est. **NECESSITUDO** quoq; patronatus est ius, quo patroni, cliētes, libertiq; naturali æquitate deuincti sunt, ab Atheniensium *κλιετων* instituto deriuatum, cuius iure quæcunque parentes pro filijs in foro, uel domesticis rationibus expediēdis, patroni pro clientibus absentibus uel præsentibus gererent. qua de re M. Cato post patrem, patronum proximum habere nomen dicebat. Legibus uero **XII tabularum**, patronus si cliēti fraudem fecerit, sacer, id est execrandus, fuit. quemadmodum autem nec in filium aut patrem, ita nec in patronum uel clientem ferre testimonium, aut actionem intentare licuit, quousque à prætoribus indultū fuit, si modo prius uenia peteretur. Liberto quoq; intestato, nullo suo heredē relicto patronus succedebat. Quin tantum huius necessitudinis ius ac uinculum fuit, ut ad filiarum dotem patronis contribuere clientelæ opus haberent, & candidatos in campū sectari suffragariq; tenerētur. Vnde lex Fabia, quæ de sumptibus ac numero sectatorum fuit, ab hoc hominū genere repudiata est, & Senatuscōsulto, quod L. Cæsare Consule factum est de crimine ambitus, quod illis pœnam sanciebat, constantissimè restitit: quòd pœnam necessitudinis ac pietatis officium non mereatur. Enimuero infinita necessitudinis est æstimatio:

L. lege Iulia.
ff. de testib.

De iur. patro.

Si quid è frau.
patron.
l. 2. C. de in ius
noc.

De success. li.
berto.

De obseq. pa.
tro. præst.

tio: adeò uti Masurius Sabinus libro tertio iuris ciuilibus scripsit, l. non est singulis. de reg. iur.
 ut Romano iure sanctius sit ius patronatus, quàm cognationis: cum aduersus cognatos pro cliente feratur testimonium, aduersus clientem nemo testificetur. Sed hæc de pietatis institutis satis sint ei, qui syntomico tantum compèdio artis, uelut prima lineamenta necetenda præmonstret. hoc enim τέχνη, id est artificiale, Pomponius iurisconsultus uocat, quòd ita cohærentibus ac consuetaneis rebus inter se confertum sit: eamq; rhetores perfectam asserunt compositionem, quæ constet ordine, iunctura & numero. l. rerum mixtura. de usucap. Perfectio compositionis.
 unde digesta quoque iuris libros à concinna digerie, dispositioneque nuncuparunt. CIVIS. Solicite tu quidem artis tue genera, eorumq; membra nobis insinuas. uerum hoc unum tibi quidem summopere fidem abrogat, quod & multa iuris retulisti constituta, & à nostris moribus & legibus seiuncta, & multa quæ Mutio Scaeuolæ auctori tuo longe posteriora uideantur.
 AVLICVS. Tu uero meminisse debes exemplis nõ restringi regulas artis. etsi autem diuersa à ueteribus aut nostris institutis sacrorum, religionum, necessitudinum, aliarumue rerum iura sint proposita, nihilominus tamẽ sub easdem artis diuisiones, finitionesq; redigi quoq; iuris ac legum forma possit. Ars quid est Qua de re monebat Aristoteles, artẽ habitum esse circa ea quæ se aliter habere possint, uera cum ratione factuum. CIVIS. Agedum, ut uidetur, ad reliqua. AVLICVS.

παράκλη AD GRATIAM. Cap. VI.

TERTIVM iuris genus schola Mutiana Gratiam facit. Est autem Gratia, iustitiæ pars, qua amicitiarum obseruatiæ & officiorum memoria, remunerandique continetur obligatio. quæ ut se ius domo à necessitudinibus propinquorum effert, in conuentum totius humanæ societatis, officijs atque contractibus ef-

funditur. Ideo media in urbe Gratiarum tēplum Aristoteles collocandum censuit: sicut ab Etheocle Rege primum apud Orchomenios dedicato tēplo sacrata, ac in propyleis Athenarum feruntur proposita, dextris ita complexa, mutuóque se respicientes, ut necessitudo quaedam par pari referendi, contrahendæque civilis obligationis designaretur. nullius. n. opes tanta esse possunt, aut unquã fuerunt, quæ sine multorum officijs stare possint: quæ certe sublata gratia extare nulla possunt. Ius igitur gratiæ officio-

l. de actio. et obligat. rum ac contractum obligatione continetur, quæ quidem trifariã à Iulio Paulo, Sex. q; Pompeio diuiditur. nam aut re contrahuntur obligationes, aut uerbis, aut consensu. Re contrahitur obligatio, cum rei cuiusdam utilitas cuiuspiam in medium affertur, ut mutui datione, commodato, deposito, permutatione, pignoratione, similibusq; rerum parandarum modis. Mutuidatio est, cum

De reb. cred. ab amico affectu (ut Marcellus ait) damus, recepturi non ipsam speciem, sed idem genus, idq; gratanter. nam si cum usura, fœneratio dicitur: tanquam ad fœtum detur: quam differentiam Plautus ostendit:

S i mutuo non potero, certum est sumam fœnore.

l. 2. §. appellata. Ideóque appellata fuit mutui datio, quod mutuo, id est uicissim par exigit officium naturali ad antidora obligatione, uel quia de meo tuum sit faciendum, nec ante nascatur obligatio, quã res

De commoda. motoria tradita sit. Commodatum quoq; gratuitum officium est, cum res utenda communicatur: differtq; à mutuatione, quòd cõmodata res ipsa reddenda uenit, et in rebus tam motorijs quàm immobilibus consistat. quapropter Tullius ad Titium: Peto, inquit, ut de loco quo deportet frumentum, et de tempore commodes. quẽadmodum autem gratitudinis est magis quàm necessitatis commodare, ita modum finemque præscribere beneficentiæ illius est, qui beneficium tribuit, ut Iulius Paulus ait. Cum autem

l. in cõmodato. §. sicut.

iam

iam commodarit, usum rei mutare uelle, importunâque palinodia finem restringere, non officium tantum impedit, sed & suscepta iam obligatio ut appareat quod principio nudæ uoluntatis & beneficentiæ fuerit, in mutuas conuerti gratificationes. adiuuari quippe, non deludi nos beneficijs oportet. Depositum æque gratuitam continet obligationem: itaque maximam æquitatem desiderat: nam si deposita res deterior reddatur, agi de dolo potest: ueluti si quod seruandum datū est, eo quis usus est, siue quod utendum cepit, ad aliam rem quam accepisset, sit usus, furti se obligauit: ut Q. Scaeuola libro iuris ciuiliſ X V I tradidit. tamen si desidia depositarius non teneatur suæ: namq; quis imputet facilitati, qui amico negligenti commendet? Cum autem piaculare scelus habeatur depositum inficiari, incidit tamen inspectio, cum depositum aut commodatū denegare sit æquum, ut furibundo gladium quem sana mente deposuerit, uel si harpalus spolia mihi abstulerit, deposueritque apud te inscium de malicia. nam si contrahentes tantum intueamur, recipiet harpalus qui deposuit: sin rei totius æquitatē, quæ ex omnibus impletur personis, quæ in negotio contingunt, mea mihi opponenti reddes. est. n. hæc iustitia quæ suum cuiq; tribuit. Permutatio quoq; quædam est gratificatio, quoniam ex una parte traditione facta, ni pars altera tradere uelit, ius est res nostras nobis reddi. est enim hoc gratissimum & humanissimum unumquemq; communicationis suæ cōpensationem accipere. Itaque cuncta quōdam commercia permutando, contrahabantur, ut est apud Homerum. & Lycurgus suis instituit legibus, res non numis, sed mercium compensatione parari: quod Herodotus apud Columnas Herculis, & Mela apud Sarmatas suis temporibus obseruatum scripserunt. Item pignorando re peragitur obligatio. nam quod creditor oppignerando accepit, ære alieno dissoluto, restituere tenetur. unde pignorica

De deposito

S. præterea.
quib. mod.
re contra. ob.l. bona fides
deposi.

De rer. perm.

l. i. contrah.
empt.De pignor.
& hypoth.

De usucapio. pio ueteribus est dicta, sicut & usucapio, acquisitio quæ longo rei usu fiat. SECVNDO, Gratia ius obligationem uerborum continet. Est autem uerborum obligatio, iuris uinculum, uerborum interpositorum gratia conceptum: diciturque stipulatio à stipe, ut ait Varro: sic enim pecuniam olim uocabant, quam qui obligat, stipulari dicebatur. unde & stipendia, quòd pederetur pecuniæ, eorumq; pensatores libripendes etiam in nexu & contractu ad obligationis energiam adhiberi soliti. Itaque nexu Q. Mutius scribit contractum esse eorum quæ per æs & libram gerantur, ut obligentur. hinc Horatius ait: Id proprium, quod

De uerb. obli. quis libra mercatur & ære. Stipulatio uero interrogatione & responsione subsequente conficitur, cum quis daturum facturumue se id, de quo interrogatus est, respondit. etenim fides inde nomen sortita est, quòd fiat quod dictum est. Stipulationum igitur alia pura est, alia in diè, alia sub cõditione. Pura, ut dabin' mihi equum?

l. ab omnibus de lega. i. l. labeo de cõd. iust. dabo. quæ quidem statim exposci potest, nisi forte sit aduãbs, ut iurisconsulti uocant, id est impossibilis. ut si quis hyppocentaurum promiserit, qui esse non possit. quãuis Claudius Cæsar in Thessalia natum hyppocetaurum scribat, eodem interijssè die, & alatum Romam melle conditum plerique testentur. In diem stipulamur, cum dies solutioni adiecta est, cuiusmodi sponsio nõ prius debetur quàm dies uenerit. ut si quis diebus nundinarum dari sti-

leum qui certarum de uerb. obl. puletur, quandiu nundinarum tempus durat, expectandum scholasticis. Sub conditione fit stipulatio, cum in casum denunciatur obligatio, ut si Pompeius uicerit, corollam tibi dabo. hoc enim nisi acciderit, haud committetur promissio. Non solum autem uerbis

De fideiussor. quis obligatur suo, sed etiam alieno, ut qui pro amico forsitan fideiubet. Cuiusmodi obligationes Tullius, Alphenus, Plinius, Domitius, ueteresque iurisperiti restipulationes, repromissionesq; ceu secundarias sponsiones appellarunt. Sed ut plures fideiussor-

rum

rum species fuerunt, ut prædes, uades, & uindices, ita & restipulationum formæ diuersæ. Prædes (ut Pædianus finit) fideiussores sunt, qui pro re de qua lis est, aut publico cauendum est, se obligant, interrogatique à magistratu, prædes esse respondent. Vindices, de quibus XII. Tabulæ, Assiduo uindex assiduus esto. Si ex noxal. sunt qui quo minus prebensus teneatur, satisfiant. Vades com- ca. ag. quæ ad muniter dicuntur, qui uel in re priuata sponsores dati sunt, uel mo. ca. in re capitali. Hinc restipulationum aliæ uocatæ Conuentionales, aliæ Prætoricæ, aliæ Cautionales. Conuentionales sunt, quæ ex conuentione partium extra iussum iudicis concipiuntur: cum Qui satisf. cog. uel imato prom. quis rebus captis parum idoneus, alterum locupletiolem dat, qui nadetur, id est negotiū in se recipiat. Prætoricæ, quæ à mero Prætoris officio iudicisue iurisdictione proficiscuntur, ut restipulatio quæ à ius dicente imperatur, de noui operis nunciatione & iudicio sisti, atque de damno infecto. Cautionales uero dicuntur restipulationes, quæ instar actionis habent, ut & nouatio ueluti quædam fiat. interponuntur ut rem pupilli saluam fore à tutore uel debitore pupilli: & si quæ res sunt similes. De pret. sup. Rem pup. sal. ut legator. seu ruca. cauea.

OBLIGATIO deniq; gratitudōq; consensu concipitur, De pact. De transa. pactitijs, contractibus: ut fiducia, societatibus, mandatis, negotiorum gestione, donationibus, emptionibus, uenditionibus, conductionibus, locationibus, similibusque consensionis modis. nudo namq; consensu, contractus huius generis citra uerborum attestationes, traditionisue uigescunt. Sola nēpe fide consistunt, ac per nunciū uel epistolā confici possunt. Idcirco in his arbitrijs quibus ex bona fide adderetur, summā uim inesse differebat Q. Scæuola, ut alter alteri obligetur de eo quod ex æquo & bono præstari oporteat. unde uetus fiducia formula inter bonos bene agier, & sine fraudatione. ad quā elegātissime uisus est alludere P. Ouidius: More boni solito spem non corrumpere fraude.

- De societate.** Quapropter tria priuata iudicia, tutelæ, fiduciæ, & societatis, summa existimationis & penè capitalia fuisse restatur Orator pro Roscio: quòd æque perfidiosum & nefarium sit fidem frangere, quæ uitam cõtineat: sociumq; fallere, qui se in negotio coniunxit: atque pupillum fraudare, qui tutelæ nostræ creditus sit. Itaque & furri agi posse cum socio est institutum, si dolo rē communem cælarit. Idemque in negotiorum gestione, mandato, cæterisque bonæ fidei iudicijs: ipso enim Tullio authore, Si qui rem mandatam non modo malitiosius gessissent, sui quæstus aut commodi causa, uerumetiam negligētius eum maiores summum admisisse dedecus existimabant: qua de re mādati iudicium non minus turpe quàm furti fuit, quia quibus in rebus ipsi interesse uō possumus, in his operæ nostræ uicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium: & quātum in ipso est, distribuat uitæ societatem. Idcirco enim amicitie comparantur, ut commune commodum mutuis officijs gubernetur, Solo quoque gratitudinis consensu obstringuntur donationes, quoniam nihil tam propriū est hominum, quam non modo beneficio, ut est apud Papinianum, affici, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari. unde donatio ob ingratitudinē reuocatur, instar Atheniensis instituti, quo fuit in ingratos actio instituta, ut Valerius tradit. Persarum uero cum graues omnes & acerbæ pœnæ, tum æreusias acerbissima fuit. nam ob unius ingratitudinem omni propinquitati fuit pereūdum, ut Marcellinus ait. Eadem gratia uenditor obligatur ad redhibitionis pœnam, si que uitia cælauerit. ut enim se scelere obstringit, qui sciat uspidam aspidem latere, & uelle imprudentem super eam assidere, cuius mors illi sit emolumento futura ni moneat ne assideat. Ita dicebat Carneades, iniquus in uedendo sis, si uitiū scieris, & non declararis.
- De edū. ed. et redhibitoria.** hoc enim est, emptorē pati tuere, & per errorē alterū inducere.

& ut

et, ut aiebat Antipater, errant uia non monstrare. quod Athenis
 execrationibus publicis est uindicatum: usque ad eum in hominum conuen-
 tionibus et commercijs bona fides exuberare debet. Peræqua quoque De loca. et
conduc.
 gratia tenetur conductor. Itaque Masurius Sabinus in libro de
 furtis, condemnatum scribit furti colonum, qui fundo quem conduxer-
 at uendito, possessione eius dominum interuertisset. Cuius sen-
 tentiæ per quam plures iuriscōsultos fuisse Iulius, Domitiusque tes-
 tantur: quam et Iustinianus ex Masurio recensens constituit, ut l. ex libris
Sabini. C. de
acq. poss.
 si colonus uel inquilinus seu alius per quem ius est possidere, pos-
 sessionem nostram dereliquerit, aliiue prodiderit, nihil Domino
 præiudicet, sed et damnum resarcire teneatur. in his enim contra-
 ctibus in quibus ad nos peruenit utilitas, non solum præstare do-
 lum tenemur, sed et culpam. Sicut in his in quibus fides est habita l. contractus.
de reg. iur.
 diligentiam, ita uero conuentiones omnes atque contractus hominum,
 officiorumque collationes ac utilitatum communicationes com-
 mittitur, atque dirigit. gratia artissimum (ut ait Aristoteles) uitæ
 atque concordie uinculum. Sed ad reliqua progrediamur.

ἑραυῦτλα AD VINDICATIONEM. Cap. VII.

FINITIMAM uindicationem habet officij referendi ius:
 quod enim in beneficio gratia, uindicatio nominatur in iniuria,
 ut ait Linius. quod et illo suo apothegmate M. Cato maior si-
 gnificauit, qui malle se dicebat pro beneficio gratiam non accipere,
 que pro iniuria penam non luere. his enim duobus, ars uitæ contineri
 dicitur: quæ quidem est acquirere necessaria, et quod datum est, tue-
 ri: quæ etiã περὶ τοῦ καὶ φουῶν appellata sunt. Vindicatio igitur ius Nature prin-
cipia.
 est quo uis et iniuria, et quod nocumẽto est, expellitur atque pu-
 nitur. Iudiciaria sane cautio reuerendissima. qua de re tres Athe-
 nis Eumenides sanctissimo cultu fuerunt: Areopagitica, curia
 præsides, in qua scelera iudicaretur, ceu uindices et expultrices

facinorū: quas ideo filias diuæ Themidis Hesiodus in Theogonia dicebat, ceu uenerāda expiandarū iniuriarū numina significans.

I. altud. de uerbor. sign. §. 1. inst. de iniur.

Cum itaq; cuiusuis iniuriæ pœna sit uindicatio, considerandū est iniuriam tripliciter dici, ut ait Iustinianus. Vnam quæ culpa seu ἔγκλημα Græce uocetur, alterā quæ cōtumelia uel ὑβρις, tertiam quæ cōtra iura publica fiat, quæ αἰομία ideo, id est nequitia nuncupetur. Idētidem pœnarum tres produntur species, ut Caluissius philosophus Platonice describit, una quæ ὑποβολή, id est admonitio uocetur, cū pœna nōnulla emendādi gratia dāni adhibetur, ut qui deliquit euadat correctior. Altera quæ τιμωρία, id est animaduersio dicitur, cum dignitas eius in quē contumelia illata sit, tuenda uenit, ne pœna prætermissa contēptum offensi pariat, aut honorē eleuet. Tertia punitionis species παρδειγμα, id est exemplum, cū in grauioribus ac publicis criminibus manifesta ad populi documentū pœna est necessaria, ut ceteri pœnæ cognitæ metu, à similibus delictis deterreantur, quæ prohiberi publicitus interest. unde παρδειγμα τῆσαι Græcis usurpatū, pro spectaculo proponere, & quod Latini traducere dixerunt. Ἐγκλημα culpa siue fraus dicitur iudicio subiecta, ut dāni dati, pauperiei factæ, bonorū raptorū furti, similimūq;. Incolumen enim esse ciuiū, coniuñtionem leges uolūt: nam illius incōmodo suum augere incōdum, magis est contra naturam, ait quidā, quā mors, quā dolor, quā paupertas. corrumpti enim necesse est eam, quæ maxime

De pœnis. De mo. multa etarum.

De priuatis delict.

L. licitatio. §. quod illicite de publica.

est secundum naturam humani generis societate. hinc illud est iurisconsultorum dicterium: iure naturæ æquum esse neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem. Ex quo uiguit illa XII tabularum lex: Qui alienas segetes excontassit, quiue terminum exarassit, ipseus & boues sacri sunt. Qui alienas arbores iniuria ceciderit, in singulas æris siclos XXV luito. Si rupitas, sarcito. id est ut Ser. Sulpitius interpretatur, si damnum dede-

Iure natura. de reg. iur.

De noxal. act. Arbor. fur. cesar.

ris,

ris, culpam exoluito ac præstato. Ob noxam quoque à quadrupel Ad leg. aquil.
 de factam, iisdem sanctum tabulis, ut animal quod noxam cõmi-
 sit, in noxam detur, aut noxæ æstimatio. Quod si canis morsu no- Si quadrup.
pau. sec. di.
 cuisset, sanxit Solon in noxam dedi trunco pedum quatuor alli-
 gatum, eleganti uidelicet commento securitatis, ut intelligamus
 canes in urbe ligandos. Quare Iu. Paulus, Si quis aliquem, ait, l. 2. si quadr.
pauper. sec.
 euitans ut magistratum, patronum, aut seniore, aliumue cui
 causa sit de uia cedendi, se in proximũ hostium immiserit, ibiq;
 à cane læsus sit, sane in dominum canis agi potest, si canis so- Volcatii pro
Volusio resti-
tue. l. 2. §. fuit
eodẽ. de orig.
iur. ex Plinio.
 lutus fuisset. Quanquam in agro soluendi uideantur, ut L. Vol-
 catium nobilem iurisconsultum, qui Q. Mutium & Cassellium
 ius ciuile docuit, à Sturcone è suburbano redeuntem, cum ad-
 uesperauisset, canis à grassatore defendisse commendatur.

Furtum autem ita uindicatum est duodecim tabulis: Furi si De furtis.
 manifesto prehensus erit, pœna quadruplum esto. Furti conce-
 pti, item oblati, pœna triplum esto. Si aderit furto, quod nec
 manifestum erit, duplum luito. Si nox furtum factum sit, si in-
 aliquis occisit, iure cæsus esto, si clamore sit antestatus, luc iue l. 4. ad leg.
Aquil.
Paragr. cõcea
ptum de obli-
gatio. que ex
deli.
 si se telo defendat. Furta quæ per lancem liciũmq; concepta erũt,
 ut manifesta uindicato. cõcepta autem per lancem & liciũ di-
 cuntur, cum præsentibus testibus in domum alienã quis rem fur-
 tiuam liciatus inquireret, aut comperiret: quemadmodũ enim qui
 magistratibus præministrabant, licio cincti erant, ita & is qui
 furtum conquireret, intrabat cum licio lancem præ oculis tenes,
 propter uirginũ ac matrum familias præsentiam, ut Sext. Pom- De u bon.
rapt.
 peius author est: uel ut alij putarunt, ad publicam authoritatem
 prætendendam. Sunt & improbiores fures rapinatores olim di-
 cti, qui res alienas ui diripere ausint. in quos merito duplex est
 constituta pœna furti manifesti, atque ui bonorum raptorum:
 ipsi direpto optione data utrauis experiatur.

ALBANI POLIT.

SECVNDO contumelia ponitur: sitq; re aut uerbis. Verbis, cum quis alteri sit conuuiatus, aut carmen, historiám-ue in alterius iniuriam condiderit. quod ne fieri liceat XII tabula lege sanxerunt. Qui malum carmen in quouisquam iniuriam incantassit, damnas esto. quin & lege Cornelia de iniurijs, ne in quęquam declamare liceat, pœna uetitum est. habet siquidē aculeum quendam contumelia, quem pati uel prudentes difficile possunt: solentq; multi esse grauiores. qua de re P. Scaeuola eū qui L. Accium poëtam in scēna nominatim læserat, capite condēnauit. Præclara uero illa Clementis lex, Qui mutum, cæcum, mancum, aut surdum, eūm ue cui uitiosus incessus sit, subsannarit, improbus, infestabilisq; esto. Re contumelia fit, cum factō infer-tur iniuria. ut si quis alterum uerberauit, domum ue ui introie-rit, aut quid aliud aduersus dignitatem fiat: ut ille Chorinthius fecit, cū in Romanos prætereūtes stercus infudit. quo circa XII Tabula, sed ex tēporis inopia sanxerūt: Qui iniuriam alteri fa-xit, XXV asses æris legitime condemnatus esto. Si membrum rupit uis, ni cum eo pacit, talio esto. hoc autem maxime ius aqua-bile maioribus uisum est, quod aiunt Græci μετρίῳ τῷ ἰσῶν, id est eadem mensura retaliari, qua dimetiare. quod Pythagorei pri-mum induxisse feruntur, ita monentes:

Si quæ quis faciat, eadem patiatur & ipse,
Ius rectum fuerit, pariter uindictaque iusta.
quod & sensit Horatius, cum ait.   - Adsit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

Veruntamen cum eodem pacto rumpendum mēbrum esset Ta-lionis lege, quo alteri ruptum esset: ut oculus pro oculo, pes pro pede rumpantur, & ita retaliandi perquā difficilis esset execu-tio: immutata plerumq; à Prætoribus est ea pœnae ratio, in æsti-mationem arbitrariam. Sed cum quæritur, quæ fuerit ea difficul-tas,

argu. litem
apud Labeo-
nem de iniu.

De his qui
deiecerint uel
effu.

Quod quis
in alista. ipse
eod. ut.

§. pœna autē
de iniur.

tas, arbitror cum S. Cæcilio causam fuisse, quòd quæ fortuito uel per imprudentiam facta sint, uix ita retaliari possint: uel potius (quoniam illæ non iudicantur iniuriæ, cū casu quid uel inconsulto committitur) quia iudex inæqualius sit retaliaturus, si ferrū ^{l. absentem. §. si. de poen.} intempestiuus incusserit. Certa siquidem Astronomorū lex: Mēbrum ferro ne percutito, cū luna signū tenuerit, quod illi mēbro dominetur. sunt. n. hæc corpora superiorū corporū dominio subiecta. unde periculum ne pro mēbro uita tollatur, quādo illorū momentis, lunæq; per sydera progressibus singulæ corporis partes diuersos humectationis status habeāt, uelut M. Manilius explicuit:

Signa hæc præcipuas in toto corpore uires

Exercent. Aries caput est ante omnia princeps,

Et in Geminis æquali brachia sorte

Arbitrium est. Piscesq; pedum sibi iura reposcunt &c.

POSTREMA uindicationis est species, quam ^{De public. iudic.} *παράδικον*, id est exemplarem diximus, quæ ex publicis iudicijs oriatur. Sunt autem publica iudicia, quæ ex singulis iudicijs publicis orientur: dictaq; publica, quòd cuiq; ex populo exequeda concessa sint. ^{De popular. action.} accusatores. n. multos expedit esse, ut metu penarū contineatur audacia. nam utilius est innocentem accusatum absolui, ut ait Tullius, quàm innocentem causam nō dicere. unde lege Papia delatoribus præmia sunt constituta quarta mulctarū. ^{De delator.} at ne temere cuiusquā nomen in reorum numerum deferrent, Vespasianus calumniosos delatores traditur flagellis in foro, ac per amphitheatrum traductos partim uenales in seruitutē redegisse, partim in insulam deportasse. Criminū igitur publicorū quedā sunt capitalia, quedā nō capitalia. Capitalia dicuntur, quæ ultimo damnant supplicio, id est morte aut exilio, aut aqua & ignis ^{De interdict.} relegat. interdictione, aliæque pœna per quam è ciuitate caput eximatur, ut Sacricommissorum crimen est XII Tabulis uindicatum. Sa-

crum, sacróuecōmissum qui clepserit, rapserit, parricida esto. atq;
Perduellionis. Qui perduelles concitarit perduellúe opem tu-
ad leg. Iul. pe. lerit, capite punitor. & lex Iulia peculatus, quæ à C. Casare
primum Consule lata est, ut qui pecuniam publicam clepisset, ca-
pitali uindictetur animaduersione. ipsaq; læsa maiestatis lex. Ma-
Ad leg. Iul. iestatem porro lædunt, qui ea tollunt quibus ciuitatis amplitu-
ma. do constet. atque lex Plotia de ui publica. illaque de Parricidijs,
Qui sciens hominem morti duit, parricida esto. lexq; Annoniana
seu alimētaria, quæ de annona sanciret, cuiusmodi Terētia fuit,
Ad le. Iu. de qua publice frumentum aestimabatur. & Acilia repetundarum,
anno. qua sancitum ut in repetundarum iudicio seuerissimorum iudiciū
Ad leg. Iul. re usus haberetur: & Cornelia de falsis, quæ ideo nummaria nun-
pe. & c. cupata est. & patricidij: Qui parentem necasset, is obuolutus
De alea Iul. culeo deuehatur in profluentem: & Pедуеа de incestu. Publicū
& aleator. quoq; iudicium lege constitutum narrat Tullius in Philippicis,
in eos qui in foro, locóue publico alea ludant. quo Q. Curtius ac
Licinius Lenticula exilio damnati sunt. Cætera porro non capi-
talia dicuntur crimina, quæ aut in corpus aliqua pœna coercentur,
aut infamia cum damno pecuniario: quorum cum formæ sint
innumera, ut cū Marone dicam, non omnes scelerum comprehen-
De extraord. dere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina possim. Quin-
crimini. sepius cuenit ut eadem scelera quibusdam in locis grauius ple-
Etantur, ut in Africa messium incēsores, ob regionis siccitatem,
I. aut facta pe quod latius incendiij sit periculum: In Mysia uitium exustores, ob
rag. si. de pe. uinearum raritatem, quæ alioquin Cereris horreum dicatur. Sed
& multoties exacerbantur supplicia pro feruoribus, ut S. Caci-
lius dicebat. maleficiorum quoties iniuriæ multis grassantibus co-
gnobili quodam exemplo sit opus, ita pro temporum rerúm; di-
ueritate uariatur iuris ars. nam ut apud Thucydidē aiunt Cho-
ryntij, necessum est semper, ut in omni arte contingit, recentissi-
ma

ma quæque pollere, atque optimū cum pacatae res erunt, τὰ ἀλ-
 νητα νόμματα, id est, immotas esse leges. uerū quum multiplici ali-
 cunde procella urgentur, uario quidem opus est artificio. hic autē
 est nauarchi laus. hic ingenii auctoris iuris enitescit ad uarios re-
 rum atq; opportunitatū status seipsum ad artis clauū uelāque di-
 rigenda conuertere. CIVIS. Quam tu cante subtiliterque
 iuris quæ uocas σοι χεῖρα, quibusuis talis ac tesseris agitationora fir-
 mare ac stabilire conaris? uerum qua cœpisti methedo, per reue-
 rendam Themidem prosequere.

περὶ πτλα. AD OBSERVANTIAM. Cap. VIII.

LAVDATAM iuris ἀειπραχίαν sat ostendimus ob exi-
 miam cōtrariorum cognitionem, quoniam iustos iniustosq; pœna
 præmioq; disparet, quibus duobus generibus oēm cōtineri Rēp.
 Solon asseueravit. Cū uero de pœnarijs legibus uisum sit, de alte-
 ro cōsequēter genere cōsideremus, quo præmijs digni afficiātur.
 Est autem obseruantia, ius quo etate, sapientia, aliāue dignitate
 antecedentes cultu quodam et honore dignantur. Aetatis iura
 sunt, quoniam, ut Callistratus ait, semper in ciuitate Rom. maio-
 res etate uenerationi sunt habiti, eūdemq; pœne senibus hono-
 rem quem magistratibus tribuerunt. Nam ut Iuuenalis ait,

De iure ima-
 mu. l. semper.
 Vt dignita.
 ord. seruet.

C redebant hoc grande nefas, et morte piandum,

S i iuuenis uetulo non assurrexerat: et si

B arbato cuicumque puer, licet ipse uideret

P lura domi ferra, et maiores glandis aceruos,

T am uenerabile erat præcedere quatuor annis.

Vt in annalibus quidē scriptum inuenio, ad eō cumulatū ac cir-
 cumspectū honorē senectuti iuuetus exhibuit, ut natū maiores honoribus.
 tāquā cōmunes patres essent. Idcirco iuuenes ad cœnam inuitati
 diligentissime conquirebāt, quinā conuiuio interfuturi essent, ne

De mun. et
 honoribus.
 De priuileg.
 ueteran.

Q

- Qui etate se senioris aduentum discubitu præcurrerent. Seniores proinde domum à iunioribus è cõniuiò aut è curia reducèdi erát. Et si postquã lege Metella, sobolis susceptio cõmendata fuit, quibusdã in rebus mariti, patresq; sint antelati: ad replendam namq; liberis ciuitatẽ præmij, legibusq; salubriter excogitatis, consultũ fuit, præsertim lege Iulia, cuius septimo capite Collegæ Consuli fasces priori sumere ius fuit, qui plures haberet liberos, aut bello amisisset: si par utriusque liberorum numerus, qui maritus præfertur: si uterque maritus & liberis pares, qui maior natu, fasces prior sumit, instaurato pristino honore. Eademq; lege Iulius Cæsar lecticarum, purpuræ, ac margaritarũ usum prohibuit feminis, quæ nec uiros haberent, & minores essent XLV. annis. Itidẽq; inter Fœciales sacerdotes maximus fuit Pater patratus, idest, qui patrem & filium haberet, eiusq; modi homines etiam tantæ apud populum ac principes fidei & authoritatis extitere, ut illis Principes & Imperatores ceu diligẽtibz & pudicis, si-
 eos suos moribus informãdos committerent, ut qui timore patris & filij uerecũdia teneãtur in officio, illũ cõsulere, huic prouidere sit opus. Quæ quidem à Lacedæmoniorũ rhetris uidetur elicitã, quibus qui tres liberos haberet, militæ, alijsq; ãmunitatibus donabatur: quod & Romæ ius triũ Liberorũ collaudatum fuit, addito ut si militare mallent, triplicem frumenti tesseram acciperẽt. Quin & genitoribus id dignitatis tãtũ delatũ. nã ob filios adoptatos arrogatõsue nõ idulgebatur, ut P. Scipio Censor retulit. In priuatis quoq; negotijs ius parẽtis dictũ fuit. nã cũ liberos forte nõ susciperẽt cõiuges, de eo q; alter alteri relinqret testamẽto, Lege Pappia fisco fuit decima soluẽda. ideo q; plẽ sustulisset, itegrvũ legatum aliũdue relictũ iure parẽtis obtinebat. hinc Satyricus, I ura parentis habes, propter me scriberis hæres: Legatum omne capis.

Obseruandæ

Observanda quoque honorandaque; sapientiae iura prodita sunt. nam cum honos alat artes, e Rep. est, eos propalam coli, quorum ingenij lumen quoddam prae radiet. Itaque, ut Trismegistus ait, iustitiam colit, qui sapientes honorat. Praeclare itaque Plato doctrinarum studiosis et professoribus qui civitates adeunt musas audituri, institutaque publica didiscituri, commodissima iuxta templa diuersoria praebenda esse constituit, ipsorumque curam ut sacerdotes et aditui gererent, aded ut si quis eos incommodo vel iniuria afficiat, sacerdotalis, sacrosanctaque sit Iurisdictio. Etenim semper nobile fuit leges iuraque docere. C. Scipioni Nasicae, quae maxima praestaret iuris sapientia, tradit domum in sacra via quo facilius consuli posset, publico decreto datam. Cn. uero Flauium hominis libertini filium, quod de iuris actionibus ingenio sagaci composituisset, et in publicum edidisset honoris et praemij ergo, Senatorem, et primae tribus Aedilem Currule ac Tribununplebis creatum accepimus, pluribus etiam nobilissimis competitoribus, quorum patres Consules fuerant, praeteritis atque repulsis: aded uirtus praefloret atque praefulget, ut uerissimum sit Iuuenalis illud:

Nobilitas sola est, animum quae uirtutibus ornat.

Quin homini externo Hermodoro Ephesiorum exuli, sed ut Heraclytus ait, uirtutibus excellenti, quod leges quas e transmarina legislatione Decemuiri transcriberent, interpretaretur, statua publice in Comitio Romano dicata fuit, ad perpetuum uirtutis testimonium, inuitamentumque nouis hominibus ad laudem incumbendi. Iridemque causarum oratoribus et aduocatis tributa sunt legibus honoraria, qui uiuae uocis ac doctrinae uiribus saepe publicis atque priuatis in rebus lapsa erigunt, fatigataque reparant. honoraria uero dicta sunt id genus congiaria, quod tantus semper oratoriae facultati redditus honor sit, ut omnium hominum primo Gorgiae Leontino oratori, Empedoclis disci-

Qij

pulo statua non inaurata, sed aurea & solida in tēplo Delphico statueretur à Græcia. Romæ uero Numerianus princeps statuâ in bibliotheca publica statui sibi maluerit poni, Numeriano Oratori, quâ Cæsari. Lege porro Seruilia ius ciuitatis propositū fuit præmiū Oratori: Si quis ex fœderato populo, publico iudicio Senatorem Romanum reum peregisset. Ciues autem ipsis legibus ea de re prætextam togam, sententiæq; Prætoris ius, pro præmio consequerentur: quemadmodum T. Guttam, P. Popilium, aliosq; complureis constat affectos. Nec uero contemnenda cæterarum doctrinarum præmia: quid enim Reip. commodius physico Milesio, qui annonæ sterilitatem longe præuiderit? quid medico memorabilius? cum pestilentiâ Hyppocrates diu præcognorit, discipulosq; ad remedia circūquaq; præmiserit? Num Lacedæmonijs terræmotū philosophus Anaximander prædixit, monēs ut tecta, urbemq; relinquerent, & in agro excubarent? quod ut fecerunt, urbs tota statim corruit. Itaq; Medicis à ueteribus Imperatoribus ducenta quinquaginta sestertia, ut ait Plinius, annua mercede sunt constituta: sicut Rhetoribus, teste Suetonio, annua centena. Aliarū deniq; uirtutū colendarū honorandarūq; iura prodita sunt: semper enim fuit, ut ait Theognis, ἀρετῆς & uίης κείος, id est summū uirtutis decus, potissimū propter magna in Remp. merita: sicuti statuæ, triumphiq; honos exercituum ducibus decerni solitus, si una acie quatuor hostium milia cecidissent integro suo exercitu, nouiq; quippiam Reip. acquisiuisent. neq; enim amissa recepisse legibus sufficiebat. quū uero publice cui ponebatur statua, quinque pedes in basi quaqua uersus habebat, ubi ludis publicis qui eā meruisset, liberius eius, ac posteri staret. cūq; intra urbem sepellire XII. Tabularum lege uetitum esset, eius tamē qui triumphasset, sepulchrū intra urbē condere licebat, ut Lippareus scriptum reliquit. Idem quoque monumenti decus Tributum cæteris,

1. Lege Cornelia de senatuf. sol.

De priuileg. schol.

De profes. qui in urbe.

De stat. & imagi.

Sicut nem. pri. titul. uel uela reg.

cæteris, qui pro Repub. fortiter fecissent: ut si in legatione mortui essent, ut non solum ipsi, sed & posteri sepelirentur in foro. Domorum præterea triumphalium hostia foras in uiam aperiri De edifi. pri. indulgentum, quo perspectior fortium uirorum esset gloria. Atqui statuas Cæsariorum P. Scipionis & M. Popilij decreto sancitum fuit, nullas esse sinèdas, præter eas, quæ bene de Repub. meritis sententia publica constitutæ essent, cæteras omnes subuertendas ac demolliendas, quo illorum qui imperium ex minimo maximum reddidissent, exemplar quisque, ut Octavius Augustus dicebat, & sequentium ætatum principes à ciuibus exigerentur. Coronarum quoque præmia XII tabulis oblata sunt, ut qui patriæ muros primus scandens audentem irrupere hostem occiderit, corona donetur, quæ Muralis appellatur, cuiusmodi & triumphalis erat: unde quod in eam rem aurum deputaretur, coronarium est cognominatum. quiq; ciuem seruauerit, eodemq; tẽpore hostem peremerit, locumq; seruarit, ea donatur, quæ Ciuica nuncupatur: ut tamen ciuis seruatum se fateatur, aliàs testes nihil profunt, nec crescit honor Imperatore seruato, quoniam in quocumque ciue legumlatores summum esse uoluerunt. hanc coronam adepti, ludos ineunti, assurgi etiam à Senatu moris fuit, sed edictumq; ius in proximo senatui, uacatioque munerum publicorum ipsi, patriq; & auro paterno. Qui uero se seruatum fateretur, idem conseruatori ius debuit quod parenti, de quibus uberius Masurius Sabinus in libris iuris ciuilibus disseruit. Est & ius annulorum aureorum inter legum ornamenta repositum. Siquidem, ut ait L. Capito, nõ plus gestare quàm unum licuit, nec cuiquam nisi ingenuo, etiã si Carthaginensibus ius fuerit illorum ornatum pro expeditionum numero, in quibus militassent, accipere. Sed huic iuri tandẽ est forma principatu Tyberij constituta, cum C. Sulpitius Galba famam pænis popinaram aucuparetur. Etenim, ut Tranquillus memorat.

De auro corona.

De uacca publici mun.

de iure annu. aureo.

Q iij

De auest.
dignit.

De filijs offi-
cialium milita-
rium, qui in
bel.mo.

Octavius, deindeq; Tyberius seuerissimis edictis et gastulorum, cauponarumq; perfidiam coërcuerat, quod exceptos supprimerent: interdictumq; fuerat, ne quid cocti præter olera, leguminaque uenderetur in popinis, unde Galba conquestus est in Senatu, institores eius culpæ annulis defendi, cum summum equitum ornamentum annulus esset aureus. hac de causa sancitum est, ne cuius annulorum aureorum esset, nisi ingenuo ipsi, patriq; a uoq; paterno CCCC sestertia cæsus fuissent, legéque Iulia ius sedendi in quatuordecim ordinibus. Illud uero mirificentissimum Atheniensium fuit institutum in colenda fouendaq; uirtute, ut ut si quis oculis in bello priuatus fuisset, publice aleretur. Qui uero pro Repub. mortui essent, funere sepulchroque magnificentissimo publice in Ceramico decorarētur, ac nominatim quotannis apud populum funebri laudatione commendarentur, eorumque filij de publico alerentur, honestisque disciplinis instituerentur. Ita leges non solum uitiorum emendatrices, sed et uirtutum commendatrices esse debēt. Sed quoniam ex his in que ius diuidunt generibus, ueritas superest, eò deinceps transeamus.

παράλητα AD VERITATEM. Cap. IX.

c. iudicantem.
30. quest. 5.

VENTVM est ad supremam iuris coronidem Veritatem, quam Mutiani controuersiarum ac iudiciorum, que ex superioribus deducantur, arbitram ac disceptatricem, ideo ceu colophonem postposuerunt. Enimuero (ut in nomothesia tradit Plato) Si post cæteras legū partes iudicia superioribus dispositionibus cōuenientia reddantur, naturalis utique iurium constituendorū ordo seruabitur. Est autem ueritas iustitia pars, per quam iudicio curatur, ne quid aliter, quàm cōfirmatum sit, fiat, aut factū, aut futurum sit. Siquidem hoc iudiciorū est proprium, Eleuterio teste,

ste, cuncta plena disquisitione rimari, quousque ad ueritatē perueniatur. unde nuda inter eas quas tradūt iudicij comites, uelut luculenta indagatrix, iudicatrixque describitur à Poëta:

- Iustitiæ soror

Incorrupta fides, nudaque ueritas

Quando ullum inueniet parem?

Iudicialis igitur ueritatis uia, alia ordinaria, alia extraordinaria statuitur. Ordinaria sunt iudicia, quibus omnis legitima series obseruatur: ut est citatio, dilatio, actio atque similia, quæ legibus præstituuntur. Prætor urbanus, ait lex, duos lictores apud se habeto, isq; ad supremum solis occasum ius inter ciues dicito. De iudicijs.
 Cum in ius uoceris, ito. In comitio aut foro ante meridiē causam De ius uo-
 conjicito. Cū perorant, præsentés ambo sunt. Rem ubi págunt, De in ius uo-
can.
 oratione pangant. Si quis calumniatur, moretur, & frustretur, De calūniat.
 decumam litis multato. pœna enim sancitum est, si litē malitiose protelarct, aut fallaciter moneret. Ideo lege Acilia eo ipso die quo patroni causarum perorassent, sentētia ferenda fuit: adeoq; litium breuitas legislatoribus studio fuit, ut tres tātum ad perorandum horæ Pompeia lege darentur. De ordine iu-
dicior.
 Quamquam ob testiū, tabularumq; cognitionē comperendinatio lege à C. Glaucia lata fuerit indulta, id est iudicij in diem tertium post perorationem dilatio. Verum is ordo tandem iudicij mutatus est: ut Iulius Paulus scribit, ferēque à Claudij Neronis imperio præstans, illa facultas orādi euauit, qui primus eo maxime more in iurisdictione traditur usus, ut postulantibus nisi sequenti die ac per libellos responderet: eūque quā plurimū in cognoscendo morem tenuerit, ut continuis ueterum oratorum actionibus omissis, De libelli ob-
la.
 singulatim quæque per uices ageret. Quamobrem cum tot procrastinationibus ubiq; litium series antiquis iurisdictionis intercedere manentibus, nouisq; quotidie temporum tumultu suc-

- cedentibus magnopere creuisset, ut Tranquillus narrat, Vespasiana sorte delegit, per quos iudicia, quibus peragendis uix litigatorum ætas suffectura uidebatur, extra ordinem breuiter expedirentur: uetuitq; pluribus de eadem re legibus agi. Ita dicta extraordinaria iudicia, quæ summam extra ambagiosam dilationem, formularumq; solennitatem fiant. Sed cum omne iudiciū secundum allegata & probata fieri debeat, probationes quas & uerificationes dicunt, alias ἀπίχως, alias ἀπίχως esse sciendū est.
- De probatio.** ἀπίχως, id est inartificiales dicuntur, quæ citra aliud causidicorum, aut iudicum artificium à litigatoribus cum causa deferri solent: quibus planum id de quo lis agitur, faciant. itaq; solennes probationes ueteribus iurisperitis, ut ait Gellius, dictæ sunt, ut iusiurandum, tabulæ, testes, res iudicatæ, tormenta, rumores.
- De iusiuran.** Iusiurandi probatio maximum expepiendarum litiū est remedium. ait porro lex, Si negat, sacramento querito. Periurij pœna diuina exitium, humana dedecus esto. Sanctissimam nempe grauissimamq; pœna commendatam fidei iurandæ religionem, etiam inter ethnicos fuisse author est S. Cecilius: quoniam hoc commune inopiæ temporariæ subsidium sublatū iri præuiderent, si perfidijs impune ludificari liceret. Quapropter & Artaxerces Persarum imperator perfido linguam tribus perfodi clauis edixit: & L. Septimius Cæsar periurum fustibus cædi sanxit, eiq; superindici, περὶ πῶς uā ὀυρῖ, id est ne temere iurato. Probatur quoque ueri fides tabulis, quæ & instrumenta dicuntur: quod ijs iudicium ut plurimum instruat, si nō minus, multis signis aut testibus, quàm iure oporteat, obsignata sint. Instrumentorū autē alia publica, alia priuata sunt: ueluti Tullius philippica secunda, In publicis, inquit, actis nihil est lege grauius, in priuatis testamento. uerum iam testamentorum, uenditionum, cæterarumq; rerum priuatarū instrumenta publica inoleuit dici: quod his cōficiundis

ficiundis tabellionum publicorum auctoritatem fere interponamus. usum autem tabellionum primus M. Antonius instituit, quo iustius ac consultius hominum negotia peragantur, priuatâque modo nuncupantur, quæ à priuatis tantum conficiantur: ut accepti, expēsîq; tabulæ, aut nomina, syngraphæ, quibus sane minus res uerificatur, q̄ publicis: quoniã è syngrapha ius dici, lex quoq; Gabinia uetuerit. Testimoniorum itidem usus frequenter uerificus est, legibûsque diffinitus, ut ait Charisius. nempe ad numerum usque testium decem. ait enim prætor: Quãti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo, testibûsque duntaxat decem publice denunciandi potestatem faciam. Est autem testium fides, ut iuriconsultus monet, cautim examinanda, ut quid fictum, quid tempore allatum, quid spe, metuue deprauatum, quid odio uel amore ductum: ex ore, uultu, uoce, fonteque iudex circumspectat. Rerum pariter iudicatarum uis plerunque fidem ueri facit, cum similibus in causis præiudicia reperiuntur, tum uero plurimum habent momēti, cum de eadem causa, uel inter easdem partes, aut apud eosdem iudices fuerit pronūciatum. nam diuersorum iudiciorum diuersæ multæ comperiuntur sententiæ: ut si queratur an illatim à magistratu uim repellere liceat. C. Marius Arnucium absoluit, quòd Tribunū uim sibi inferentem interemisset. C. Nero Philodamum condemnauit, quòd Cornelium Prætoris lictorem uim sibi afferentem occidisset. Cum uero diuersæ fuerint causæ, nihil agit exemplum, litem quòd lite resoluit. Tormentorū quæstionibus etiam ueritatē erui, doloreq; fatigari homines, ut quicquid sciant, fateantur, institutū est. Sed cum periculosa hæc sit, ait Vlpianus, inuestigatio, ueritatēque sæpiuscule fallat, nõ cuius confessioni fides habenda. quidã enim tanta sunt impatiētia, ut quidq; fingere ac mentiri malint, q̄ crucibilem equulei punctum sentire, ut M. Agrÿ argētarij seruus

De tabellion.
De tabularijs
scribis &c.

De testib. l. i.
§. i.

De re. iudic.

No. in. l. uim.
de iust. & iu.

Quib. res iudic.
non noc.

De quæst.

l. §. impubes.
de senat. conf.
Syllan.

R

Alexandri Fannij seruum occidisse, tortus constat assueverunt, ita supplicio affectus est: paruo deinde tempore Alexander domum reuersus est. Alios tanta uideas duritia, ut ab eis nullo possit angore ueritas extorqueri: quæadmodum ut uiros sileam, Læna mulier Atheniensis Aristonis familiarissima, linguam mordicus amputatam in faciem tortoris sciantis expuere, mortemque in tormentis perpeti maluit, quam conscios cõiurationis indicare. Rumoribus famæque probatio nõquam præstat, ut Saluius ac Domitius inquirunt, cum publicus ciuitatis consensus euidenti iudicio quid cõfirmat, ut Barbarium Philippum probabile sit ingenuum esse, quem præturam gerere uulgatum sit: & manifestarium Cn. Sergium ætatis esse legitimæ, quem publicorum uentigalium redemptorem esse notorium sit. at si qui susurris scurrarum aut maleuolorum rumusculi dissipentur, omni prorsus fide carent. quapropter Fabius ultimum esse famæ locum monet, ubi ueritatis fit dimicatio. Est enim fama, ut Maro testatur, tam si-

De præsump. Et prauique tenax, quàm nuncia ueri. Ἐπιχειροί, id est artificiales probationes & uerificationes sunt, quæ præsumptiones & argumenta uocantur, cum rebus ad fidem faciendam appositis, ueritas est inuestiganda: solemni enim probationum facultate sublata, iudex penitus de ueritate cognoscere debet, ut legislator Antoninus ait, quæ argumentis etiam inuestigetur. Quapropter Q. Labeo non abs re legali πικρῶν libros, id est uerisimilium, eorumque annotationes Iulius Paulus composuit. Iudex enim bonus esse nemo potest, ut ait Tullius, qui suspitione certa ad ueritatem eruendam non moueatur. ideoque iustitiæ, iudiciorumque perspicacitatem, Aegyptiorum hieroglyphica per oculos denotarunt, quod ille uersus significat:

Ἔστι δίκης ὁφθαλμὸς ὃς τὰ πᾶσι ὁρᾷ.

Oculus est iustitiæ qui ubique prospicit.

Fi. Davōi igitur seu uerisimiliū, septē à Tryphonio describuntur l. aut facta. de pæn.
 elemēta, persona, causa, locus, tēpus, qualitas, quātitas et euetus.
 A personis uerisimilitudo sumitur, consideratis cuiusq; moribus corporis ac fortunæ habitu. Si mater est, filiū cupit incolumē. ita puerū inter matres Salomō diiudicauit. Si pater familias idustrius, incredibile soluisse indebitū: si defes, rudis, miles, minor, uerisimilius. ideo qui cœpit, debitū fuisse probare debet. A causis uerisimile colligitur, ab ira, inimicitis, metu, cupiditate, similibusq; c. afferte. de presump. l. cū de indebito. de proba.
 nemo enim sine causa, sine spe, sine emolumento ad maleficiū conatur accedere. unde illud *retrūor* Cassianū, cui bono fuerit. A loco, ueri quēdā imago suscipitur, ex omni natura loci, ut à lōginquo uel propinquo, celebri uel solitario, ad negotiū administrandum opportuno uel nō apto. An sit uerisimile Næuianos ab urbe Rom. ad Sebusianos in Galliā biduo iuisse, ut Quintiū Prætoris auctoritate deiecerint possessione, cū septingenta milia intersint? c. quosdam. de presump.
 A tēpore uerisimilitudinis argumentū sumitur considerata tēporis cōmoditate, idoneisq; momētis, ut luce uel tenebris, bello uel pace. Hinc P. Clodius Lanuino dictatori insidiatus arguitur, q̄ expeditus noctu obseruata lanuina festiuitate uia obfedisset. c. mādata. c. illud. eo.
 A qualitate probabilis suspicio ducēda, cum quale sit factū dīquiritur, ut C. Seius lāguescēs, à seruo suo potionē cœpit: cū partē bibisset, questus est uenenū sibi datū: seruus quod reliquū erat hausit. hero defūcto reus fit, īspiciēdū morbo perierit, an ueneno: fueritne uis aut diuturnitas morbi, macies, pallor, an cruditas, uel casus repētinus, tumor, pedor, cutisq; liuida. A quātitate ueritatē cōiicimus, ut plures & paratiores uerisimile sit aggressores fuisse, pauciores uero defesores. neq; enim Hercules, ueteri paræmia, cōtra duos. Ab euetu, uerisimilitudo fit īprudentiæ & cōsiliij. Consiliij suspitio queritur ex his quæ clam palāmue persuasione ante uel post negotiū facta sunt: nō ope cōsiliouē tuo furtū factū De presump. c. literis. s. interdum. de furt.

*l. 2. si quis cau res aut scandenda fenestra: si inuenta domi munera, codicilli, trepidatio. Imprudentiæ casus præsumitur necessitate, fortuna, & permotione. Necessitate, ut A. Albinus circumuentus, cū fugere non posset, impedimentis relictis, exercitū sub hasta eduxit: reus, necessitatem allegat. Fortuna, cum tonsor à lusoribus iniecta in manum pila, cuidā gulam præcidit. quum Tydeus ferā uenando, fratrem confodit. Permotione, quum Aelius Priscus, qui infanus erat, matrem occidit. Si Theon Tithoreus somniās quē uerberauit, qui dormiens deambulet. Cum uxor iracundiæ calore discesserit, mōxque reuersa contēdat non esse diuortium. Quibus coniecturis & argumentis ueritatem undique conquirere ac depromere, sapientis & ingeniosi iudicis est: ut enim bonus est medicus qui plures tractarit egrotos, ait Plato, ita bonus iudex qui plures uersarit animos. non enim magna laus est iudicis secundum testes ac tabulas iudicare, uerum quæ signis, quæ credibilibus rebus, argumētis ac præsumptionibus cognosci possint subodorari, circumspicere, perscrutari, in aprium proferre: hoc opus, hoc decus est. His sex generibus, quasi iuris fontibus omnē legum syluam subiectam, circuncisamque Mutiani reliquerunt. Hinc Q. Mutium magistrum imitando, Cicero Sexto ad Atticum libro breuem *δραϊορῶν* iuris edicendi se proposuisse testatur. Q. Scaeuolam equidem dicere solitum ferunt, nullius artis faciliorem sibi uideri cognitionem, quàm iuris, & si plerisq; diuersum uideatur: quoniā qui huic præfuerūt doctrinæ, quo plura & difficiliora scire uiderentur, id quod positū & in uno genere breuiq; descriptione, in infinita minutatim dispartiātur: quo quid publicæ disciplinæ pernitiosius? quid ad miseram *ὀψυμαθίαν*, id est tardi discentiā pronius? Arcefilā Pytaneum philosophum uere dicere solitū ferūt: quemadmodū ubi q̄ multa pharmaca, multiq; sunt*

Op̄symathia unde.

sunt medici, ibi quã plures uersari morbos, quòd pharmacorũ fiducia nemo pertimescat intemperatiã: ita ubi quã pluria iura, legesque discantur, ibi teterrimam iniustitiam grassari: quòd tot cautionum, conditionum, laqueorumq; mæandris fraudulentiora nutriantur ingenia. hæc igitur sat multa.

De δικαιολογία siue legalium quæstionum
constitutione. Cap. X.

CIVIS.

EGO VERO Palatine, quid artis de tanta consultorum
causidicorumq; dissertatione, tamq; multi iuga legalium quæstio-
num opinatione statueres, expectabam. quid. n. alea iudiciorum
incertius? quid hoc scholarum puluere perturbatius? quid ἀπλη-
κώτερον? testatur hoc in Pythicis Pindarus, cum ait, In mari na-
ues fortuna reguntur, ac terra bella uehementia, καὶ ῥογὶ βελα-
φώρα, idest fora consultatoria. Ipsum quidem Q. Scæuolam quẽ
tu tãquã oraculum Pythicum prædicas, cum apud Centumuiros
pro Coponio causam ageret, etsi multorum iuriconsultorum au-
thoritate fretum, non obtinuisse, compertum est: quin etiam de
multis illius scriptorum capitibus reprehensis, Seruius Sulpitius
librum posteritati reliquit, ut Gellius, Vlpianusque retulerunt. l. qui penum
de pen. leg.
quẽadmodum et tuus ille κερφαῖος Iulius Paulus ingenue fate-
tur, se cum apud Iudicem fideicommissarium pro muliere quadã
diceret, causa cecidisse. atque tuus Phœnix Domitius in pluribus l. quæsitum pa
rag. cum uir.
de leg. 3.
quæstionibus, tum in illa, num Ausfidius, aliusue cæcus officio iu-
dicandi fungi possit: à qua, quod aiunt, hæsitauit. ut P. Scæuolam, l. 1. parag. ca-
sum de postu-
lan.
M. Manilium, Brutum, Trebatium, aliosque mittamus innume-
ros, quos antiquitas huius professionis principes appellauit: quo-
rum sententias passim inter se pugnantes legere licet. quòd illa

apud Comicum aduocatorum consultatio plane risit:

Quod te (ait unus) absente hic filius

Egit, restitui in integrum æquum est & bonum. Tum alter,

Mihi non uidetur, quod sit factum legibus,

Rescindi posse. Quid tertius?

Ego amplius deliberandum censeo, Res magna est.

O pudendam inertiam, ne dicam ignauiam. Nec mirum si Demipho dicat, incertior sum multo quam dudum. quum igitur omnia quæ à iurisconsultis tractentur, dubia, cæca, incertaque sint, ars uero nisi quæ cognitis & nunquam fallentibus rebus contineatur nulla sit, hic uide ne *αλοπεχίμα* tuum desinat.

AVLICVS. Atqui memento candidè ciuis, te cum non rectè aliquid eos statuere qui consulantur dicis, de hominibus imperitis, non de ipsa iuris arte detrabere. Quum enim legibus *latis naturaliter euenire soleat, quod & Sex Pomponius admodum* *Parag. his lea* *gibus latis. de* *orig. iu.* *nuit, ut illarum interpretatio desyderet prudentum auctoritatem, necessariamque fori disputationem, quam Rutilius ac Fabius Græcique omnes δικαιολογίαι uocarunt, hanc nos quidem artem in iure putamus esse, non illam quidem extrinsecam, quæ in nudo institutorum textu artificiose tradendo digerendoque consistat: quam uero Græci dicunt, quam supra satis attigisse uidemur. sed alteram quandam quam intrinsecam Varro uocat, quæ ex proposita legum & institutorum dispositione disquisitionem quandam practicam & explicatricem quæstiunculis accitis, exemplis ac rationibus demonstrat, quæque forum, scholâsque uehementer exerceat, quam ἀνοιαν Græci dicunt. Cuius equidem artis finem asserat esse Tullius iustæ ciuium in causis æqualitatis conseruationem. Ab ipsa igitur δικαιολογία ueteres *status iuridicialis.* *statum δικαιολογικόν, idest iuridicalem posuerunt. in quo quid iuris ex lege ciuili, more & æquitate sit, à iurisconsultis con-* *syderetur.**

hyderetur. at dubitas artem esse, quia sit aliquando contra iudicatum quàm iurisconsulti interpretentur. primum hic quæro recte an perperam? Si recte, id plane ius fuit, quod iudicatum est: sin aliter, non dubium est iudices potius esse uituperandos: sin de iure uario iudicatum est, non potius contra consultricem istam iuris artem statuunt, quàm eorum confirmant auctoritatem, qui eam in partem senserant: non autem omnes per omnia, sed certi per certa, uel meliores, uel deteriores, ut etiam Iustinianus testis est, inueniuntur. Atque adeò alium fortassis ipso Scauola confitemur alia in re exercitatioem, quem accepimus perlubenter consultores suos cum de iure prædatorio consulere retur, ad A. Cascellium & P. Furium condiscipulos suos reijcere solitum, quos in ea iuris parte assidue uersatos, usuque artem uincere sciebat. quemadmodum sapientissimi cuiusque artis professores faciunt, à quibus & propria studia uerecunde, & aliena callidè æstimantur. quam fidem & in suo cuiq; deferendo ingenuitatem, utinam omnes iurisconsulti, iudicésque præstarent. decori munerisq; sui meminissent: quæadmodum L. Cincius Halymetus Senator clarissimus libris illis suis de officio iurisconsulti tantopere commendauit, idque obseruarent Horatianum,

*l. i. §. cumque
hec materia
de uete. iu.*

*L. Cincius de
officio iuriscō-
sulti.*

Quod sit conscripti, quod Iudicis officium, & quæ Partes. Quod enim ijs uitio uertis, maximam duco gloriam: ut non nunquã amplius deliberandum pronunciet. quid enim est consiliũ quã matura deliberatio? Equidẽ uereor quod Plinius queritur ut dignitates dũ indagare uera piget, ignoratiæ pudore mētiri nõ pigeat. haud alio fidei promiore lapsu, q̃ ubi falsæ rei grauis author existit, & iudicio genus iniuriæ cõfirmatur. Verũ ad dicælogiã redeamus. Huius igitur statũ nõ iurisconsulti modo, sed etiã nobilis Platonius Hermagoras & Possidonius stoicus, aliq; permul-
ti philosophi i duas distinxere quæstiones, unã facti, alterã iuris.

*Quæstio iuris
aut facti.*

Quæstio facti uocatur, in qua de ipso negotio factóq; extra scripti perplexitatem quæritur, sed an sit, & quale sit, ipsius naturæ cõtemplatione constat. Itaque ad Oratores eæ quæstiunculæ sunt ut potissimum referendæ, qui coniecturis, qualitatibus, finitionibusque factum uel non factum suadeant. unde Gallus Aquilius cum ad eum tale quid referebatur, ut de facto quæreretur, ad Ciceronem inquebat: nihil hæc ad ius. quod quidem & nostri legum authores illis facile concessere. Iuris autem quæstionem ζήτησις νομικῆν appellarunt, quæ ex uerbis, alijsue rebus quæ scripto peraguntur, proficiscatur. Omnis uero lex quæstionem ac litem habet, aut propter se ipsam, aut propter alteram. Propter seipsam, quum ex mente, uerbisque dissidium oriri, uel quid ambiguum fieri uidetur propter alteram, cum ex legibus contrarijs, uel collectiua legis similis ratiocinatione nascitur controuersia. Itaque legalium quæstionum status quatuor habentur, quibus explicatis, uel ad unguem perfectam teneas iuris artem, magis magnam sane atque uberem, quàm difficilem & obscuram.

l. cum quem
de iudic.

De statu legali εἶδος, καὶ διαφοράς. Cap. XI.

QUÆSTIONES ex eadem legè scripturæue nascuntur duæ, una quæ à Domitio εἶδος καὶ διαφοράς nominatur, idest dicti & uoluntatis. altera uero ambiguitatis. Statum dicti & uoluntatis litigiosum instituemus, quoties ex uerbis & mente legis pacti testamenti aut alterius scripti nascitur controuersia. est autem dictum, ut ipse Domitius diffinit, quod uerbo tenus pronunciatum est, nudoq; sermone fungitur. diancæa uero mentis est ac uoluntatis intentio ex dicti causis inferenda. Omnem huius status rationem facilius consequetur, qui intuitus fuerit quæ sit lex quæ litem faciat, idest qua consultatio iudiciumq; sit constitutum. est enim lege ius, quod in eo scripto quod populo expositum est,

ut

l. fraus de legib.

l. sciendum de Aedil. ed.

ut obseruet continetur. *græ* igitur duplex consideratur, obscurū aut manifestum. ex obscuro disceptatio accidit, cum in lege uel alia uoce scriptoꝛe inest obscuritas aliqua in qua uterque litigā-
tium interpretationem suam confirmat, aut aduersarij subuertit.

Ita si de interpretatione legis quæritur, primo, ut Paulus Lu-
lius ait, inspiciendum est quo iure ciuitas retro in eisdem casi-
bus usa sit. Est enim, ut Sulpitius Apollinaris dicebat, Consue-
tudo cum omnium domina rerum, tum maxime uerborum: cum

l. Si de inter-
pretatione de
leg.

non propriæ tantum dictionum significationes usu longiore mu-
tentur, sed legum iussa tacito consensu etiam obliterentur. Ati-
nia lex ait: Quod subreptū erit, eius rei æterna authoritas esto.

M. Manilius Brutusque dubitarunt, quæsieruntque num in an-
teacta furta nedum postfacta lex referatur, quoniam hoc uer-
bum erit non solum futurum, sed etiam præteritum tempus si-
gnificat. Attamen quoniam in lege Voconia testamentaria in

l. uerbum erit
de uerb. sig.

Cornelia de Falsis, in Fuffijs, ac Furijs, cæterisque legibus, ita
ciuitas usa fuerat, ut ius tantum statueretur, quo post eas popu-
lus uteretur: nec in iudicium ante facta uocarentur, Scauola,
Trebatiusque sensere: subreptum erit ad futura tantum referri.

Itaque operæ pretium erit quod Satyricus monet:

Vt monitus caueas ne forte negoti

Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum.

Nimirum cum in istiusmodi obscuritatibus consuetudo ciuilibis,
usus, ceu optima legū interpretis sit attendenda, omnem ciuitatis
morē, publicamq; disciplinā familiariter nosse oportet, si quis le-
gum scientiā profiteri cupiat. Itaq; si de lege illa Pisana, e nomo-
thesia Platonis recepta quæratur. Nuptijs coniuue præter X. ne
finito. cū pater & filius uxore eodē die ducerent, & XX. conui-

no. l. 2. de pri-
uat. delict.

uas adhibuerunt, tametsi utrumlibet defendi possit, & duas esse
nuptias & unum fuisse cōuiuuium. quoniā tamē in XII. Tabu-

1. si ita uulne-
 ratus para. fi.
 ad le. Aquil.

ita utimur.

1. Labeo de su-
 pell. leg.

1. mela parag.
 fi. de alim. &
 cib.

1. cum de latio-
 nis. de fun. in-
 struc.
 1. parag. si is
 de exercito.

lis lex, Furi manifesto, pœna quadruplum esto. sic accipi consue-
 uit, duobus trabem surripientibus, quam singuli tollere non pote-
 rant, cum ab utroq; trabes quatuor petuntur, illi binas offerunt,
 ut singuli teneantur in solidum, innumerabilibusque legum alia-
 rum exemplis ista recepta sit interpretatio, sequenda uenit con-
 suetudo. unde iurisperitorum illa phrasis inualuit: ita utimur.
 Eademque ratione, Si testamento supellex legetur, ac quid ue-
 niat supellectilis appellatione quaeratur, Seruius quidem Sul-
 pitius ab etymologia illud interpretatur contineri, quæ quon-
 dam sub pellibus utenda locari solerent. itaque & si testator ea
 de quibus non dubitetur, quin alio sint in genere, ut puta escariū
 aureum supellectili suæ solitus sit adscribere, non ideo supel-
 lectilis appellatione contineri: non enim ex opinionibus singulo-
 rum, sed ex communi usu & ciuitatis consuetudine uoces intel-
 ligendas esse. Quin ipsius gentis ac populi consuetudinem ita
 spectandam monent, ut alimentis legatis si in regione ubi aqua
 ueneat, ut Aegypto imbrium ac fontium experti, ubi necessum est
 Nili fluēta in specubus domi subsidere, adeo limosa sunt ac turbi-
 da, ut multos morbos efficiant, ni paulatim temporis spacio li-
 quescant, ibi equidē aqua soluenda erit ex usu loci ac regionis:
 Quē penes arbitrium & ius & norma loquendi, ut Flaccus ait.

S E C V N D O, dictum legis obscurum si ex communi con-
 suetudine percipi nequeat, propria uerborum significatione decla-
 ratur: cui in dubio seruiendum est, ut ait Ulpianus. ideo enim
 inuenta fuere nomina, ut demonstrant dicētis uoluntatem, ut ait
 Tubero, quod uero certius uoluntatis suæ testimoniū relinquere
 quis potuit, quàm quod ipse magna cura atq; diligentia scripsit
 aut pronūciauit. Est autem uerborum significatio perspicua dif-
 finitione, quæ nihil est aliud quā oratio perfecte per resolutionē
 enunciata: Ista igitur ratione cognoscemus quid Cretio, quid bo-
 norum

norum possessio, quid mancipatio, quid stipulatio, fideiussio, cæte
 ræq; difficiliore ad ius pertinentes significationes. Aptanda er
 go erit, ut monet Iuriconsultus, congrua singulis uerbis inter
 pretatio, quæ Græcis $\pi\acute{o}\delta\alpha\varsigma$ appellatur. Censoria Lex ait,
 Pro seruis quos usu suo quis domum ducat, portorium ne dato.
 dubitatum est quid sit domum ducere, num etiam in plures pro
 uincias in quibus domicilium habeat, an ubi sit assiduus, maio
 rémque facultatum partem habeat, & in censum referatur:
 tum quid suo usu, num etiam qui ad agrum colendum, an qui
 ad eius corpus tantum tuendum sint destinati, dein, quid por
 torium. num uicesima, ut mercium, cum homines appellatione
 mercium non contineantur. Ita diffiniendo cuiusque dicti signi
 ficatio proprietâsque colligetur. Et ita Prætoris explicatur edi
 ctum. Qui fraudationis causa latitarit, cui hæres non exta
 bit, si uiri boni arbitrato non defendatur, eius bona possideri,
 uendiq; iubebo. quæsitum & controuersum coram Gallo Aqu
 lio quid sit latitare, num turpis occultatio sui, ut Tullius pro
 Quintio interpretatur: quid fraudationis causa, num ludifican
 dorum creditorum causa: quid defendi, num iudicium accipere
 per se uel per alium, sed cū satisfatione. itaque cum de dicti ob
 scuritate controuertetur, non aliter à ui, proprietatêque uerbo
 rum recedendum est, quàm si res sensusq; repugnent. Tametsi
 cum uerba secundum propriam significationem accipi non pos
 sunt, metaphoricos interpretanda erunt. Sicut in XII. Ta
 bulis, pedem struit, pro fugit, interpretatur Seruius Sulpitius.
 & plerumque confuse, quodq; $\kappa\alpha\tau\alpha\chi\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ dicunt. uoces intel
 liguntur, ut in iure Prædicatorio uia & iter diuersa sunt. nam iter
 est ius eundi hominis non agendi iumentum. uia autem est ius
 eundi & agendi iumentum. Si tamen uia tam angustî loci con
 cessa sit facta demonstratone, ut iumentum duci non possit,

l. item ueniunt
 parag. præter
 de petitiio. h. e.

l. in lege de
 uerb. sign.

l. fulcinius pa
 agr. quid sit
 latitare. quib.
 cau. in pos. ea.

l. recte defendi
 de iudic.

l. nõ aliter de
 legat. 3.

l. si tam angu
 sti de seruit.

impropria & per κατάχρησιν intelligendum est seruitutem itineris constitutam magis quam uiae. Itidemque domum tibi uedo, ut aliam reficias: hic quidem nulla est uenditio, quia non pretium numeratum intercedit. uerum quo actus ualeat, potius quam pereat, uenditio istaec in actionem quod interest, conuertitur: sicque per

l. Plautius de ἀκυρολογίας uerba transferuntur, salua tamen ratione recti sermone & arg. nis. Sic si tibi pecuniam dono, ut eam mihi mutues: proprie nec est mutuum, nec donatio. non donatio, quia non ita datur ut omnino

l. si tibi de re cred.

penes accipientem maneat: non mutuum, quia exoluendi causa magis quam alterius obligandi. sed haec ob uerborum subtilitatem. aequius tamen est utrumque consistere: non enim ex uerbis res, sed ex rebus inquirenda sunt uerba, ut dicebat Myson unus ex septem sophis. neque uerborum causa res geruntur, sed ob res ipsas uerba fiunt. unde Tullius apud recuperatores non ex uerbis ius perdere, sed uerba consilijs & uoluntatibus hominum seruire debere trahit, ut mentis fenestras potius aperiatur quam referent. Postremo ἔσβη, obscurum, si nec ex

l. in obscuris de reg. iur.

communi usu, nec finitione, nec metaphora queat explicari: uerisimilium adhibenda est ratio, cum ex praecedentibus ac sequentibus, tum ex ipso materiei scopo, ut XII Tabulae sanciant: Ne lessum funeris ergo habeto. hoc S. Aelius Catus & L. Acilius qui primus a populo sapiens ob egregiam iuris intelligentiam est appellatus, se non intelligere professi sunt, sed suspicari aliquod esse uestimenti lugubris genus. at C. Laelius fictitium nomen eiulationem lugubrem esse putauit: inter tam uaria quid aliud quam uerisimilium seligendum. Quum autem de lamentis minuendis lex ante dixisset: Ne genas carpito. quod est ipa tieter dolentis, & sese discutiatis, magis de eiulatione, quam de ueste dictum uidetur: quoniam id Solonis legibus illis XII. Tabularum

l. Quintus Mutius de reg. iur.

tantum matricibus uetitum erat, ut refert Plutarchus, ne lamentationes se cedentium, & quae luctum prouocarent, eiulationes in alieno funere essent. at si scripta intelligi non possint, perinde sunt ac si scripta

non

nō essent. EX MANIFESTO dicto iuris disceptatio nascitur, quā manifestū quidē p̄tor est uerū, ex quodā uoluntatis discursu apparct aliud quod legis cōstitutor uoluerit. Quocirca nunquam tantū uerborū interpretatio ualere debet, ait legislator, ut potior sensu existat: alioquin dicebat Scaeuola, captiosum populo esset interpretatio, ne disertorum scripta dictāue simplicia peruertere. Tribus itaq; modis uoluntas contra scriptum, dictūue discernitur. Primo cum ex ipso patet id dictum, ita semper & absolute seruari non posse, ut in senatuscōsulto Syllano. Serui qui sub eodem tecto in domino periclitanti auxiliētur, torquentur. quid si cæcus, infans, surdus, ualetudinarius, aliāsue prohibitus? num sanctio perpetua sit? quid si duos dominos habens aggressuram patiētes, & uni cum ferret opem, omnibus simul non potuerit? num excusetur, quem M. Cato non libertate solū, sed omnibus præmijs dignissimū prædicauit, qui domini caput defenderit? quod enim præmium satis dignum tam fideli seruo, propter quem uiuas? Sic perperam ephori laconicam legē interpretati sunt, quæ ueteraret inire prælium ante plenilunium. cum in Marathonem irruerunt Persæ, atq; Pharisei sabbathariam legem obsessis à Pompeio Hierosolymis supersticiosius obseruarunt, cum potius armis patria esset protegēda, quàm cunctandum atque torpendum: nimirum leges ad utilitatem publicam restringendæ ueniunt. est enim legum mens Reipub. σωδύνη, id est compositio & conseruatio. Quocirca Lysia dictum considerandum est, unanimum esse debere iudicem & legislatorem, ut quo animo, qua de causa, quo consilio legum sanctor præscripserit, eo iudex interpretetur ac constituat. Secundo, questio iuris ex manifesto dirimitur, æquitatis coniectu. est autem æquitas iudicis iuris quædam moderatio, cum uerba præfractiora, aut generaliora sunt, q̄ ut absolute in omnibus ualere debeāt. ut

l. 1. et 3. de lib. præter. uel exh.

l. 1. §. fi. l. 3. §. 1. de senat. cōs. Syllan.

quib. ex caus. ser. p. prem. lib.

l. 2. de legib.

in omnibus. de reg. iur.

in lege Censoria. Agri deorum immortalium immunes sunt. Agitata fuit in Bœotia quæstio, cum publicani præfractius interpretarentur, immortales censendos nullos esse, qui aliquando mortales fuissent: ne Hercules aliorumque diuorum qui homines fuissent, lucos, agrosque relinquerent immunes. Sed non oportere ius calumniari conclamant iurisconsulti, neque uerba eius captare, sed qua mēte quid dicatur animaduertere. Sic Thracæ cum centum & XXX dierum inducias cum Thebanis pacti essent, noctuque popularentur agros, quod inducias dierum esse non noctium uersutius interpretaretur, manifeste iniusti fuere. & in lege, Agnatione, Posthumi præteriti testamentum ruptum esto. quid natus ac mortuus est uiuo testatore? scrupulosa quidem iuris subtilitate rupta sunt tabulae: at benigniore quodam æquitatis uoto, rationisque dulcore testamentum recoualescit, quasi illo pro non nato habito. Itaque summum ius, quod Aristoteles ἀκεχοδικίον. i. emunctius, & ad uiuum pressius nominat, summa dicitur iniuria: atque ut L. Moderatus dicebat, summa crux. quapropter Menander ait:

καλὸν οἱ νόμοι σφοδραῖσι, ὅσ' ὄρωι τὰς νόμους

Δίατ ἀκεχῶς συκοφαντὸς φαίνεται. id est perpulchre quidem leges sunt: at qui adeo exacte has intuetur, calumniator uideri potest, quoniam & qui plus satis emungit, sanguinem elicere solet.

Glo. l. mancipia. de ser. fug. l. toties. de dam. infec.

Tertio dianæa ex manifesto discernitur, cum uerbum in lege quoddam est, quædam uocis qualitas, per quam probetur aliud legis authorem sensisse, quam ex uerbis controuertatur. Lex XII tab. Si uia sit immunita, qua uoles iumentum agito. quid si Romæ Appia uia non strata sit, num per agrum Sebusianum in Gallia iumentum agere ius sit? minime. hic enim immunita uia satis significatum uidetur, de uia agro proxima, per quam transire impediatis. & cui non congruunt legis aut conuentionis uerba, deficit legis dispositio. Legem Pompeia distinctum, qui parentem, cognatum,

hos accusare. S. omnibus. de accus.

tum,

tum, patronumve occiderit, ea poena tenetur, quae Cornelia de sicarijs est constituta. hic quia est uerbum in lege, patronum, quod in seruos quantum ad haec uerba pertinet, non cadit: nec poena legis quadrabit. eademque ratione priuatorum conuentiones, dictaque cum ea qualitate qua fuerunt enunciata, sunt intelligenda. His fere modis scripti, uoluntatisque controuersia resoluitur. cuius constitutio si alijs qualitatibus, negotiorumque circumstantijs coadiuuabitur, expedita erit potissima iurisprudentiae pars.

De statu iuris ex amphibolia.

Cap. XII.

ALTERA δικαιολογίας ex lege species est ambiguitas, tractatus sane perplexus, ac istis legum uatibus ad oracula, responsaque; iurisprudentiae cognoscenda perneccessarius. adeo ut Salsius Iulianus, qui iuris digerie tot seculis praescripsit, singulare de iuris ambiguitatibus librum uelut unice legum professioni commodissimum conscribendum putarit, et quidem Chrysippus, omnesque Pyrronici, alijque; multi philosophi, qui ἀμφιβολοὶ quasi in omnibus ambigentes inde dicti fuerunt, nullum esse uerbum prodiderunt, quod non plura significare possit. Sed nihil inter homines quidem adeo est indubitatum (ut legislator ait) quin si pensculatius mentem adhibeas, dubitationem aliquam recipiat, tametsi unum quiddam iustissimum ac uerissimillimum sit. Sed cum multi sint, uelut ex professorum sequaces et studiosi, quos Graeci ἀλλοτρίως καὶ ἀλόδικως, maiores nostri uero Tricones uocauerunt, quasi litiu et controuersiarum exsufflatores, qui uel nodum in scirpo quaerant, quid est quod non in dubium reuocetur? quae uox de qua non ambigi atque disceptari possit? nam ut omittam infinitas quae communes uocantur dictiones, ualetudinem, dolum, aliasque substitutionum hereditariarum uoces, quae communes nuncupantur, quod est quod mutata pronuntiatione, non idem uerbum affirmet, irrideat, admiretur, exprobet, indignetur,

Aporitici
Philosophi.

Paragr. 1. de
instr. cau. in
auth.

l. 1. de dolo. l.
qui uenenum.
de uerb. sign.

indicet, eleuet, interroget? nec immerito quidem Flaccus hanc iurisperudentiæ uim ostentans ait,

Ius anceps noui, causas defendere possum.

Est igitur iuris ἀμείβολον seu ambiguum, cū in lege aliōue scripto unde ius quaeratur, uerbum est aliquod, quod multiplicē sensum accipiat. id accidit, uel in singulis uocibus uel coniunctis. Ex

l. 2. paragr. si
quid uero am
biguū. de ue-
te. iu.

singulis ambigitur: Primo scriptione, ut ex notulis illis forēsibus quas iuris interpunctiones antiqui nominarunt, quales ex lege XII tabularū, Qui iniuriam alteri faxit, V. Q. A. L. C. E. quod significet, Viginti quinque asses legitime cōdemnatus esto. etsi per aliam quandam ἀπορίαν in alias dictiones contorqueri possit, uelut in iure pōtificio L. N. ferias, quasi luces nefastas describebant: cum tamen apud iudices iisdem literis, N. L. interlocutio, non liquet, designaretur. Sic P. Rutilium Rufum celebrem iuriconsultum cum ambitus accusaret Aemilius Scaurus, repulsam passus, cum Cōsul Rutilius factus esset, ex illius tabulis. A. F. P. R. actor interpretabatur, actū fide Publii Rutilij.

l. uni. paragr.
si. de emē. co.

Gl. I. quoties.
de uerb. obli.
l. ambigua.
de legib.

Defensor autem, ante factum post relatam exponebat. qua in re status iuridicialis ex amphibolia fuit. meritoq; dictionū illa breuicula, tanquam litigiosa syllabarum aucupia fuisse damnata: quæ tamen si accidant, uoluntatis coniectura ex usu scribendi, similibusq; suspicionis rationibus explicanda erunt. Secūdo quæstio ambiguitatis ex singulis nascitur dictionibus, per æquiuocationem, quum homonyma dictio proponitur, quæ uoce pluribus communis sit, non significatione. ut si quis taurum promittat, utrum enim quadrupedem, an hominem, an radicem, an mōtem, an auem, an signum caeleste designare uoluerit, ambigi potest. cum tot rebus tauri dictio cōueniat. Quocirca ut Celsus includit, in ambigua uoce legis, alteriusue dicti, ea potius est accipiēda significatio, quæ uitio caret: ne absurdus, ne peregrinus, ne

uñius

minus æquus, aut insolitus inducatur intellectus. tū uero quoniā
 (ut Theophrastus ait) iura cōstitui oportet in his quæ ἢ παρὰ λόγῳ, id est l. antiqui. de
 petit. hære. accidunt, id est q̄ plurimum: non in his quæ ἐκ παρὰ λόγῳ, id est
 præter opinatum: quod enim admodū raro contingit, contemnere
 solent legislatores. Tertio, in uocibus uniuersalibus ac generali-
 bus ambiguitas accidit: ut si quis promittat animal, & uelit in-
 terpretari se muscam debere: aut si fundum spondeat, & glebulā
 intelligendum contendat. Quocirca concludunt iuriconsulti, in No. l. quoties
 in stipulatio-
 nib. amb. de
 uerb. oblig. generibus subalternis, quod minimum sit, deberi: in summis uero
 generibus, cum ad nihilum reduci possint, irritum fieri dictum.
 eademq; penè forma amphibologiæ, in his quæ specie sunt simi-
 lia. ut si quinque talenta legata sint, quæraturnq; qualia legentur, l. numis. de
 leg. 3. Attica uel Euboica, Romana uel Babylonica, equidem conyiciē-
 dum ex phrasi loquentis, usūque regionis erit. In amphibologijs
 autem maxime sententia legis eiusue spectāda est, qui eas protu-
 lit, ut Metianus ait. Sic quum stipuler equum Carthagine dari:
 in consultationem uenit, quæ sit accipiēda Carthago, cū duæ sint
 Carthagines, illa uetus Africana, & altera in Hispania ab Af- l. ubi. de reb.
 dubijs. drubale condita. Sed istæc interpretari conueniet secundum quod
 credibile sit actum, & in contrahēdo cogitatum. ut quia hæc ui-
 cinior, aut nostræ iurisdictionis, & si quæ similia suppetent sen-
 sus iudicia. Qui enim ambigue loquitur (inquit Flavius Procu-
 lus) id loquitur, quod ex his significatur sensit. itaque consultus,
 cum quis ita promississet, Cum potero, tibi erūt doti centum. quo l. nepos pro-
 culo. de uerb.
 sign. modo id sit interpretandum, ære alieno deducto, an extante: Re-
 spondit interpretationem ad id quod actum esset redigendam,
 propius autem hoc sensisse deducto ære. Postremo fit amphibologū
 quasi per ἰσοπέδιον καὶ ἀξιοπλῶν, id est dictionum subuionem, aut
 distinctionē, cum alia integro uerbo significatio est, alia diuiso,
 ut in—iustū, inhonestum, testa—mentum, quamouis. quod genus

ex coniecturis est explicandum, ut omnis quidem ambiguitas. Etiam si ueteribus distinctio quædam placuit, ut in legibus, actionibus, exceptionibus ac testamentis, ambiguitatem secundum proferentis intentionem exponendam esse, ne qui in actis adeo grauibus ac solennibus locutus sit perturbatus, spe sua fraudetur: at in commercijs in quibus libere quisque profatur, atque in pactis & contractibus contra proferentem interpretandam esse. dolum enim præstare debet, qui non tantum in eo est qui obscure loquitur, in cuius fuit potestate legem apertius conscribere, sed etiam qui captiose dissimulat. nam in omnibus iuris quæstionibus, res ex bono & æquo interpretationem recipiunt, ut ait Caius, quamuis nonnulla sint iuris partes, in quibus tantus benignitatis & humanitatis odor aspirat, tantus fauor indulgetur, ut pro illis omnis ambiguus ratio uideatur inclinare. ut pro dote respondere in ambiguus potius statuitur: & pro libertate similibusque pietatis causis omnesensus aut uocis ænigma resoluendum uenit. Sed hoc in uniuersum magis laudatur, quod ait Valerius Maximus, ut in sanctis iustitiæ penetralibus semper æqui, probique respectus cum religiosa obseruatione uersari debeat.

SECVNDVS amphiboliæ articulus est, quum ex coniunctis uocibus & oratione plura significante dubietas, errorque obijctur. quod quidem uarijs procedit ex causis. aut enim ex casuum confusione, aut implicatione, adiectione, aut uitiosa uerborum collocatione, relatione, uel transmutatione, modisque similibus fieri solet. Casuum confusio plurius coniunctione ac cõcursu paritur, ut in testificatione. Clodium Milonem inuasisse uidi. & is te fecit seruum existentem liberum. Ambigitur enim an Milo Clodium, an Milonem Clodius inuasit, & an fecerit è libero seruum, an contra: quæstio fit ex dubia adiectione. ut in XII tabulis,

Si quis inter-
est. de iudi.
ueteribus. de
pact.

l. in his. de
cond. & de.

l. cū pater do-
tem. de pact.
dotal.

l. si. de com.
seru. C.

obsermen.
de testib.

lis, qui malū carmen in quenquam incantassit. hic enim malū car-
mē pro indocto poëmate sumebat C. Cæsar, ut est apud Flaccū:

Si mala condiderit in quenquam carmina, ius est,
Iudiciūq; esto si quis mala, sed bona si quis
Iudice condiderit, laudatur Cæsare, si quis
Opprobrijs dignum latrauerit, integer ipse.

Sed cum legis fuerit intentio contumeliosum poëma punire, uer-
sutiō Cæsarea est expositio. Soluendarum autem interpretan- L. Titia. §. 1. de uerb. obli.
darūmque eius generis quæstionum, facultas est ex preceden-
tibus uel sequentibus, ex quibus aut dubie colligitur cuiuscunq;
uoluntas orationis. Ut in lege: A quibus petita erit hæreditas, si L. utrū. de pe- uer. hered.
aduersus eos iudicatum sit, pretia rerum quæ ex hæreditate, ad
eos peruenerint: & si ea ante petitionem peruissent, restituito.
Qui causas habent existimandi res ad se pertinere, quo ad locu
pletior factus sit, damnas esto. uerbū hic peruenisse, dicitur, quū
non perstiterit: etsi sit ἀμεβολόν, quid enim si acceptum pretium
perdidit, cōsumpsit, donauit? an peruenisse dicatur, cū non persti-
terit? At qui sequentem clausulā sequendā esse clarum est, ut intel-
ligamus si locupletior factus sit. Relatione, uitiosāque locatione
fit ambiguitas, ut in illo iuris respōso A. Cassellij qui de cōmuni
diuidundo cōsultus, consultori dicēti nauē diuidere uolo: Perdes,
inquit: bicipitem enim relationem capit, uel causam perdat, uel
nauē scilicet destruēdo. Sic sæpius in his uocibus quis quæ quod,
& suus sua suū accidit ambiguum, ut in elogio. Hæres meus L. cūctos quos de sum. trinit. l. pupillus. de uerb. sign.
Terentie uxori XXX pondo uasorum argenteorum dato quæ
uolet: illa uasa pretiosa & magnifice calata petit: Hæres se, quæ
ipse uolet debere dicit. Hinc legalis ambigui fit constitutio, an
quæ uolet hæres, an uxor, sentiendū sit? quam speciē à iuris au-
thoribus decisam, quæadmodū & plerisque alijs in dubijs consti-
tutum quid sit iudicandū scimus. Trāsmutatione fit ambiguum,

T ij

ut cum in eum dictum est, qui antea stultissimus esset habitus, & post amplam hereditatem acceptam primus sententiam rogabatur, cuius hereditas est, quam uocant sapientiam, pro illo facta est. Sed ambages istae coniectura dissoluitur, ut est quaeque uoluntas ambigua elicienda, ac enucleanda omni probabilium iudiciorum commentatione, quemadmodum Constantini lege praecipuum est. Implicatione quoque fit haec quaestio, quam *ἀντισπέ-φορτα* iurisconsulti cognominarunt, ut quadraginta possidens, trecenta legat, ac tibi fundum centum aureis dignum sub conditione reliquit, si legi Falciidae locus non sit. utrumlibet enim constituas, uerum esse falsum uidebitur: si legatum ualere dicas, Falciidae locus erit. ideo non debetur: si legatum ualiturum non est, Falciidae non erit locus. haec argumenta Latini reciproca uocarunt, uelut & de Prothagorae discipulo statuta mercede tradunt, cuius dimidium statim soluit, reliquum dare pactus, quo primo die causam apud iudices orando uicisset: cum uero doctus causas non reciperet ne persolueret, Ex pacto magister egit inquiring, utroque modo fiet ut soluas, si contra te sit iudicatum, ex pacto debebitur: Contra discipulus, si pro me iudicatum sit, nihil debebitur, quia uicero: si contra me, ex pacto nihil debeo. quae conditiones aequitatis uoto sunt dirimendae, quo dispositio potius ualeat quam pereat. Huius prope tractatus est quod Graeci dixerunt *ἀμφορ*, ambigui nempe genus ex facti perplexitate, cuius solutio perdifficilis & inextricabilis sit, ut in capite legis centesimo primo fuit: Quod iudicium maior pars iudicasset, ratum est. Ex septem cognitoribus duo pecunia, totidem exilio mulctandum, tres capite plectendum pronunciarunt. petitur reus ad supplicium, & contradicitur. quaestio est, quae sit maior pars mulctantium an plectentium: & quidem in pari iuris ambiguitate benignior pars obtinuit. Sicque testamento

Titius

l. si. famil. et
cisc. C. et. S.
in auth. de
testa. imp.

l. qui quadrim
genta. ad leg.
Falciid.

l. cum in testa
mento. de reb.
dub.

Titius ex duabus uncis, Caius ex parte una, Meuius ex parte una, Seius ex duabus partibus heredes sunt. in dubium uenit partium ratio, nec enim ad assem formata est institutio, sed uero similis æquiusque uidetur, ut Titius duas uncias habeat, cæteri ceu siue partibus instituti inter se diuidant: ita ut Seius quincuncem, & alterum cæteri habeant. ut quadam uia partiamur, atque ex sequentibus antecedentibusque singula momenta per comparationem adaptemus, omnesque contentiones & ambages expellantur: est enim id legum auctoribus enixe curandum, ne lites legibus nutriantur, ut ad Nicoclem scribit Isocrates, sed potius ut omnes dirimantur controuersia. itaque præcipuam istam esse legislatorum curam prædicat esse Iustinianus litium dirimendarum consilium dare. Nec uero prætereundum est in iure questionis genus *αὐαῖδῶν* quoddam esse, ubi uariae traduntur iurisconsultorum opiniones, nec ulla fixo pede sit commēdata. quocirca postremam se quedam IVRISCONS. monent, quoniam ut in hyppolito coronato Euripides ait, *Ἐποῖς αἰ ἀνῆρται πῶς φροῦ* & *ἄς φῶρται*, id est apud prudētes homines posteriores sententia sapientiores habentur. Ita ambiguum dissoluenti uaria sunt sensuum iudicia disquirēda, uidentiaque repugnantia, sequentia cernēda, potissimum uero dispositionis causæ ponderandæ, & uter sensus rectius, honestius, lege, more, natura, æquo, bonoque cōueniat, considerandū, & si quæ causarum, rationū & circumstantiarum, quas *πῶς αἰσῶς* Græci dicunt, assumptione præstentur.

l. si pars de in offi. testa.

l. si ita de hered. institui.

s. item uerborum de inutil. stip.

arg. l. si. de cōstitui. pri.

De statu antinomico.

Cap. XIII.

IAM subdifficilis & scopulosus, auditor optime, sequitur locus questionum, quæ ex pluribus legibus, scriptisq; procedunt: imprimisq; ex legum contrariarū constitutione, quam *ἀντινομία* Græci dixerunt, nempe cum uterq; litigantium suam legem ha-

ber, uel quoddam ex lege aut alio dicto ius quo negotium suum tueatur. Ex facti namq; qualitate casuq; perplexo collisio ac pugna legum contrapositarum oritur. Quocirca plerosque scimus eleganter hallucinatos, qui antinomiam usurpent legum à facto abstractarum discrepantiam, & quandam ex textu ipsarum

Paranomia.

ἀντινομία: qua quidem acceptione nihil ineptius, ut Quintilianus perhibuit: hæc enim παρανομία potius esset dicenda, ab eo quòd Græci παρανομίαν dicunt legem aduersam legi ferre. Si quidem nunquam lex est legi cōtraria ipso iure, alioquin si extra factum aduersa & ex diametro sint oppositæ, alteram abrogatam esse, demortuamque necessum est, atq; ideo nomen amittere legis. hinc L. Valerius Flaccus mortales leges cognominat, quæ rerum ac fortunæ quibusdam quasi fluctibus, alijs nempe moribus, subindeq; legibus euariantibus obruantur: ac Q. Hortensius mortuas solitus est dicere, leges antiquatas. Atqui, teste

Antinomia.

Fabio, antinomia dicenda est legum ex euentu causarum complicatarum negotiorumque (ut solet accidere) perplexitate conflictatio. Sic dudum apud Athenienses querebatur aduersus Leptinæ legem Demosthenes, quòd tot essent inter se reluctantes leges, ut etiam ea de re creati magistratus, qui eam conciliarent repugnantiam, ob infinita casuum dissidia, certum quid constituere nequiuissent: sic enim traditur à Plutarcho. Solon cum leges tulisset quæ contrarios ita sensus multos reciperent, uim auxisse iudiciorum: omnem namq; controuersiam ad iudices deferre necessum fuit, qui legibus quodammodo interpretandis præesse uiderentur, quod & illis carminibus significauit:

Ast ualida amborum munium pectora parma,

Vincier & neutrum uincere neue tuli.

l. 2. de uete.
iure. enu. 5.

Quod ut omnibus populorum legibus, ita Romano iuri fatetur accidisse Iustinianus, qui se Romani iuris sanctionem comperisse intestinis

se intestinis uacillantem praelijs attestatur. Varijs itaque modis leges aliaue iura collidi solent. cum autem iura iuribus, leges legibus expediat concordari, sciendum est aut pares inter se cōfligere leges, aut secum ipsas, aut impares, diuersas, aut similes, & si quæ sint alia diuersi iuris figuræ. Pares inter se colluctantur leges, ueluti lex illa : Dotis causa semper & ubique præcipua esto. & altera lex: Summa quæ pro religione facit, ratio esto. in quibus cum dignitatis & prærogatiuæ collatio uersetur, obseruandum erit utra lex ad maiores res, idest meliores, æquiores & honestiores pertineat. illa enim potentior est, quæ ad diuina uel publica spectet, quàm quæ ad humana uel priuata. ideo si cum dotali hypotheca funeraria concurrat actio, æquius sane sit ut impensas funeris etiam dos sentiat. utra quoq; causas magis necessarias habeat, respiciendum. ut si testator reliquerit alicui res quas uendiderit, aut sine quibus non sit unde funeretur. ut quidem urgentius, ita potius est testatorem de suo funerari, quàm alios legata consequi. rursumq; si legatarius indemnis ab hærede reddi non possit, satius est legatarium non lucrari, quàm emptorem damno affici: urgentior namq; ratio est quæ de damno uitando certet, quàm de lucro captando, ut in pari causa potior est conditio possidentis. Secum ipsæ confligunt leges, cum ex singulis utrinque nascitur contentio, ut cum ex lege dotem cunctis præferente duæ nuptiæ agunt, nec dos ambabus integra possit esse, aut ex illa lege: Stuprator quam decepit dotato, ac si pater uolet uxorem ducito. patres duarum stupratarum nuptias petunt, cum legibus Romanorum duas uxores habere uetitum sit, quâuis quatuor Thraces duxerint, & Mauris, Numidis, & Cætheis Indiæ quam plurimas habere licuerit. quocirca statuitur, ut quæ prior sit tempore, potior sit iure: & utra sit iustior petitio, utri maior fuerit iniuria, quæ nobilior aut obscurior, quæ ius

l. unica de in off. dot.

l. i. solu. mat.
l. sunt personæ de religios.

l. neratium &
l. si mulier de religios.

l. Verum parag. si. de minor.

e. i. de adult. & stup.

l. eū qui duas ad Leg. i. de adult. C.

expressius habeat. & si quæ sunt similes qualitates, perpendendum. Impares conflictantur leges, cum multa sunt quæ earum alteri possint opponi, alteri nihil nisi quod in lite est, ut lex XII.

Tabularum. Vti quis legasset, ita rei suæ ius esto. & lex Falcidia: Ne minus quam partem quartam hæres capito. testator filiū hæredem instituit, & omnem hæreditatē legatis exhausit. quæritur an quod latissima dandi potestate cautum est, falcidiā sub-

l. uerbis legis
de uerb. sig.

l. 1. ad leg. Fal.

uertat. equidem contra legem testandi multa possunt obijci. quid enim si leget alicui ut nudus in foro salter? aut ut M. Feruus Mediolanensis præmia legarit ei, à quo fuerit peregregie uituperatus? at de quarta scripta nō potest: nisi testatoris dispositione tolli. Ideo attendendū est, ut monent iurisperiti, ultra lex aliæ dispositio generalis, ultra specialis, ultra uniuersaliter in omnes scripta uideatur, ultra in res singulas certas & particulares: nam in toto iure, ut Papinianus qui legalis scientiæ Thesaurus Spartiano uocatur, ait, generi per speciem derogatur, & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est, præferendumq; incerto, quod plus certitudinis habebit. ut si quis tibi duas statuas marmoreas leget, & deinde marmor omne relinquat, præter duas, nulla statua marmorea legata tibi est. Quod si marmor omne uicino legauerit, & tibi statuam marmoream, detracta statua specialiter legata, reliquum uicino debetur. Quocirca etiam uidentum ultra lex posterius lata sit: nam ut Herennius iurisconsultus scribit, *ἡ μεταγενέστερα ἀρχαῖα ἰσχυρότερα*, id est posteriores constitutiones sunt potentiores. ut lex Domitiani: Vites plantatæ excinduntur, neue in posterum plantator. Dein Aurelij Probi lex fuit, Vineas habere uinūmq; sibi facere, Gallis, Hispanis, Britannis atque Pannonijs ius esto. hæc plane superiorē abrogari constat, sed speciatim apud certos tantum populos. Generatim uero Lege Valentiniiani, qua si quis uitem succiderit sancitū fuit,

l. Sanctio de
pæn. l. in toto
de reg. iur.

l. 1. de auro &
arg. leg.

l. si. de consli.
princip.

l. 2. de cens. &
censitor. lib.
xi. c.

ut

ut ultimo afficiatur supplicio. Sed an Valentiniani lege pristini ius sacrificandi ex lege Numæ restituitur, qua Dijs libare ex uite imputata nefas fuit. Et quidem Numæ Pompilij legē cum in res particulares & diffinitas directa sit generali seu uniuersali non imminui, certum est quod species generi deroget: eoque magis quod uetusto legum capite cautum est: Si quid sacrificandi est quod non iure sit rogatum, eius hac lege nihil rogatur. cum autē sacrificandi ius expressim non fuerit abrogatum, illæsum restituisse uidetur. Eadem uero in priuatorum pactis ac contractibus est accommodata, ut posteriora ac nouissima prioribus, uelut obiecta fuligine derogent, ut puta: Cum uenderes fundum legem ita dixisti, uti optimus maximus est. liberum Q. Scaeuola præstandum interpretatur: optimo enim iure ea sunt prædia, quæ optima cõditione sunt: libera meliore iure quàm serua sunt: immunia quam obligata. Sed quid cum post adiecta sit clausula: Ius fundi per dominum deterius factum non esse. quæstionis est, quid præstandum sit, quum posterior pars priorem restringere uideatur? & uerius est ne quid aliud præstare debeas, quàm ius fundi per te deterius factum non esse. priorem. n. scripturam sequens limitauit. Ita multifariam à contrarijs argumentari, controuersasque iuris quæstiones licet dissoluere. Fit etiam legum cæterarumque dispositionum similium aut diuersarum conflictatio. Similium, contra quas nihil opponi potest, nisi lex altera de re simili. quocirca est animaduertendum, quæ magis sit comprobanda, utra ad res (ut supraddictum) maiores, magisque necessarias pertineat. Et quoniam (ut ait Herennius) Lex aut iubet, aut uetat, aut permittit, aut punit: considerandum utra permissiua uel prohibitiua, pœnaria uel imperatiua: quod enim permittitur, spontaneum: quod prohibetur uel imperatur, est necessarium. Lex fuit, Qui in agone uicerit, fortiter uic

l. Cum uenderes. de contra. emp. l. pe. de euitio.

l. si cum fundū de uerb. sig.

l. legis uirtus de legib.

pro Rep. fecerit, coronator. altera: Reliquator ne magistratus esto. nec nisi relatis ratioñibus coronator. Qui à Senatu τειροποιεσ creatus erat, idest curator muris reficiendis, pecunia sua eos refecit. pro isto quia fortiter pro Republ. fecisset, Ctesiphon in Theatro coronam petijt: huic aduersatus est Aeschines, quod nec redditis rationibus satisfecisset, nec concionis locus ex lege seruatus esset. ex legibus est cōtrouersia, quæ inde diluitur, quod maior sit ratio singularis in Rēp. meriti decorādi, quā rationū repetendarum ab eo qui ære proprio muros refecisset. Itidēque lex, Minus audietem dicto, liceat abdicare filium. & altera, Muros ne transcendito, aut capitale esto. pater iussit ut aliquo muros transilires: recusasti, abdicauit: in consultationem uenit, an iure

*l. si quis uio-
lauerit de re.
diu.*

*l. si non lex de
hered. inst. l. si
lius fa. §. si. de
dona. l. aliena-
tum de uerb.
sign. gl. l. hoc
genus de con-
di. & demon.*

*fit abdicatus? at cum grauioris authoritatis sit sanctio, concessio-
ne pænariam legem præpollere dicendum est. nā quæ uetat, quasi
per ἀναίρεται quam Græci uocant, id est exceptionē, restringe-
re uidetur illam quæ iubeat. Cum autē leges pænā exposcunt,
si non paritum sit, ultra maiorem quærat, obseruandum. nam quæ
diligentissima, præsertim sequenda uenit. ut Lex Pontificia: Stu-
prator deceptam dotato, ac si pater uolet, uxorem ducito. Cæsa-*

*Paragr. 2. de
publ. iudic.*

*rea: Stuprator non uilis dimidium bonorum luito, uilior uerbe-
ratus relegator. Cæsarea quia acrior & consultior, obtinebit.
Par quoque in pactis & conuentionibus priuatorum accidit cō-
certatio. ut si duo instrumenta eodem die confecta reluctantia
proferantur, utrum obtineat? duo pacta de eadem re inita, utrū
uincat? Itidem quod diligentius, quod promptius, & expressius,
quod æquiori & honestiori de causa conceptū erit, solet præpol-
lere, tanquā certius, consultius atq; probatius. quoniam incerto
quod plus certitudinis habeat, præferendum est. Diuersæ dif-
crepant leges, quibus etiam citra legem nominatim oppositam
contradici possit: ut, Contractus ex partium conuentione legē
accipiunt.*

*l. §. si conue-
niat. de posi.*

accipiunt. quid si flagitium pactus sis, aut quempiam stipulatus sis hostem & insidiatorem cuiusdam innoſcentis fore? ut Amilcar Annibalem obſtrinxiffe iureiurando fertur, ſempiternum Romanorum hoſtem fore. aut alia id genus infinita, quæ non ſolum legibus, ſed bonus moribus etiam improbata ſint. nam quæ facta lædunt, exiſtimationem, uerecundiam, honeſtatem, pro nõ conuentis habenda ſunt, ceu abſurda & impoſſibilia. Sic in lege: Parag. diſpoſ. nat de nupt. in auth. l. qui dam de conditio. inſt. Teſtator diſponito, & erit lex. quid ſi teſtator diſpoſuerit ut ſe inſepultum Hircanorum more beſtijs abijciant, aut Pæonum inſtar in ſtagna uel mare proijciant hæredes? aut ſi ſub conditione, ſi homicidium patrarint, inſtituat? enimuero præter multas leges uirtus & honeſtas reſiſtunt, quum ut Iſidorus ait, omnis lex eſſe debeat honeſta, iuſta, poſſibilis, naturæ moribꝫq; congruës: C. crit. 4. diſtin. aliàs tanquam lex illegitima, & à ſe diuerſa alienaque cenſetur. In ſtatu quoque antinomico conſyderatur ius conſeſſum, quæ diſpoſitio magis ſit comprobata quæ ratio præponderet ut ante monuimus. Si dubium, aut alteri, aut inuicem utrique de iure ſit quæſtio, ut Rheginorum lex eſt. Teſtator coniugi quicquam relinquere ne potis eſto. Romana lex: Vti quis legæſſit, ita rei ſuæ ius eſto: pro parte ne inteſtatus eſto. Rheginus qui Rhegi ac Romæ patrimonium haberet, uxore hæredem Romæ inſtituit: hinc legalis altercatio inter agnatum proximum & uxore. Lex enim ne p parte teſtatus ſit, utriq; quod aiunt, oculos cõfixit. Sed quia dubiũ, ad æquitatis amuſſim examinandum ſit, ut monet poſtremo libro Quintilianus, conſentitque Iulius Paulus. Cum uero is l. in omnibus de reg. iur. hæredem uxorem inſtituit, iure Romano teſtari uiſus eſt uoliſſe: idcirco clementius eſt morientium uoluntates, uotaque tueri, quàm oppugnare. qua in re ſummos Iuriſconſultos ſemper nobilitauit antiquitas, quòd iuris diſciplinam nunquã ab æquitate ſeiungerent: & (ut ſuperiores mittam) Flauius Proculus, à quo

parag. si. de
orig. iur.
l. chorus de
lega. 3.

Proculiani quarūdā aetatu classici iureconsulti denominati sunt, adeo fuisse *αλιπιδας* à suis discipulis commendatur, ut in hisce iuris nodis & intricacionibus saepe quid senes rustici sentirent, aduerteret, eorūque iudicium sequi non erubesceret. quod, ut M. Fabius dicebat, aequitas optimo cuique notissima sit, & illa naturae simplicitas legibus ac rationi sit amicissima. qui uero pertinacius quibusdam legū scribiginibus meriq; iuris distortis tendiculis inhaereat, difficile iuris animā aequitatē seruare possit.

De statu iuris ratiocinatio. Cap. XIII.

l. Si feruū pa-
ragr. sequitur
de uerb. obl.

POSTREMVS Constitutionis Iuridicialis tractatus est, quem statum ratiocinatio dicunt, totius artis profecto cāpus ingeniosissimus, in quo summus iuris athletarū labor & honor uersetur, & quo in genere, inquit P. Celsus, saepe sub auctoritate Iuris sciētiae perniciose erratur. sicuti lapsum P. Crassum, Mutianum summum iurisconsultum P. Scaeuolae Pontificis fratrem ferūt, cum accessisset ad eum rusticanus quidā consulendi causa: atque ad eum negotium suum retulisset, responsumq; ab eo uerū magis quā ad rem suam accommodatum abstulisset: ut illum triflem Q. Galba qui prope aderat uidit, nomine appellauit: quaesuitque qua de re ad Mutianum retulisset: ex quo ut audiuit, commotumq; ut uidit hominem, suspensio inquit & occupato animo, Mutianum tibi respondisse uideo. deinde manu Mutianū prae-hendit, heus tu inquit, quid tibi in mentem uenit ita respondere? tum ille ita se rem habere ut respondisset, auctoritatēque multorum confirmasse, id in S. Cati tripartitis, & in P. Mutij commentarijs, scriptum protulisse. Galba autem alludens, uarie & copiose multas similitudines colligere, multa pro pari aequitatis laeae conferre: tādēq; Publium concessisse Galbae disputationē sibi prosum restituere. S. babilem uideri. Ita iuris quaestio ex ratiocinatione constat, cum lis

sine

sine propria lege uenit in iudicium, quæ tamē ab alijs legibus similitudinem quādam rationis & æquitatis aucupatur. & ex eo quod scriptum est, id quod incertum est, ducit: & rationis collectione, quam συλλογισμὸν Græci uocant, super scriptum extendit ac ampliat. Quin hanc tertiā iuris partem orator ad Trebatium statuit, post legitimam nimirū & morum æquitatem hanc quam conuenientem appellat, disponit: quæ nec lege, nec more uideatur expressa, sed parili ad aliam legem ratione cōsletur & effingatur. non enim omnes articuli legibus comprehendendi possunt, ut ait Iulianus, cum plura sint negotia quàm rerum uocabula. sed cum in aliquo sententia illarum est manifestā, ad similes quoque causas extendi conuenientius est. Iuris autem ratiocinatio quinquepartito cernitur. Nam queritur, an quod semel ius est, idem & sæpius? an quod in uno, idem in pluribus? an quod ante ius fuit, etiam post? an quod in toto, idem in parte? an quod in parte, idem in toto? Primo queritur, an quod semel ius est, idem sit sæpius? Lex: famosos latrones in locis ubi grassati sunt, furca suspenditor. Harpalus insignis latro suspēsus est, sed rupto fune elapsus. an ad suspendium repetendus? Lex: Quominus in loco in quem est ius mortuū inferre, liceat ædificare? uim fieri ueto. Sed an monumentum nouum tantum facere sanciat, an & collapsum reficere? Quocirca perspiciendum eadē ubique legis sit ratio, quid uerisimile sit legislatorem, si de ea specie rogatus fuisset, responsurum fuisse? an non leges si uobiscum loqui possent, pariter ad interrogata responderent? ita ex eo quod scriptum est, ad id quod scriptum non sit, æqua coniectura perueniendū. nemo enim res omnes quæ possunt accidere per scripturam, amplecti potest: sed is commodissime scribit, qui curat, ut quædam ex quibusdam intelligatur: ideo & ad furcam reducendus ille. & quia eadē est ratio, reficere monumentum licebit. est enim, ut ait iurisconsultus,

ab his. de orig. iuris. p. Lucio. ex lib. 1. de orato. C.

Conueniens æquitas.

l. non possunt. de legib.

l. Capitalium. paragr. famosus depen.

l. 1. paragr. si. de mort. infē.

l. cum ratio. de bon. dam.

Lex à mente dicta.

ratio tacita quaedam lex: indè que rōmus lex dicitur, quod rās rationalis sensus sit, ut ait Plato. & quoniam legem cōmendat ratio, ait Isidorus, cum lex ratione consistat, iam lex erit dūtaxat, omne quod ratione cōstiterit. Lex Oppia: Ne plus semuncia auri mulier habeto, neu ueste uersicolori utitor. Rogata lex ardore belli Punici cum defecissent socij, urbē obsessurus uideretur Annibal, summa esset publice pecuniæ penuria: undique ad ciuitatis subsidia colligendæ essent pecuniæ: quid florente pace, beatæque Repub. cum omnium ordinum status felicissimus sit? num & cultiores esse decebit mulieres? equidē tandiu lex mansura est, quādiu causa scribendæ legis mansisset. Sic testamento cum decē annuli legati essent uxori, & si eos perdidisset, alij rursus legati: consultationis est, an si sæpius perdidit, sæpius ei sarciantur fideicommissum? sed cum ratio deficiat in infinitum efflagitandi, cessabit, & facultas plus quàm semel perditos expetendi. Hinc & argumentum à pari ratione ducitur. Quoniam iudicij defectu impubes testari nequit, sic nec maior factus, furiosus, aut delirio repuerascens. Quoniam usus authoritas fundi bienniu lege est, sit etiam ædium. uerum ædes in lege nō appellantur: at quā cæterarum legum, quarum annuus est usus par sit ratio, ualeat æquitas, quæ paribus i causis paria iura desiderat atq; requirit.

c. cum cessante, extra de appel. & arg. l. bonæ. §. hoc. de uerb. sign.

l. adigere. paragr. quāuis. de petit. here dit. l. quod ditum. de pac.

l. si ita scriptū. de lib. & posthu.

Not. in. l. 2. de priua. delic.

SECUNDO ratiocinationis mouetur quæstio, an quod in uno ius, idem sit in pluribus. Lex Licinia: Ne quis agri plus quàm quingēta iugera possideto. C. Stolo filium emancipauit, ut cum illo mille possideret, accusatur: an quod in solo patre idem & in illo & emancipato filio? plane cum eadem persona sint pater & filius, eadem ratio atque dispositio uidetur. Sic lege Selybriana atque Cornelia sumptuaria certum fuit rebus pretium impositum, ueluti, Ne quis frumenti modiu pluris quinque assibus uēdat, sub pœna cētum. Quidam eodem die pluribus plures modios

modios uendidit, supra statutum pretium. *Questionis est, An quemadmodum unius modij una mulcta esset, ita pluriū modiorum plures sunt mulctæ? uel in lege Fannia: Ne quid uolucrū ad cibum proponitor, præter gallinam unam quæ non sit altilis.* l. cum unns. de bon. ant. iud.
Quid à delicatis inuentum est, in fraudem legis diuerticulum: ut pullos ac capones addito etiam lacte, quo cibus essent gratiores, adipatos haberent: num lege Fannia teneantur? & sane uiscosa legum est ratio, quæ quicquid contingat amplectatur, & per extensionem quandã obstringat. Sic in elogio: Quisquis alius filius, filiue filius, sit hæres. ex hac uerborū figura questio inter Q. Labeonem & Flauium Proculū fuit, an filia cõtineatur: & Labeone quidem negnante, Proculiana obtinuit sententia: quod eadem sit ratio, mēnsque disponentis. Sed si pluribus hæredibus institutis scriptum sit, hæres meus dato quinque aureos. non quilibet hæres, sed omnes uidentur damnari, ut unã quina dent: quoniam in usu iuris frequenter uti nos singulari appellatione A. Cassellius ait, cum plura eiusdem generis significare uolumus. nam & multum militem uenisse, & piscẽ uilem haberi dicimus. Itaque cum non æqualis & ut ita dicã, similis sit ratio, mēnsque pronunciantis, nec erit dispositionis ampliatio faciendã, ceu hac in lege: Quisque obolum nauo luat. mulierem uebendam nauta suscepit, deinde infans in nauo natus est, an pro infante alter debeat obolus? ipsa ratio loquitur, nihil deberi: quia nec uectura eius maior est nati, quàm nascituri, nec omnibus ijs puellus utatur, quæ ad nauigantium parantur usum. Arg. l. nõ tan tũ. dere iud. l. quisquis. de uerb. si gn. & l. iusta. l. si pluribus. de lega. 2. l. in usu. de uerb. sign. l. sed addes. ff. locat.

TERTIO ratiocinationis rãtione fit, An quod ante ius sit, idem postea sit. ut in lege: Qui bona inuasit, cum ad se non pertinere sciat, & si ante contestationem fecerit quominus possideat, perinde ac si possideret: hæredi damnas esto. Lex de eo tantum loquitur, qui mente prædonis initio res hæreditarias in- l. item ueniũt. paragr. prætor. l. sedet, si lege. paragr. de eo. de pet. hæredit.

uasit. quid si iustam quidē initio causam adipiscendæ possessionis habuit, postea gnarus hæreditatē nihil ad se pertinere, prædonis instar uersari cæperit? Quamuis nihil de eo loqui lex uideatur, tamen ad eam mētem legis pertinere uidetur: quoniam parui refert initio quis in dolo sit, an deinde: sicut parum interest aliàs, quid ante uel post sit nocitum. Eademq; ratio in priuatorum negotijs: ceu hac in specie quidam equum promisit, & mora soluēdi culpa debitoris interuenit: perpetuatur obligatio, etiam si erag. sequitur. de uerb. obli. quus interierit. Quid si moratus tantum postea offerat? & quidem conuenientius est ex æquo bonoq; culpam emēdare posse, ac protelatum hinc soluēdi fuisse ius. paritēque in dispositionibus hæreditarijs substitutio in unum casum facta trahitur ad alium ex rationis paritate. E diuerso autē refragrāte ratione, lex quoque teu Lesbia illa plumbi norma oblectitur atque reprimitur. Lex est, Parētes patronos, eorūque liberos, parentēsue ne in ius uocato. In ius uocatus à iuvene litem contestatus eram, quem deinde adoptaui in filium, an ius id primo agitatū permaneat? sed cum ratio paternæ reuerentiæ intercesserit, conueniētius est cessare iudicium. Ita testamento quæ uoles, uestimenta triclinaria legata sunt. dixisti primum quæ uelles: deinde priusquam ea sumeres, alia te uelle dixisti, an ius optandi legali prima testatione consumptum sit, cum res adhuc integræ sint, & quamuis res integræ sint, cum tamen absurdum sit, palinodiam canere, ius superiore electione consumptum & exhaustum est, nisi forte non omnia uestimenta fuerint exhibita: tum enim integra tibi maneret optio, cum id æquitatis ratio suggerat.

Q V A R T V S est ratiocinandi topus, num quod in toto idem in parte ius sit? Quocirca, ut iuris est regula in toto, & pars cōtinetur. Lex est: Nullus mutuans, agricolæ fundum eius detineat. quid fenerator molas, præla, doliaue solo fixa uel pasua

l. si seruū. parag. sequitur. de uerb. obli.

l. fin. in quib. ca. resti. in integr. non est nec. C.

l. si à me. de iudic.

l. apud Aufidum. de opt. lega.

In authē. nul. mutu. agr.

*scua occupare, & executione detinere contendit: & quidem cum
 similis ratio sit quæ de tota re dicta sunt, eadem & de parte per
 synecdochen intelligenda sunt. quemadmodum uendita uel le-
 gata naui, si quaeritur an & malus, antemna, gubernaculaq; de-
 beantur, tanquam enim membra corpori censentur accessoria: &
 uti quidem si totum fundum alienum quis possideat sciens, nulla
 ex parte fructus suos facit: ita qui communem fundum possidet,
 non facit fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium perti-
 net per simili ratione. Sic enim cuiusque legis ac dispositionis ius
 ratione tanquam spiritu uigescit. hinc à simili ualet argumenta-
 tio. ueluti socius in societate partem habet. sic cohæres in hæredi-
 tate partem habet. Sicut hæres sibi soli non cohæredibus petit,
 sic socius sibi non socijs: Ideo quemadmodum uterq; pro sua par-
 te petit, sic pro sua parte dissoluit, hæres ex sua parte, qua hæ-
 reditatem adiit, socius ex qua societatem coijt. Ideo quemadmo-
 dum suam partem Q. Comædus suo nomine condonare potuit
 Q. Flauio, ut eam socius non peteret: sic cum exegit suam par-
 tem, & socio integram petitionem reliquit, exactum partiri non
 debet. Hinc à maiori ad minus ratiocinamur. Lege XII tabu-
 larum, furem nocturnum occidere, ergo & uerberare licet. Cui
 donare licet, & uendere ius est.*

*l. que de tota
de rei uend.*

*l. qui scit. de
rei uendic.*

*L. adigere. §.
quamuis.*

*l. cui ius. de
reg. iur.*

V L T I M V M ἑπίμνησις νόμου est, an quod in parte ius sit,
 idem & in toto statuatur? quod quidem ratione uel producitur,
 uel reprimitur. Lege sancitum est: ad Barbaros ne quis gladium,
 loriam, aliæue arma exportato. plurimum æris, metalli ac plum-
 bi quidam transuexit, an eadem pœna teneatur, qua qui fabrica-
 ta trāsportet arma: sane cum eadem insit ratio, qua perniciosum
 sit quamlibet hosti opem ferre, & idem ius uidetur statuendum.
 nam & uirilis appellatione, alioquin totum contineri Iuriscōsul-
 tis receptū fertur: ut si testamento quis uxori legauit eam partē

*l. que res
expor. C.*

*l. uirilis. de
uerb. sig.*

l. uxori. de
leg. 3

l. eum. de neg.
gest. l. que re
ligiosis. de rei
uend.

l. si cui lana.
de leg. 3.

l. relocatori.
§. si. de inter-
dic. & releg.

l. nam, ut ait
de legib.

tem domus, in qua morari consueuisset. Questionis fit, cum tam testamenti tempore, quàm mortis totam domum in usum habuerit, nec ex ea quicquam locatum sit, an ea tantum cubacula legata sint in quibus discumberent, an omnis domus legata sit? & cōuenientius uidetur cum præter eius familiam nemo domum inhabitasset, uniuersam legatam uideri. coherentium namq; ac cōnexorū, & alioquin idem ius, idemq; iudiciū haberetur. Itidem que & per uerborum sæpe contentum pro continente sumitur, ut tectum, atrium, uestibulum, pro domo: caput pro homine. Ideo si testamento lana legata sit, & queratur an pelles lanatae contineantur, inferimus pelles lanigeras cedere, atque deberi lanam siue facta & nera, siue infecta sit, per quandam mētis & æquitatis comprehensionem. Quapropter & comparationem à minori ad maius in iure ualere tradunt. Si furem aut mæchum licet occidere, ergo & latronē & raptorē. Si cui uno honore, ut Aeditate sit interdictum, non tantum eum honorem petere non potest, uerum nec eos quoque qui sunt illo honore maiores, uidelicet Praturam aut Consulatum: ita quoties lege aliquid unū uel alterum introductum est, bona occasio est: & cætera que tendunt ad eandem utilitatē uarijs rationibus, argumentisque suppleri. Sed ne prolixiores. quàm par est uideamur, & tanquam pictor ille Callimachus καλλιμαχός, id est artis interpolator cognominatus, qui nunquam curæ, diligentiaë que finem haberet in picturis suis perficiendis, atque ideo curiositate omnem operis gratiam auferret, reprehendamur: plura iuris professoribus cōmentāda linquamus artis summa delibasse capita contenti, que cuique faciliora plane fient, si rationes præceptionis diligentia consequetur & exercitatione.

De iure

De iure non scripto.

Cap. XV.

CIVIS.

VNUM restare uideo quale ius sit, quod moribus constet. tertiã enim iuris partem istam fecisse uideris post legitimum & cõueniens, de quo quid sentias, ne graueris differere. AVLIC.

Tu uero partem iuris inquiris quæ nulla præceptiõ diffiniri, nulla scriptiõne percipi queat: nam & hoc ius ideo ἀγραφορ, idest s. constat. de iur. nat. gen. non scriptum appellitarunt, quòd sine lege, sine scripto, uetustas omnium uoluntate recepit. Quæ tamen iuris species plerisque rebus publicis sola iustissima utilissimãque uisa est. nam Lacedæmonijs hoc in primis à Lycurgo institutum traditũ est, ne descriptis legibus unquã uterentur. Cuius instituti quænam esset ratio, legislator interrogatus: quoniam, inquit, qui recte educati, eruditi & morati sint, probant quid pro temporis ratione magis expediat: significans scripturam manere semper eandem, neque mutari, quum tamen probus uir etiam mutare nonnunquam consilium pro uarietate occasionum debeat, atque cogatur. Quin etiã Zeuxidamus Lacedæmonius quænam illius præcepti causa fuisset rogatus, & cur non descriptas leges iuuenibus legendas preberet: respondit, quia melius est fortibus gestis assuescere, quàm scripturis studere. Idcirco ciuitatem Atheniensium, ut ait Plato, qui ea quæ in legibus scripta comprehendissent, custodirent: ut philologam, idest uarie doctrinæ, ita polylogam, idest garrulam Græci omnes existimarunt. Lacedæmoniam uero quæ magis ea quæ pro legibus obseruabat, memoriæ mandaret, Polynomam, Polynomi Lacedæmonij. idest multarum legum magis quàm polylogam: unde graui pecuniæ pœna mulctabantur apud Aeginetas, qui legis instituendæ dedissent occasionem. Qua de re & Imperator Ro. Opilius Marcinus iuris peritissimus, quiq; prius Orator fisci fuerat, omnia decreta, rescripta que ueterum principum Romanis abolere sta-

tuit, ut uero iure, non scripturis uiueretur: dictitans nefas esse improborum aut imperitorum hominum uoluntates omnibus haberi leges: cum Traianus princeps omnium calculis iustissimus, ne libellis quidem unquam respondisset, ne acta quæ unius causæ gratia (ut dicebat) composita uiderentur, ad alia facta nunquam non dissimilia traducentur. Itaque ista uiuendi ratione etiam num Aethiopes illi Christicolæ degunt: institutis enim sola consuetudine usque longinquo probatis, ciuium negotia, tribunalia, uniuersamque Remp. curant et administrant. nullum ciuile ius descriptum, digestumque; nouerunt, corde ac mente, non tabellis scriptisque tenendam uiuendi legem sentientes. Verum cum prauitate quadam morum et nequitia quam Græci proprie *νεχοσπῶν* nominant, mortales omnes laborent, adhibenda quædam uideatur medicina. quemadmodum enim ait Plautus in *Trinummio*,

l. et quantum.
de edil. edict.
sic enim restituendum ex
Gellio.

— Morbus

Mores inuasit bonos: ita plerumque omnes sunt intermotui.

Sed dum illi ægrotant, interim mali mores quasi herba irrigua
Succreuerunt uberrime.

Idcirco ne pro uirtutibus uitia colamus, prudenter maiores nostri constituerunt, ut sapientum hominum consilijs, publica que deliberatione ius certum quaeratur ac comprobetur, quod populo ut obseruet, scripto, literisque præmonstretur. Ita tripartitam æquitatem ueteres ut dicebamus, tradiderunt legitimam, conuenientem, et moris uetustate confirmatam. ut quæ nec certo legis scripto præfigi, nec ratiocinatione comprehendendi possint, cuidam morum iurisdictioni relinquatur inducenda. Hoc igitur ius, quod diuturnis moribus receptum sit, quod et Græcis *νομός* dicitur, et si sub artem uix redigi possit, quoniam scribi nequeat, ad iuris tamen scripti regulas rationesque poterit collineari. Tribus autem generibus constare traditur, pari, pacto et iudicato. Par est,

νομός.

est, quod in omnes æquabile, alicui alteri rationi comprobatur. Pactum est, quod inter aliquos cōuenit, quod iam ita iustum putatur, ut iure præstare dicatur. Iudicatum, de quo iam alicuius, aut aliquorum sententijs ante constitutum est. Cum uero queritur, quomodo, quomōue temporis interuallo hoc consuetudinis ius inducatur: Inualescere quidē decēnio constat, si contra aliam consuetudinem recipiatur. Si uero contra ius scriptum quedam increbrescat consuetudo, ad illam confirmandā anni triginta requiruntur, ut Iurisconsultorum est sententia. Ad morum autem & consuetudinis uim & authoritatem, cuilibet horum spatiorum necessum aiunt tres ad minus actus, triāue ad eum modum obseruata esse negotia: si plura in contrarium appareat non contigisse. Iam uero cum tanta sit morum potestas, ut consuetudine non solum legum oblitterentur iussa, sed etiam uanitati exemplis cōfirmata naturalis ueritas cedat: adeo, ut teste Hieronymo, cōfessa plerisque uitia placeant: enixe curandum est, ut P. Celsus ait, ut si quid non ratione primum, sed errore quodam obrepserit, legū fulcris extirpetur: ita ex malis moribus bonæ procreantur leges, ueteri prouerbio. Qua de re cum tutius ac fidelius sit certis fixisque legibus uti, melius quoque statuendum est moribus leges esse duces, magistras atque custodes. Summum igitur circa leges studium iurisconsulti uersari debet, unde Iuuenalis hortatus est:

Scribe puer, uigila, causas age, perlege rubras
Maiorum leges.

Hinc siquidem multis iurisconsultorum ac pragmaticorum literis, uoluminibusque ferme perscriptum est, quid cuique uiro, aut fœminæ de quaque dubitatione responsum sit, eadem etiam tanquam recocta crambe à pluribus relata. quin & plerunque leges ac rescripta principum ipsas uariâs quæstiones solēt præ-

No. I. de quibus. de legib. arg. I. si cum fideicommissa. q. & à quib.

I. quod non ratione. de leg.

ALBANI POLIT.

currere: & quibus ex causis ius quodq; dubium esse non possit, statutum ac notatum existit. Verumtamen ut in alijs aliarum legum ac negotiorum speciebus, controuersijsq; dissoluendis, artis quosdam numeros regulasque teneremus, certissima facillimaq; proposuisse uidemur themata. Quæ quidem ueterum auctoritatem secuti, quantum licuit, ad communem sensum applicuimus. Hæc autem quæ quum impulsu tuo, tum eximio Reip. studio, Ciuis optime, de iuris artificio perstrinximus, æqui bonique consulas. iam feliciter Vale.

EXPLICITA SVNT I. ALBANI SPI-
NASATI A QVITANI IVRIS
VTRIVSQUE DOCTO-
RIS POLITICA.

ΜΙΛΙΤΑ ἢ ΠΑΙ.

Osterreichische Nationalbibliothek

+Z178993206

Österreichische Nationalbibliothek

+Z178993206

